

T.C.

**YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

YOZGAT ÇAPANOĞLU CAMİİ

FERMUDİYE ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

KASIM – 2023

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

YOZGAT ÇAPANOĞLU CAMİİ

FERMUDİYE ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

KASIM – 2023

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fermudiye ÇELİK' in hazırladığı “Yozgat Çapanoğlu Camii” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 21/11/2023 Salı günü saat 12:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR

(Danışman)

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ayşe ERSAY YÜKSEL

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Demet TAŞKAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Hasan Güner BERKANT

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğini beyan ederim.

Fermudiye ÇELİK

21/11/2023

ÖN SÖZ

Milletlerin tarihleri insanların hayatlarına benzer. Onlar da atalarından devraldıkları mirasları gelecek kuşaklara aktarmak, yenilerini eklemek ve daha da gelişmesini sağlamakla tarihi ve milli bir mesuliyet taşırlar. Atalarımız bizi kendi zamanlarına götüren ve daha yüz binlercesi tarihin hatıralarında saklı bulunan kültür hazinelerini bizlere miras bırakarak tarih olmuşlardır. Bizim bugünkü amacımız tarihin karanlıklarına gizlenen kültürel değerlerimizi bularak gün ışığına çıkarmak ve her biri ata yadigârı, büyük bir kültür değeri niteliğinde olan ve Anadolu'nun en ücra köşelerinde bile varlığını hissettiren bu değerlerimizi bütün dünyaya tanıtmak ve evrenselleşmelerini sağlamaktır. İslamiyetin inkişafıyla beraber bu dinin ve getirmiş olduğu sanat anlayışıyla ilgili mimari eserlerin başında camiler gelir. Anadolu'da hangi mimari eseri ziyaret edersek atalarımızın yapmış olduğu muhteşem süslemeler, yazılar, levhalar bizi karşılar. Biz de Yozgat Çapanoğlu ata yadigârı camimizi Yüksek Lisans Tezi düzeyinde inceleyerek Türk İslam Sanatı'na bir nebze olsun katkıda bulunmak istedik.

Böyle bir konuyu tez olarak çalışmamı tavsiye eden ve her zaman destek veren saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Abdulkadir DÜNDAR'a, maddi ve manevi destek olan sevgili annem Ayşe ÇELİK, sevgili babam Hacı Ahmet ÇELİK ve sevgili kardeşim Esmâ Nur ÇELİK'e, yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Ayben ŞENATLI'ya çok teşekkür ederim.

Fermudiye ÇELİK

21/11/2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YOZGAT ÇAPANOĞLU CAMİ

FERMUDİYE ÇELİK

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ABDULKADİR DÜNDAR

Çapanoğulları, Yozgat’a gelip yerleşerek burayı imar etme çabasına girdiler. Zamanla daha da güçlenen ve Yozgat’a hâkim olan Çapanoğulları, dönemlerinde muhteşem birçok eser ortaya koydular. Bu dönem Osmanlı Devleti’nde ise Batılılaşma dönemi olarak tarihe geçmiştir. Batılılaşma İstanbul’u etkisi altına aldığı gibi Anadolu’yu da etkisi altına aldı ve mimari eserlere bu dönemin üslupları yansıtıldı. Çapanoğulları da Yozgat’ta yaptırdıkları birçok esere, Batılılaşma döneminin üslupları olan barok ve rokokoyu yansıtılar.

Tez konumuzu “Yozgat Çapanoğlu Camii” seçmemizdeki amacımız Yozgat’ımızın ölümsüz sembolü olan bu caminin, İstanbul’da sayısız örneklerini gördüğümüz abide eserlerin sade karakterli bir örneği olarak, Anadolu’da Avrupa etkisinde yapılan ilk eserlerden biri olmasıdır. Çalışmamızda ele aldığımız bu eseri incelediğimizde caminin barok ve rokoko etkilerinin altında şekillendiği özellikle de mihrabında, minberinde ve süslemelerinde bu üslupların oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Çalışmamızın özü bu etkiler altında inşa edilerek yüzyıllar öncesinden bize miras bırakılan bu tarihi eseri mimari ve süslemeleriyle ele alıp yorumlamak ve değerlendirmektir.

2023, xxii + 163 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Yozgat, Çapanoğulları, Batılılaşma, Camii, Barok, Rokoko.

ABSTRACT

MASTER THESIS

YOZGAT ÇAPANOĞLU MOSQUE

FERMUDİYE ÇELİK

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS

SUPERVISOR: PROF. DR. ABDULKADİR DÜNDAR

Capanogulları came and settled in Yozgat and tried to develop this place. Capanogulları became stronger and dominated the city of Yozgat, produced many important works during this period. This period passed into history as the period of Westernization in the Ottoman Empire. Westernization not solely affected Istanbul but also Anatolia, and the styles of this period were reflected in the architectural works. Capanogulları reflected the styles of the Westernization period, Baroque and Rococo, to many of the works they had built in Yozgat.

The purpose of choosing the subject of this thesis as "Yozgat Çapanoğlu Mosque" is that this mosque, which is the eternal symbol of Yozgat, is one of the first works of European influence in Anatolia, as a simple example of monumental works of which we have seen countless examples in Istanbul. When the work discussed in this study is examined, it is seems that the mosque was shaped by Baroque and Rococo influences, and these styles were used quite a lot, most notably in its mihrab, pulpit and decorations. The essence of the study is to interpret and evaluate this historical work, which was built under these influences and left to us centuries ago, with its architecture and ornaments.

2023, xxii + 163 Pages

Keywords: Yozgat, Capanoğulları, Westernization, Mosque, Baroque, Rococo.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI	ii
TEZ BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	x
HARİTALAR LİSTESİ	xxi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı, Amacı ve Önemi	1
1.2. Yöntem ve Kaynaklar.....	1
2. BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI SANATI.....	4
3. YOZGAT İLİ VE ÇAPANOĞULLARI	12
3.1. Yozgat İli Tarihi	12
3.2. Yozgat İli Coğrafyası	14
3.3. Çapanoğulları	16
3.3.1. Çapanoğlu Mustafa Bey	18
3.3.2. Çapanoğlu Süleyman Bey	20
4. YOZGAT ÇAPANOĞLU CAMİİ.....	22

4.1. Caminin Konumu	22
4.2. Caminin Tarihçesi	25
4.2.1. Caminin Kitabeleri	25
4.2.2. Caminin Vakfiyeleri	38
4.3. Caminin Plan ve Mimarisi	46
4.3.1. İç Cami-Dış Cami	47
4.3.2. Türbe.....	80
4.3.3. Avlu	89
4.3.4. Hazire	92
4.3.5. Şadırvan	98
4.3.6. Çeşme	101
4.4. Caminin Süslemeleri	103
4.4.1. Taş Süsleme.....	103
4.4.1.1. Mihrap	105
4.4.1.2. Minber	111
4.4.1.3. Taç Kapı	115
4.4.2. Ahşap Süsleme	118
4.4.3. Kalem İşi Süsleme	122
4.4.4. Yazılar	148
5. DEĞERLENDİRME	155
6. SONUÇ	160
7. KAYNAKLAR.....	161

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil

Sayfa

Şekil 4.1. Çapanoğlu Camii Planı (Kaynak: Acun, 2016: 144) 46

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 3.1. Çapanoğlu Ömer Ağa'nın Mezar Taşı Kitabesi (Temmuz, 2023)	17
Foto 4.1. Çapanoğlu Camii Konumu, Harita Map, (Erişim 21 Temmuz 2023).....	22
Foto 4.2. Çapanoğlu Camii (Temmuz, 2023)	23
Foto 4.3. Çapanoğlu Camii Doğu Cephesi (Temmuz, 2023).....	23
Foto 4.4. Çapanoğlu Camii Batı Cephesi (Temmuz, 2023).....	24
Foto 4.5. Çapanoğlu Camii Kuzey Cephesi (Temmuz, 2023)	24
Foto 4.6. Çapanoğlu Camii Güney Cephesi (Temmuz, 2023).....	25
Foto 4.7. Harimin Orta Kapısının Üzerindeki İç Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)	26
Foto 4.8. İç Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)	26
Foto 4.9. Giriş Revakına Açılan Kapı Üzerindeki Dış Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)	28
Foto 4.10. Dış Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)	28
Foto 4.11. Cami Tamir Kitabesi (Temmuz, 2023)	30
Foto 4.12. Cami Tamir Kitabesi Tarih Kısmı (Temmuz, 2023)	30
Foto 4.13. Hakkı Acun'un Kitabında Bulunan 1376 Tarih Kısmı (Kaynak: Acun, 2016: 142)	32
Foto 4.14 İç Cami Kubbesinin Pandantifinde Yer Alan 1376 Tarih Kısmı (Temmuz, 2023)	32
Foto 4.15. Minberin Sağındaki İkinci Sıra Penceresinin Alt Kısmı Alçısı İçerisindeki Kelime-i Tevhid Yazısı (Temmuz, 2023)	33
Foto 4.16. İç Dış Camiyi Birleştiren Orta Kapı Önündeki Tonozun Kuzeydoğusundaki Hz. Hüseyin Yazısı (Temmuz, 2023)	33

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.17.	Dış Cami Kapı Revakı Üzerinde Revakın Kuzeydoğu Kubbe Geçiş Pandantif Yazısı (Temmuz, 2023).....	35
Foto 4.18.	Dış Cami Kapı Revakı Üzerinde Revakın Kuzeybatı Kubbe Geçiş Pandantif Yazısı (Temmuz, 2023).....	35
Foto 4.19.	Mustafa Bey'e Ait Şamdan ve Kitabesi (Kaynak: Acun, 2016: 158)	36
Foto 4.20.	Camideki Şamdanlar (Temmuz, 2023)	36
Foto 4.21.	Camideki Şamdan Kitabesi-1 (Temmuz, 2023).....	37
Foto 4.22.	Camideki Şamdan Kitabesi-2 (Temmuz, 2023).....	37
Foto 4.23.	Mustafa Bey'in Vakfiyesi Birinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 77)	39
Foto 4.24.	Mustafa Bey'in Vakfiyesi İkinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 78)	40
Foto 4.25.	Mustafa Bey'in Vakfiyesinin Sonu (Kaynak: Duru, 1981: 79)	41
Foto 4.26.	Süleyman Bey'in Vakfiyesi Birinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 83)	43
Foto 4.27.	Süleyman Bey'in Vakfiyesi İkinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 84)	44
Foto 4.28.	Süleyman Bey'in Vakfiyesinin Sonu ile Abdü'l-fettah Bey'in Vakfiyesi (Kaynak: Duru, 1981: 85)	45
Foto 4.29.	Çapanoğlu İç Cami (Temmuz, 2023).....	48
Foto 4.30.	İç Cami Harimi (Temmuz, 2023).....	49
Foto 4.31.	İç Cami Hariminin Minberden Görünümü (Temmuz, 2023).....	49
Foto 4.32.	İç Cami Hariminin Orta Giriş Kapısından Görünümü (Temmuz, 2023)	50
Foto 4.33.	İç Cami Hariminin Üst Kat Mahfilden Görünümü (Temmuz, 2023)	50
Foto 4.34.	İç Cami Harim ve Kubbesi (Temmuz, 2023).....	51
Foto 4.35.	İç Cami Kubbesi (Temmuz, 2023).....	52

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.36.	İç Cami Kubbeye Geçişi Sağlayan Yarım Kubbe Biçimli Tromplar (Temmuz, 2023)	52
Foto 4.37.	İç Cami Kuzeyde Sivri Kemerler, Mahfil ve Dış Camiye Çıkış Kemer Açıklıkları (Temmuz, 2023)	53
Foto 4.38.	İç Cami Kuzeyde Fil Ayaklar ve Mahfil (Temmuz, 2023).....	53
Foto 4.39.	İç Cami Mahfile Çıkılan Kuzeybatıda Yer Alan Merdivenler (Temmuz, 2023)	54
Foto 4.40.	İç Cami Kuzeyde Üst Katta Bulunan Mahfil (Temmuz, 2023).....	54
Foto 4.41.	İç Cami Kuzeyde Üst Katta Bulunan Mahfil (Temmuz, 2023).....	55
Foto 4.42.	İç Cami Kuzeyde Mahfilin Alt Kısım ve Ahşap Tavanları (Temmuz, 2023)	55
Foto 4.43.	İç Cami Kuzeyde Mahfilin Alt Kısım Ortadaki Ahşap Tavanı ve Dış Camiye Çıkıştaki Orta Kemer Açıklığı (Temmuz, 2023).....	56
Foto 4.44.	İç Cami Pencereleleri (Temmuz, 2023).....	56
Foto 4.45.	İç Camideki Vitray Pencereleler (Temmuz, 2023).....	57
Foto 4.46.	İç Cami Doğudaki Üçer Sıralı Pencereleler (Temmuz, 2023).....	57
Foto 4.47.	İç Cami Batıdaki Üçlü Pencereleler (Temmuz, 2023).....	58
Foto 4.48.	Çapanoğlu Camii Mihrap, Minber ve Bakır Şamdanlar (Temmuz, 2023)	59
Foto 4.49.	Çapanoğlu Camii Vaaz Kürsüsü ve Saati (Temmuz, 2023)	60
Foto 4.50.	Çapanoğlu Camii Minaresi (Temmuz, 2023)	61
Foto 4.51.	Çapanoğlu Dış Cami (Temmuz, 2023)	63
Foto 4.52.	Dış Camiden İç Camiye Girişteki Yuvarlak Kemerli Açıklıklar (Temmuz, 2023)	64

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.53.	Dış Camiden İç Camiye Girişi Sağlayan Mustafa Bey'in Kitabesinin de Bulunduğu Taç Kapı (Temmuz, 2023).....	64
Foto 4.54.	Dış Camiden İç Camiye Girişteki Sağ ve Sol Orta Kapı Açıklıkları (Temmuz, 2023).....	65
Foto 4.55.	İç Cami İle Dış Camiyi Birbirine Bağlayan Üç Kubbeli Dört Sütunlu Son Cemaat Yeri (Temmuz, 2023)	65
Foto 4.56.	Dış Cami Harimi (Temmuz, 2023)	66
Foto 4.57.	Dış Cami Hariminin İç Cami Çıkışından Görünümü (Temmuz, 2023).....	66
Foto 4.58.	Dış Cami Hariminin Doğu Yönündeki Görünümü ve Kubbesi (Temmuz, 2023)	67
Foto 4.59.	Dış Cami Hariminin Batı Yönündeki Görünümü ve Kubbesi (Temmuz, 2023)	67
Foto 4.60.	Dış Cami Harimindeki Sivri Kemerler ve Sütunlar (Temmuz, 2023).....	68
Foto 4.61.	Dış Cami Harimi Yuvarlak Mermer Gövdeli İyon Başlıklı Çift Sütunlar (Temmuz, 2023).....	68
Foto 4.62.	Dış Cami Harimindeki İyon Başlıkları (Temmuz, 2023)	69
Foto 4.63.	Dış Cami Harimi Güney Yönündeki Yuvarlak Kemerli Alt Pencere İle Kafes Oymalı Üst Pencere (Temmuz, 2023)	69
Foto 4.64.	Dış Cami Harimi Kafes Oymalı Üst Pencere (Temmuz, 2023)	70
Foto 4.65.	Dış Cami Harimi Yuvarlak Kemerli Alt Pencere (Temmuz, 2023).....	71
Foto 4.66.	Dış Cami Harimi Türbe Girişi ve Sakal-ı Şerif Odasının Olduğu Doğu Yönü (Temmuz, 2023)	72
Foto 4.67.	Dış Cami Sakal-ı Şerif Odasının Olduğu Pencere (Temmuz, 2023)	73
Foto 4.68.	Sakal-ı Şerif Odasındaki “Sakal-ı Şerif”in Saklandığı Çekmece (Temmuz, 2023)	74

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 4.69. Sakal-ı Şerif Odasındaki “Sakal-ı Şerif”in Sergilendiği Bölüm (Temmuz, 2023)	74
Foto 4.70. Caminin Kuzeybatı Köşesinde Bulunan Oda (Temmuz, 2023).....	75
Foto 4.71. Caminin Mihrap Ekseninde Üzerinde Süleyman Bey’in Kitabesinin Yer Aldığı Orta Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)	76
Foto 4.72. Caminin Doğu ve Batı Giriş Kapıları (Temmuz, 2023)	76
Foto 4.73. Caminin Önündeki Sekiz Sütunlu Sivri Kemerli Revaklı Yapı (Temmuz, 2023)	77
Foto 4.74. Caminin Önündeki Sekiz Sütunlu Sivri Kemerli Revaklı Yapının İçi (Temmuz, 2023).....	77
Foto 4.75. Caminin Önündeki Revaklı Yapıdaki Sütun ve Sütun Başlığı (Temmuz, 2023)	78
Foto 4.76. Caminin Önündeki Revaklı Yapının Ortasındaki Kubbe ve Aynalı Tonozlar (Temmuz, 2023).....	78
Foto 4.77. Ajurlu, Oymalı Kare Taş Korkuluklar (Temmuz, 2023)	79
Foto 4.78. Caminin Doğu ve Batı Girişindeki Üçer Basamaklı Dikdörtgen Merdivenler (Temmuz, 2023)	79
Foto 4.79. Caminin Orta Girişindeki Yarım Daireli İki Basamaklı Merdiven (Temmuz, 2023)	79
Foto 4.80. Çapanoğlu Türbesi (Temmuz, 2023)	81
Foto 4.81. Çapanoğlu Türbesinin Caminin İçinden Giriş Kapısı (Temmuz, 2023).....	82
Foto 4.82. Çapanoğlu Türbesinin İçindeki Sandukalar (Temmuz, 2023).....	83
Foto 4.83. Çapanoğlu Ömer Ağa’nın Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)	84

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 4.84. Çapanoğlu Ahmet Paşa'nın Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)	84
Foto 4.85. Çapanoğlu Mustafa Bey'in Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)	85
Foto 4.86. Çapanoğulları Türbesindeki "C" ve "S" Kıvrımlı Kabartma Kartuşlu Mezar Taşları (Temmuz, 2023)	85
Foto 4.87. Çapanoğulları Türbesinin Kubbesi (Temmuz, 2023)	86
Foto 4.88. Çapanoğulları Türbesinin Kubbe Pandantifi ve Vitray Pencereleri (Temmuz, 2023)	86
Foto 4.89. Çapanoğulları Türbesinin Alt ve Üst Pencereleri (Temmuz, 2023)	87
Foto 4.90. Pencere Kilit Taşındaki Gemi Çapası (Temmuz, 2023)	87
Foto 4.91. Pencere Kilit Taşındaki Çiçek Demeti (Temmuz, 2023)	88
Foto 4.92. Türbedeki Çapanoğulları Sancağı (Temmuz, 2023)	88
Foto 4.93. Çapanoğlu Camii Avlusunun Doğu Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)	89
Foto 4.94. Çapanoğlu Camii Avlusunun Batı Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)	90
Foto 4.95. Çapanoğlu Camii Avlusunun Kuzey Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)	90
Foto 4.96. Sadaka Taşının Eski Hali (Kaynak: Acun, 2016: 159) - Çapanoğlu Camii Avlusunun Kuzey Girişindeki Yeni Sadaka Taşı (Temmuz, 2023)	91
Foto 4.97. Çapanoğlu Camii Avlusunun Doğu Giriş Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)	92
Foto 4.98. Türbenin Yanındaki Hazirenin Girişi (Temmuz, 2023)	93
Foto 4.99. Türbenin Yanındaki Hazire (Temmuz, 2023)	93
Foto 4.100. Caminin Doğu Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)	94
Foto 4.101. Caminin Batı Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)	94

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 4.102. Çapanoğlu Camii Batı Yönündeki Hazire (Temmuz, 2023)	95
Foto 4.103. Çapanoğlu Camii Güney Yönündeki Hazire (Temmuz, 2023)	95
Foto 4.104. Çapanoğlu Camii Doğu Yönündeki Hazire (Temmuz, 2023)	96
Foto 4.105. Çapanoğlu Camii Doğu Yönündeki Hazirede Bulunan Çapanoğlu Süleyman Bey'in Mezar Taşı (Temmuz, 2023)	96
Foto 4.106. Çapanoğlu Süleyman Bey'in Başucu ve Ayakucu Mezar Taşı (Temmuz, 2023)	97
Foto 4.107. Çapanoğlu Süleyman Bey'in Mezar Taşındaki "C" ve "S" Kıvrımlı Kabartma Kartuşlar İle Katmerli Çiçek (Temmuz, 2023)	97
Foto 4.108. Şadırvan Kitabesi (Temmuz, 2023)	98
Foto 4.109. Çapanoğlu Camii Şadırvanı (Temmuz, 2023)	99
Foto 4.110. Çapanoğlu Camii Şadırvan Kitabesinin Bulunduğu Sundurma İle Abdest Muslukları (Temmuz, 2023)	100
Foto 4.111. Çapanoğlu Camii Şadırvandaki Sütunlar (Temmuz, 2023)	100
Foto 4.112. Camii Önüne 1964'te Yapılan Şadırvan (Kaynak: Acun, 2016: 150)	101
Foto 4.113. Çapanoğlu Camii Doğusundaki Hamidiye Çeşmesi (Temmuz, 2023)	102
Foto 4.114. Hamidiye Çeşmesinin Yan Profilden Görünüşü (Temmuz, 2023)	102
Foto 4.115. Hamidiye Çeşmesinden Detaylar (Temmuz, 2023)	103
Foto 4.116. İç Cami Köşe Kuleleri İle "S" Kıvrımlı Konsollar (Temmuz, 2023)	104
Foto 4.117. Dış Cami Köşe Kuleleri (Temmuz, 2023)	104
Foto 4.118. Çapanoğlu Camii Mihrabı (Temmuz, 2023)	106
Foto 4.119. Çapanoğlu Camii Mihrap Nişi (Temmuz, 2023)	107
Foto 4.120. Çapanoğlu Camii Mihrap Kavsarası (Temmuz, 2023)	107
Foto 4.121. Çapanoğlu Camii Mihrap Alınlık ve Tepeliği (Temmuz, 2023)	108

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.122.	Çapanoğlu Camii Mihrap Sütuncesinin Yanındaki “C” Kıvrımlar (Temmuz, 2023)	108
Foto 4.123.	Çapanoğlu Camii Mihrap Sütunceleri (Temmuz, 2023).....	109
Foto 4.124.	Çapanoğlu Camii Mihraptan “C” ve “S” Kıvrımlar (Temmuz, 2023)	110
Foto 4.125.	Çapanoğlu Camii Mihrap Yanındaki Süslemeler (Temmuz, 2023)	111
Foto 4.126.	Çapanoğlu Camii Minberi (Temmuz, 2023).....	112
Foto 4.127.	Çapanoğlu Camii Minberi Yan Aynalıkları (Temmuz, 2023).....	113
Foto 4.128.	Minber Korkuluklarındaki “C” Kıvrımlarının Ortasındaki Kartuşlar (Temmuz, 2023)	114
Foto 4.129.	Minber Yan Aynalıklarındaki “S” Kıvrımlı Nişler (Temmuz, 2023).....	114
Foto 4.130.	Taç Kapı (Temmuz, 2023).....	115
Foto 4.131.	Taç Kapının Yanındaki “C” ve “S” Kıvrımlı Niş (Temmuz, 2023).....	116
Foto 4.132.	Taç Kapı Kemer (Temmuz, 2023).....	117
Foto 4.133.	Taç Kapı Kemerinin Üzerindeki Osmanlı Tuğrası (Temmuz, 2023)	117
Foto 4.134.	Caminin Ahşap Pencere Kanatları (Temmuz, 2023)	118
Foto 4.135.	Dış Caminin Kündekâri Orta Kapısı (Temmuz, 2023).....	119
Foto 4.136.	Vaaz Kürsüsünün Eski Hali (Kaynak: Acun, 2016: 156)	120
Foto 4.137.	Vaaz Kürsüsünün Yeni Hali (Temmuz, 2023)	120
Foto 4.138.	Vaaz Kürsüsünün Kalem İşi Süslemeleri (Temmuz, 2023).....	121
Foto 4.139.	İç Cami Kubbesindeki Kalem İşi Süslemeler ve Pandantifindeki Yazılar (Temmuz, 2023)	125
Foto 4.140.	İç Cami Kubbe Süslemelerinden Detay (Temmuz, 2023).....	126
Foto 4.141.	Kubbedeki Pandantif ve Pencerelerdeki Kalem İşi Süslemeler (Temmuz, 2023)	127
Foto 4.142.	İç Cami Alt Pencere Üstündeki Goben Desenler (Temmuz, 2023)	128

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Foto 4.143. İç Cami Mahfil Altı Kemer Karınlarındaki Çiçek Motifleri (Temmuz, 2023)	129
Foto 4.144. İç Cami Mahfil Altı Kemer Karınlarındaki Çiçek Motiflerinden Detay (Temmuz, 2023)	130
Foto 4.145. İç Cami Mahfil Katındaki Tonoza (Temmuz, 2023)	131
Foto 4.146. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Doğu Eteğindeki Cami Tasviri (Temmuz, 2023)	131
Foto 4.147. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Batı Eteğindeki Cami Tasviri (Temmuz, 2023)	132
Foto 4.148. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Güney Eteğindeki Meyveli Natürmort (Temmuz, 2023)	132
Foto 4.149. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Kuzey Eteğindeki Meyveli Natürmort (Temmuz, 2023)	133
Foto 4.150. İç Cami Mahfil Katındaki Yan Kubbe (Temmuz, 2023)	133
Foto 4.151. İç Cami Mahfil Katındaki Pandantifteki Çiçek Motifleri (Temmuz, 2023)	134
Foto 4.152. İç Cami Mahfil Katındaki Kemer Karınlarındaki Çiçek Buketi Motifler (Temmuz, 2023)	135
Foto 4.153. Dış Cami Girişteki Orta Tonoza (Temmuz, 2023)	136
Foto 4.154. Dış Cami Girişteki Orta Tonoza Süslemelerden Detay (Temmuz, 2023)	136
Foto 4.155. Dış Camiden İç Camiye Girişteki Orta Tonoza (Temmuz, 2023)	137
Foto 4.156. Dış Cami Kuzeybatıdaki Kubbe (Temmuz, 2023)	137
Foto 4.157. Dış Cami Kuzeydoğudaki Kubbe (Temmuz, 2023)	138

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.158.	Dış Cami Kuzeydoğudaki ve Kuzeybatıdaki Kubbe Detayı (Temmuz, 2023)	138
Foto 4.159.	Dış Camiden İç Camiye Girişteki Kubbeler (Temmuz, 2023)	139
Foto 4.160.	Dış Cami Harim Duvarı ve Pencere Kenarlarındaki Desenler (Temmuz, 2023)	140
Foto 4.161.	Dış Cami Kemer Karınlarındaki Desenler (Temmuz, 2023)	141
Foto 4.162.	Dış Cami Orta Kapıdaki II. Abdulhamid'in Tuğrası (Temmuz, 2023)	142
Foto 4.163.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbesi (Temmuz, 2023)	143
Foto 4.164.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbesindeki Şamdan ve Mum Desenleri (Temmuz, 2023)	143
Foto 4.165.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Güneydoğu Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)	144
Foto 4.166.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Kuzeydoğu Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)	144
Foto 4.167.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Güneybatı Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)	145
Foto 4.168.	Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Kuzeybatı Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)	145
Foto 4.169.	Dış Cami Giriş Revakı Yan TonoZ Deseni (Temmuz, 2023)	146
Foto 4.170.	Dış Cami Giriş Revakı Kitabesi Üzerindeki Çapanoğlu Konağı Manzarası (Temmuz, 2023)	146
Foto 4.171.	Dış Cami Giriş Revakı Doğu Yan Duvar Manzarası (Temmuz, 2023)	147
Foto 4.172.	Dış Cami Giriş Revakı Batı Yan Duvar Manzarası (Temmuz, 2023)	147
Foto 4.173.	Dış Cami Yan Giriş Kapıların Saçak Desenleri (Temmuz, 2023)	148

Fotoğraf**Sayfa**

Foto 4.174.	İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresi'nin Başlangıcı (Temmuz, 2023)	149
Foto 4.175.	İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresi Yazı Kuşağı (Temmuz, 2023)	150
Foto 4.176.	İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresinin Başındaki Maşaallah Yazısı (Temmuz, 2023)	150
Foto 4.177.	İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasında Fetih Suresinin Sonundaki Yazı (Temmuz, 2023)	151
Foto 4.178.	İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasında Fetih Suresi Yazı Kuşağındaki Süsleme (Temmuz, 2023)	151
Foto 4.179.	Dış Cami Orta Tonozdaki Nur Suresi 35. Ayet (Temmuz, 2023)	152
Foto 4.180.	Dış Cami Kubbelerdeki Esmâü'l Hüsna Yazıları (Temmuz, 2023)	153
Foto 4.181.	İç Cami Üst Kat Mahfildeki Bilal-i Habeş-i Yazısı (Temmuz, 2023)	154
Foto 4.182.	Çapanoğlu Camii Mihrabındaki Mihrap Ayeti (Temmuz, 2023)	154

HARİTALAR LİSTESİ

Harita

Sayfa

Harita 3.1.	Yozgat İl Haritası, T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, (Erişim 19 Temmuz 2023).....	15
--------------------	--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

cm

: Santimetre

km²

: Kilometrekare

m

: Metre

Kısaltmalar

Açıklamalar

b.

: Bin

bkz.

: Bakınız

çev.

: Çeviren

ed.

: Editör

Foto.

: Fotoğraf

H.

: Hicri

Hz.

: Hazreti

M.

: Miladi

M.Ö

: Milattan Önce

M.S

: Milattan Sonra

TDV

: Türkiye Diyanet Vakfı

vb.

: Ve benzeri

vs.

:Vesaire

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Amacı ve Önemi

Türk İslam Sanat'ında mimari eserlerin başında hiç şüphesiz camiler gelmektedir. Yozgat mimari eserleri üzerine ise kapsamlı çalışmalar çok sınırlı kalmıştır. Tezimizin konusu Yozgat'ın en önemli mimari eserlerinden biri olan, Osmanlı Batılılaşma döneminde etkisini gösteren barok ve rokoko üsluplarıyla süslenmiş Yozgat Çapanoğlu Camii'dir. Yozgat Çapanoğlu Camii üzerine Yüksek Lisans Tezi düzeyinde inceleme yapılmamış ve bu caminin bugüne kadar bir bütün olarak ele alınmamış olması tezimizi hazırlamamızda önemli bir etken olmuştur.

Bu çalışmayla Osmanlı İmparatorluğu döneminde Avrupa etkisinde ortaya çıkan Türk mimari tarzının Anadolu'daki önemli örneklerinden biri olan Yozgat Çapanoğlu Camii bir bütün olarak ele alınmış, tüm yönleriyle incelenmiş ve özgün bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Külliye özelliğinde olan Çapanoğlu Camii'nin tezimizde diğer bölümlerine de değinilmiş olup, cami içindeki süslemeler ise daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.2. Yöntem ve Kaynaklar

Çalışmamızın başında Ankara'daki kütüphanelerde konumuzla ilgili her türlü kitap, akademik çalışma ve makaleler tarandı. Titizlikle taranan her türlü kaynakta tez konumuzla ilgili ulaşılabilen tüm veriler toplandı. Kaynaklara ulaştıktan sonra alan çalışması yapıldı. Çapanoğlu Camii, çevresi, caminin her bölümü ve içindeki süslemeler detaylı bir şekilde fotoğraflandı. Bundan dolayı tezimizde kullandığımız fotoğrafların hepsi (caminin restore öncesi fotoğrafları hariç) kendi çekimimizdir.

Tezimizin giriş bölümünü Konunun Tanımı, Amacı ve Önemi ile Yöntem ve Kaynaklar olarak alt başlıklara ayırdık. Giriş bölümünde tezimizin amacı ve önemi açıklanarak, kullanılan yöntem ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Batılılaşma Dönemi Osmanlı Sanatı başlığıyla ikinci bölümde, Osmanlıda Batılılaşma döneminin nasıl başladığı ve mimarimiz ile süslememize etkisinin neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Yozgat İli ve Çapanoğulları başlığıyla Yozgat ilinin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi verildikten sonra Yozgat şehrinin kurulmasına ve gelişmesine katkısı büyük olan Çapanoğulları ailesi anlatıldı. Çapanoğulları'ndan olan ve aynı zamanda tezimizin

konusunu teşkil eden Yozgat Çapanoğlu Camii'ni yaptıran Mustafa Bey ve Süleyman Bey hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, Yozgat Çapanoğlu Camii başlığıyla caminin tarihçesi, plan ve mimarisi hakkında bilgi verilip, türbesi, avlusu, haziresi, çeşmesi tanıtıldıktan sonra caminin bölümleri ve süslemeleri detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Değerlendirme bölümünde caminin mimari unsurları ve süsleme özellikleri analiz edilerek, batılılaşma dönemi camileriyle karşılaştırılmıştır.

Sonuç bölümünde barok ve rokoko sanat akımları özelliklerini taşıyan Yozgat Çapanoğlu Camii'nin gelecek yüzyıllarda da etkisini sürdürebilecek bir yapı olduğu fikrine ulaşılmıştır.

Tezimizde yararlandığımız kaynaklara gelince şunu söylemekte fayda var ki Çapanoğlu Camii ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmış, bundan dolayı da çalışmamız ile ilgili kaynak kitap olarak, Hakkı Acun'un "Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri" ile "Bozok Sancağı'nda (Yozgat İli) Türk Mimarisi" kitapları en fazla yararlandığımız eserler olmuştur.

Batılılaşma Dönemi Osmanlı Sanatıyla ilgili bölümde Gönül Öney'in "Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları", Azade Akar ile Cahide Keskiner'in "Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif", Rüçhan Arık'ın "Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı", Malik Aksel'in "Anadolu Halk Resimleri", Zeynep Meral Şengül'ün "100 Türk Motifi", Doğan Kuban'ın "Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme" ve "Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları", Serim Denel'in "Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri", Günsel Renda'nın "Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850", Ayda Arel'in "Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci", Yılmaz Can ve Recep Gün'ün "Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği", Suut Kemal Yetkin'in "Barok Sanat", Mustafa Cezar'ın "Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi" kitapları ile Cahide Tamer'in "Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar" yazılarından yararlanılmıştır.

Yozgat İli Tarihi ve Coğrafyası konusunda daha çok ansiklopedilerden yararlanılmakla birlikte "Yozgat Tarihi ve Kültürü" kitabının birinci ve dördüncü cildinden de faydalanılmıştır. Yine Yozgat ve Çapanoğulları ile ilgili bilgilere A. Fevzi Koç, "Bütün Yönleriyle Yozgat", Süleyman Duygu'nun "Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları", Orhan Sakin'in "Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat", Özcan Mert'in "XVIII. ve XIX.

Yüzyıllarda Çapanoğulları” kitapları ile İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın “Çapanoğulları” yararlandığımız kaynaklardır.

apanoğlu Cami konusunda, yukarıdaki kaynaklara ek olarak Ali Şakir Ergin’in “Vakıflar ve Yozgat’ta Tarihi Vakıf Camileri” kitabı, caminin vakfiyeleriyle ilgili Mehmet Duru’nun “Yozgat Çapanoğlu Camii ve Vakfiyeleri” yazısı ile Hamza Keleş’in tezleri, caminin süslemelerinde “Yozgat Tarihi ve Kültürü” kitabının birinci cildinden yararlanılmıştır.

Bütün bu saydığımız kaynaklar haricinde en sonda kaynaklar bölümünde belirttiğimiz Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ile konumuzla ilgili tezlerden, makalelerden, dergilerden ve internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

2. BATILILAŞMA DÖNEMİ OSMANLI SANATI

11. yüzyıl ortalarından itibaren Anadolu'ya akmaya başlayan Türk boyları, 1071'de Alparslan'ın Malazgirt'te Bizans ordularını yenmesinden sonra, kısa sürede Anadolu'ya egemen oldular. Selçukluların mirasını sürdüren Osmanlı Beyliği, Anadolu'yu bir Türk vatani olarak tutmuş ve çok güçlü bir imparatorluk kurmuştur. Anadolu Selçuklu mimari süslemesi ve el sanatları İslam sanatı çerçevesinde incelendiğinde büyük yenilikler ortaya koyar. Seramik, ahşap, halı dallarında bazı örneklerle Selçuk devrini aşan yenilik, ustalık ve incelikte sunulan ürünler, Osmanlı sanatının hazırlayıcısı olmuştur.¹

Yeni icatlar ve keşifler, batı dünyası ile ilişkilerin çoğalması Türk süslemeciliğine yeni renkler, motifler, desenler getirmiştir.² İstanbul fethinden sonra Fatih'in Avrupa kültür ve sanatına gösterdiği ilgi II. Bayezid zamanında da devam etmiştir. Osmanlı resim sanatı batı etkisini yavaş yavaş özümseyerek gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişme Kanuni Sultan Süleyman zamanında klasik döneme ulaşmıştır. Nasuh el Matraki'nin "Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn" adlı kitabında kendisinin yaptığı 128 minyatürde batının etkileri sezilebilen bir gerçeklikle işlenen eserdir.³

Osmanlı minyatürlerinde tek yapı, külliye ya da bir semt gibi mimari tasvirlerde perspektif denemesi vb. Avrupa etkilerine, 1498 Emir Hüsrev Dehlevi'nin Hamse'si gibi II. Sultan Bayezid çağı eserlerinden itibaren rastlamaktayız. Bunlarda Doğu minyatür geleneğinin dekoratif yapı kalıplarıyla Batı resminin gerçekliği ve perspektif kavramı bir dereceye kadar bağdaştırılmaya çalışılmıştır.⁴

Resim sanatının baskılara uğradığı bir devirde insanlarla dolu minyatürler yapılırken resim tahsili için Avrupa'ya ilk giden ressamılar ise figürsüz resimler, yani manzaralar yapıyorlardı. Ayrıca çiçek ve meyve resimleri de bol bol tekrarlanan konulardı. Bu şekilde bir Türk Okulu Avrupalı bir resim tarzının memlekete girmesiyle başlar.⁵

17. yüzyılda Batı tarzında perspektife ilginin geliştiği, ayrıntılara daha çok önem verildiği ve renk anlayışının değiştiği görülmektedir. Türk manzara ressamlığında, klasik dönemde

¹ Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992), 7-9.

² Azade Akar - Cahide Keskiner, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, (İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, 1978), 9.

³ Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:947, 1988), 3-4.

⁴ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 7.

⁵ Malik Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No:868, 1960), 99.

ortaya çıkan belli bir çevrenin portresini, kavram resmi olmaktan, tabiatı ve nesneleri daha somut ve optik gerçeğe uygun biçimde yansıtmaya doğru ilerleten Gazneli Mahmud diye anılan bir sanatçının, yazılışından nakkaşlık ve ciltlenmesine kadar her işini kendi yaptığı bir albüm vardır.⁶

18. yüzyıl başında tahta geçen, sanata tutkun, sanatçıların koruyucusu Sultan III. Ahmed (1703–1730) kendisi de usta bir hattat olup çağının tüm sanatçılarını sarayına topladı, himayesine aldı. Böylece bütün sanat dallarında olduğu gibi kitap ve resim sanatında da bir canlanma meydana geldi. Onun saltanatının son on iki yılı boyunca süren Lale Devri, o yüzyılda minyatür alanında da en parlak, en verimli dönemdir.⁷ Minyatürlerde manzaralar yoktu, insanlar vardı. Avrupai resimlerde de insanlar yok, manzaralar vardı. İnsanlar görünse de bunlar birer küçük motiften ibaretiler.⁸

17. yüzyılda başlayan tek figür albümleri Levni ile devam etmiştir. Ayrıca Fatih'ten beri kesintisiz yapılan ve çok önemsenen sultan portreleri alanında Levni, III. Ahmed'e kadar yirmi üç sultanın resmiyle Silsilename geleneğini sürdürmüştür. Bu yirmi üç resimden yalnızca II. Mustafa ve III. Ahmed'inkiler tam anlamıyla portre sayılabilir. III. Ahmed portesindeki taht ve halıda görülen süs motifleri (natüralist denebilecek çiçek buketleri, kartuşlar gibi) apaçık Avrupa etkisi gösterir.⁹

Batı etkilerinin giderek artmasıyla süslemede, yer yer serpiştirilmiş çiçek ve meyve motifleri birlikte bir kompozisyon içinde işlenmeye başlamıştır. Natürmortu bağımsız bir konu olarak ilk kez 17. yüzyıla ait bir yazmada görüyoruz. “Gazneli Mahmud Albümü” denen bu eserde meyve ve çiçek motifleri bir konuyu zenginleştirmek, kompozisyondaki boşlukları doldurmak görevini bırakarak, kendi başına bir konu olarak sayfaları süslemektedir.¹⁰

Batının yavaş da olsa Osmanlı kültürüne etkisi Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren yapılmakta olan padişah portrelerinden, 17. yüzyıl resim sanatı ve bezemelerinde batı etkisini kanıtlayan natüralist yaklaşımlar, minyatürde doğanın giderek daha önemli bir yer tutması, soyutlamanın yer yer gerçekçi görüntülere ve mekan anlatımlarına dönüşmesinden geçerek, 18. Yüzyılın başında batılı anlatım biçimlerine özenen ortamına ulaşmış,

⁶ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 8.

⁷ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 18.

⁸ Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, 100.

⁹ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 20.

¹⁰ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 132.

öncelikle yapıların iç yüzeylerinde duvar ve tavan süslemelerinde batılı motiflerin ve düzenlemelerin uygulanmasına biz baz hazırlamıştır.¹¹

Gerçek anlamda batılılaşma hareketlerinin Lale Devri'nde başladığı konusunda tarihçilerimiz hemfikirlerdir. Özellikle Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin 1720-1721 yıllarında Fransa'ya yapmış olduğu seyahat batıya açılan ilk pencere olarak kabul edilmiştir. Başta Versailles olmak üzere Paris civarındaki sarayları, bahçeleri, Fransız krallarının saray yaşamını ve törenlerini ayrıntılı bir şekilde anlatan Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Osmanlı'da Fransız saray yaşamına ilginin artmasına sebep olmuştur. Sultan III. Ahmed' in 1722 yılında yaptırdığı Sadabad kasırları, 17. yüzyılda Fransa ve Avrupa'da çok güçlü olan XIV. Louis' in saraylarına kıyaslanacak tarzda planlanıp, fiskiyeli havuzları benzersiz bahçeleri ile Haliç tam bir zevk ve sefa yerine dönüşmüştür.¹²

Lale Devri mimarisinde, belirgin bir şekilde doğrudan doğruya batıdan aktarılan üsluplar görülmemekle beraber baş gösteren ve genel tasarlama eğilimlerinde kavranabilen yenilikler, çağdaş bir üslup sisteminde anlam kazanan değişimler Lale Devri'nde görülmektedir. Bu eğilimleri en güzel şekilde, Şehzadebaşı'ndaki İbrahim Paşa Külliyesi'nde, Topkapı Sarayı'ndaki III. Ahmed Yemiş Odası'nda ve Bab-ı Hümayun Meydan Çeşmesi'nde görmekteyiz.¹³

Lale Devri ile başlayan ve giderek artmaya başlayan batı etkileri, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Osmanlı mimarisinin yoğun bir şekilde barok ve rokoko üsluplarının etkisine girmesiyle devam etmiştir. Batı etkisi daha çok tezyinat ve tezyinatla ilgili yapısal unsurlarda kendini göstermiş, mimaride ise geleneksel yapı tipi korunmuştur. III. Ahmed (1729), Üsküdar (1732) ve Tophane (1732) çeşmeleri başta olmak üzere ilk etkiler daha çok çeşme ve sebillerde fark edilmektedir. Bu eserlerde, küçük kubbelerde donatılmış çatı, geniş saçak, taşkın karakterli, plastik etkili yapının her tarafına yoğun şekilde dağıtılmış taş süslemeler, akantus kıvrımları, çiçekli panolar, saksı içinde meyve ağaçları, vazoda çiçekler ile palmet ve rumiye benzeyen bitkisel motifler görülmektedir.¹⁴

¹¹ Serim Denel, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, (Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Aralıkli Yayınlar Dizisi, 1982), 18.

¹² Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977), 17.

¹³ Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, (İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1975), 40.

¹⁴ Yılmaz Can - Recep Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019), 252.

Barok üslup özellikleri gösteren mimari unsurların, Türkiye’de uzun süre kapı, pencere, yazıt çerçeveleri vb. yerlerde bulunması yani yapının kendisinden çok, yapısal olmayan bölümlerde yapının süslemesinde görülmesi barok anlayışın Osmanlı sanatına küçük sanatlar yoluyla girdiğini göstermektedir. Barok ve rokoko üsluplarının Osmanlı yapılarında sistematik olarak kullanılmaya başlanması 1740 yıllarına denk düşmektedir.¹⁵

Rokoko ve barok sanatlarının Türkiye’ye İtalyan sanatkarları tarafından getirildiği ve 18. asrın başından itibaren İstanbul’da çalıştıklarını söyleyen Halil Ethem Bey, bu yeni cereyanların daha ziyade I. Mahmut zamanında su işleri için getirtilen Fransız mühendisleriyle beraber gelen dekoratör ve heykeltıraşların tesiriyle meydana geldiğini kabul etmektedir. Kanaatimizce de başlangıçta asıl rolü Fransızlar oynamışlardır.¹⁶

1730 yılında tahta geçen I. Mahmud döneminde, Avrupa barok ve rokoko üsluplarından, akant yaprakları, deniz tarağı motifleri, kartuşlar ve başka motifler Avrupalı sanatçılar tarafından Osmanlı mimarisine aktarılmıştır. Böylece, klasik Osmanlı mimarisinin bezeme özellikleri çözülme yaşamıştır. Bu değişim sonucunda mukarnaslı ya da baklavalı başlıklar, sivri kemerler, düz çizgiler yerlerini özgün bir şekilde yorumlanan batılı biçimlere bırakmıştır. Osmanlı barok ve rokokosu diye isimlendirilen bu yeni üslubun en önemli ilk yapısı ise Nuru Osmaniye Camisi’dir.¹⁷

1748-1755 yıllarında yaptırılan Nuru Osmaniye Camii, Osmanlı mimarisinin geleneksel özelliklerini taşımakla birlikte avlusunun oval biçimde yapılması klasik formdan ayrılıp batı etkisinde yapıldığını göstermektedir. Yapının dış mimarisinde de barok etkileri görülmektedir. Kıvrık yuvarlak kemerler, oval pencereler, “S” biçimindeki payandalar, zengin profiller, kornişler, kapı girişlerindeki “C” ve “S” kıvrımları barok üslubunun karakteristik özellikleridir. Aynı şekilde Üsküdar Ayazma Camii (1757-1760) ile Laleli Camii ve Külliyesi (1759-1763) ’nin mimarisinden çok tezyinatında da barok üslubun etkileri kendini göstermektedir.¹⁸

Portekizce “barroco” kelimesinden gelen barok, düzgün olmayan, yassı ve yumru incileri belirtmek için kullanılmıştır. Gerçekte 17. yüzyılda İtalya’da güçlenen ve büyük eserler

¹⁵ Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, 10-11.

¹⁶ Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi-Mimarlık Fakültesi, 1954), 24.

¹⁷ Doğan Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 198.

¹⁸ Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 253.

veren barok, insanın kendi doğasıyla doğa arasındaki ilişkilerin değiştiğini gösteren bir durum olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Yeni Fatih Camii (1767-1771), Beylerbeyi (1778) ve Teşvikiye (1794) camileri, Eyüp Camii ve Külliyesi (1798—1800), Eyüp Mihrişah Sultan Türbesi (1792), Fatih Nakşidil Sultan Türbe ve Sebili (1818) ile Topkapı Sarayı'na bu dönemde eklenen bazı bölümlerinde barok ve rokoko çok net bir şekilde görülmektedir.²⁰

Tabiat anlayışımız, gelenekselleşmiş resmimiz barokla değişti. Resmimize manzara girerek, tabiata yaklaştı. Fakat bu durum sanatın tabiata yaklaşmasıyla beraber kendisinden birçok şeylerin kaybolmasına da sebep oldu. Aslında dini eserler, çiçek bahçelerini temsil etseler de bunlar bizim gördüğümüz, alışık bulunduğumuz çiçekler değildi. Bunlar sanatın meydana getirdiği yapma çiçeklerdi.²¹

Fransızca'da rocailles kelimesinden türetilen, “çakıl döşeme, çakıllık” anlamına gelen rokoko ise barok sanatın takipçisi ve daha süslüsü olan bir üslûbu ifade eder. Rokoko üslubu sonsuza uzanan varyasyonlarla "C" ve "S" motifleri belirgin biçimde birbirine bağlanarak ve bunların dinamik etkileriyle hareketli, canlı dekorlar meydana getirir. Çoğu sanat tarihçisi rokokoyu, barok sanattan kesin sınırlarla ayırmazlar ve barok sanatın bir bölümü olarak kabul ederler. Rokokonun esası mimarideki bir değişiklik olmayıp genellikle mekânların dekorasyonundaki bir yaratıcılık olduğu söylenebilir. Avrupa rokokosuna benzemekle beraber, Osmanlı rokokosunun ondan farklı olarak Türk rokokosu denilen ve daha çok mimari eserlerde, kitap tezhiplerinde, mezar taşları, ahşap, madeni eşya ve kumaşlar üzerinde ayrı bir üslup oluşturduğu görülmektedir.²²

Rokoko III. Ahmed devrinde, muhtemelen ilk defa Paris'ten yollanan hediyelerin ve resimlerin saray çevresinde uyandırdığı olumlu etkiler sebebiyle, Payitahtta birtakım tatbikat sahaları bulmuştur.²³

Türk Süsleme Sanatlarında 17. yüzyılın ortalarından itibaren Batı etkisi görülmeye başlamış ve bunun sonucunda da “Klasik Motifler” özelliklerini kaybetmiştir. Bu dönemde bir tarafta klasik motifler kullanılırken öte yanda “natüralist” anlamda “çiçek buketleri” kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak da 17. yüzyılda “Türk Rokokosu” denilen süsleme

¹⁹ Suut Kemal Yetkin, *Barok Sanat*, (İstanbul: Yazır Ofset Basımevi, 1977), 9.

²⁰ Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 253.

²¹ Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, 130.

²² Hatice Aksu, “Rokoko”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/159-160.

²³ Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, 133.

tarzı doğmuştur.²⁴ “Türk Rokokosu”, Batının rokoko, barok ve ampir üsluplarının etkisiyle doğmuştur. Bu dönemde motif olarak tamamen çiçek ve yaprak motifleri ağırlık kazanmış; çeşitli çiçekler ile yapraklar buket halinde veya şukûfe denilen vazodan yahut bir sepetten fişkırmış halde, fiyonglarla bağlanarak, doğaya çok yakın bir anlayışla şekillendirilmişlerdir.²⁵

Mustafa Paşa Köşkü, Topkapı Sarayı dördüncü avlusundadır. İç duvar kaplaması, dolap kapağı ve kapı gibi unsurları düz renkli olarak boyanmıştır. Bu boyalar kaldırıldığı vakit ahşap kabartma örnekler uygun ve onların kıymetlerini daha çok ortaya koyan 18. asır nakışları meydana çıktı. Bunlar Türk Rokokosunun gayet tipik motiflerini içermektedir.²⁶

16. yüzyılda minyatürde olduğu gibi klasik dönemine erişen Türk mimarisi, 17. yüzyılda yavaş yavaş yenilik isteyen bir kıvama gelmiş; 18. yüzyılın ilk yarısında daha canlı, bol süslü bir doğrultuda ilk değişmeler başlamıştı. Bunun üzerine yine minyatürdeki gibi, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa mimarisine özentisi, gittikçe artan batı üslupları akımı başlamıştı. Batılılaşma, adım adım Türk mimari geleneğini yok edene kadar ilerleyip yayılmıştır. Bu olay önce iç süslemede kendini göstermiştir.²⁷

18. yüzyıl Osmanlı sanatında barok ve rokoko dekorasyon alanında kendini göstermiştir. Mimariye akant yaprakları, deniz kabuğu motifleri, kıvrımlar, kartuşlar, girerek, saray, cami, köşk, çeşme, sebil ve mezar taşları barok ve rokoko üslupların adeta istilasına uğramıştır.²⁸

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde Osmanlı mimarisinde barok, rokoko, ampir ve klasik Osmanlı üsluplarının birbirine karıştığı bir üslup karmaşası söz konusudur. Osmanlı sanatında III. Selim (1789-1807) zamanında Ampir üslubunun etkileri ortaya çıkmış, II. Mahmud (1808-1830) zamanında ve sonrasında artarak yayılmıştır. Osmanlı mimarisini barok üslup gibi daha çok süsleme konusunda etkileyen Ampir üslup, yabancı mimarlar tarafından Osmanlı’ya taşınıp yerleşmiştir.²⁹

Ampir üslubunun adı Fransa’da Napolyon’un kurduğu imparatorluktan gelmektedir. Batı’da 18. yüzyılın ortalarına doğru antik sanata bir yönelim başlamış ve barok üslubunun

²⁴ Zeynep Meral Şengül, *100 Türk Motifi*, (İstanbul: Geçit Kitabevi, 1990), 4.

²⁵ Şengül, *100 Türk Motifi*, 7.

²⁶ Cahide Tamer, “Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar”, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi* (Ekim 1959), 357.

²⁷ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 22.

²⁸ Mustafa Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası A.Ş. Kültür Yayınları:109, 1971), 5.

²⁹ Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 254.

hareketli, kıvrak ve ağır çizgisinin yerini Ampir üslup almaya başlamıştır. Bu üslûp daha sert ve daha düzenli bir ifadeye sahip görünmektedir. İstanbul’da bu üslubun uygulayıcıları Ermeni asıllı olup, İtalya’da öğrenim gören Balyan ailesinden mimarlar olmuştur.³⁰

18. yüzyılda başlayan batılılaşma 19. yüzyılda tamamlanmıştır. 19. yüzyılda yapılan sultan camilerinde bu değişim kolayca görülebilmektedir. III. Selim’in Üsküdar’da yaptırdığı Selimiye (1804) barok ve rokoko üslubunun özelliklerini taşımakla birlikte, ampir üslubunun da etkilerini taşımaktadır. II. Mahmud tarafından yaptırılan Nusretiye Camii de genel çizgileriyle barok ancak bezeme motifleriyle ampir özelliklerini taşımaktadır.³¹

İlk ve yoğun etkilerini daha çok saray mimarisinde hissettiren Ampir üslubunu, Dolmabahçe (1853), Beylerbeyi (1865), Çırağan (1871) sarayları ile sultan Abdülmecid zamanında kurulmuş olan İhlamur (1855) ve Küçüksu (1857) kasırlarının ihtişamlı yapılarında görebiliriz. Aynı zamanda 19. yüzyıl ortalarından itibaren ampir üslubu dini mimaride Dolmabahçe (1853), Ortaköy (1854) ve Kağıthane (1864) camilerinde daha kuvvetli bir şekilde kendini göstermektedir.³²

19.yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı mimarisinde Yunan, Roma, Gotik, barok ve Rönesans gibi batılı etkilerle birlikte Osmanlı-Türk etkilerinin yer aldığı Eklektik Üslup dönemi yaşanmıştır. Aksaray Valide Camii (1871), Dolmabahçe Saat Kulesi (1890-1894), Sirkeci Garı (1890), İstanbul Arkeoloji Müzesi Binası (1891-1907), Cağaloğlu Duyun-ı Umumiyye Binası (1899-1900), Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (1901-1903), Haydarpaşa Garı (1906-1908) ve Yıldız Sarayı Eklektik üslup özellikleri gösteren yapılardır.³³

Avrupa üsluplarının Türk mimarisine uygulandığı ilk anıtsal örnekleri her devirde Türk medeniyetinin resmi temsilcisi olan camilerdir. Klasik disiplin yanında hafif, en azından daha neşeli görünen barok, rokoko ve birçok batı üsluplarının mimari süsleme biçimleri, dini yapılarda dünyevi yapılardaki kadar zenginlikle uygulanmıştır.³⁴

Manzaraların camiye giremeyeceği hakkında bir kayıt bulunmamakla beraber manzara, cami bezemeciliği geleneği içine girmemiştir. Bununla beraber bunun tek istinası Kâbe resmidir ki bu da hendeseleşmiş bir şemadan başka bir şey değildir.³⁵

³⁰ Semavi Eyice, “Empire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/159-160.

³¹ Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, 201.

³² Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 254-255.

³³ Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 255.

³⁴ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 25.

³⁵ Aksel, *Anadolu Halk Resimleri*, 115.

19. yüzyılda minyatür geleneği, özellikleri ile birlikte önemini de yitirip Batılı biçimde resim anlayışı daha esaslı yayılmaya başladığı sırada, manzara tasvirlerinin anıtsal bir plana, duvar resimlerine sığramış olduğunu görüyoruz.³⁶ Anadolu’da gördüğümüz duvar resimlerinin hepsi de hemen aynı teknik ve malzemeyle yapılmıştır. Bunlar Batılı ve lügat anlamıyla “fresko” değil “kalem-ışi” nakış tarzında işlenen bezemelerdir.³⁷

19. yüzyıl sonlarında da Osmanlı toplumunda yabancı mimarlar ve ustalar tarafından ortaya konulan mimari anlayışa bir tepki olarak, başını Vedat Tek ve Kemalettin Bey isimli Türk mimarların çektiği Türk Klasik Üslubu’na dönüş çabalarından, Neo Klasik Türk Üslubu doğmuştur. Bu dönem mimarisinin özellikleri arasında tezyinatın ön cephede toplanması, simetri, cephe ortalarına yerleştirilmiş girişler, ön cephede çıkmalarla belirginleşen cephe düzenlemesi ve geniş saçaklar öne çıkmaktadır. Bu yeni anlayış da 1930’larda son bulmuştur.³⁸

³⁶ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 120.

³⁷ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 140.

³⁸ Can - Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 255-256.

3. YOZGAT İLİ TARİHİ VE COĞRAFYASI

3.1. Yozgat İli Tarihi

Bugün Yozgat adı altında tanıdığımız şehir geçmiş yıllarda Bozok ve bu bölgenin en eski olan Pretia veya Pretium adları ile anılmaktadır. Ancak Pretia ve Pretium isimleri kesin değildir. Bir kısım tarih kitaplarında Çapanoğlu, Tschaproglu, Boz og, Bozuk isimlerinin de Yozgat'a ad olduğu ve bazen de Yozgat, Jozgat şeklinde ifade edildiği tarihçe bilinmektedir.³⁹

Hamilton'dan itibaren bazı tarihçiler Yozgat'ı eski Taviyum şehri sanmaktadırlar. Hatta Ahmet Rifat da "Lugat-ı Tarihiye ve Coğrafya" adlı eserinde Yozgat'ın eskiden Oziyana veya Soğanda adıyla tanınmış olduğunu yazmaktadır.⁴⁰

Yozgat adının kökeni belli değildir. Eski bir Türkmen adı olduğu sanılmaktadır.⁴¹ Yozgat adı yabancı kaynaklarda Uskat, Juskat, Yousgath, Yüzgat ve Yozghourt şekillerinde geçer. Yozgat adının menşesine ait bugün Yozgat'ta birçok söylentiler dolaşmaktadır. Bu söylentilere göre Yozgat kelimesinin aslı Yüzü yoz (koyun sürüsü) memleketi olduğundan, Yozkent veya rakımı yüksek bulunduğundan Yüz-kat'tır. En fazla duyulmuş ve yayılmış olan söylenti ise şehir kurulmadan evvel buralarda Yozlar sürüye katıldığından Yoz-kat tabiri şehrin adının Yozgat olmasına sebebiyet vermiştir.⁴²

Yozgat, Anadolu Yarımadası'nın tam merkezinde bulunmuş ve bu özelliğinden dolayı Anadolu'nun kültürel kimliğini temsil etmesi bakımından çağlar boyunca belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle arkeolojik verilerin zenginleştiği İlk Tunç Çağı'ndan (M.Ö 3500-2000) itibaren Kayseri, Kırşehir, Çorum, Sivas ve Tokat gibi komşu illerle beraber daha sonraki dönemde Hitit ülkesi ismiyle anılan bölge içinde kritik bir konumda yer almıştır. Alishar, Boğazköy-Hattuşaş ve Kültepe gibi eski kazılarında gelen sonuçlar Mezopotamyalı tüccarlarla iletişimi İlk Tunç Çağı'na kadar inen yerel siyasi güçlerin bölgedeki varlığını ispatlamıştır.⁴³

Sorgun ilçesinin güney kesimindeki Alishar höyüğünde ele geçen buluntular, yöredeki ilk yerleşme merkezlerinin Kalkolitik Çağda (M.Ö 5500–3500) kurulduğunu gösterir. M.Ö 17.

³⁹ A. Fevzi Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, (Ankara: Kardeş Matbaası, 1963), 4.

⁴⁰ Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 15.

⁴¹ Komisyon, "Yozgat", *Cumhuriyet Ansiklopedisi* (İstanbul: Arkın Kitabevi, 1972), 11/3426.

⁴² Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 17-18.

⁴³ Ozan Özbudak, "Tarih Öncesi Dönem'de Yozgat", *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, ed. Ebubekir Güngör (Ankara: Akçağ Basım, 2022), 1/1.

yüzyıldan başlayarak Hititler tarafından yönetilen yöre, M.Ö 1200'lerde Deniz Halkları istilasının ardından Friglerin egemenliğine girdi. M.Ö 6. yüzyılda Lydia Krallığı'na bağlandı. Aynı yüzyılın ortalarında Persler, M.Ö 4. yüzyılda Makedonyalılar tarafından ele geçirildi. M.Ö 3. yüzyıl başlarında güney kesimi kısa bir süre Kappadokia Krallığı'nın egemenliğinde kaldı. Daha sonra Anadolu'yu istila eden göçebe Kelt kabilelerinden Galatların yerleştiği Galatin bölgesinin bir parçası oldu.⁴⁴ M.Ö 2. yüzyılda Romalılar birçok fırsatlardan faydalanarak Asya eyaletini genişlettiler ve bütün Anadolu'yu ellerine geçince tabii ki Yozgat ve civarı da Romalıların idaresi altına girmiş oldu. M.S 395'de Roma imparatorluğu ikiye ayrılınca Anadolu ve dolayısıyla Yozgat civarı Doğu imparatorluğunun (Bizans) payına düştü.⁴⁵

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türk topraklarına katıldı. Zaferden sonra Anadolu Selçuklu Devleti'ne tabi Kayseri Beyliği'nin, 1127'den sonra da Danişmendliler Beyliği'nin sınırları içinde kalmış, 1175'den sonra da tamamen Anadolu Selçuklu Devleti'nin eline geçmiştir. 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra İlhanlıların kontrolüne giren bölge, Beylikler döneminde Eretna Beyliği'nin, 1381'den sonra da Kadı Burhaneddin Devleti'nin eline geçti. 1389'da Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katıldıysa da, 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un eline geçti. Bundan sonra ancak 1408'de Çelebi Sultan Mehmed tarafından yeniden Osmanlı topraklarına katıldı.⁴⁶

Yöre tarihi çok eski çağlara dayanmasına karşın, il merkezi oldukça yeni bir yerleşmedir. Yozgat Bozok suyunun yukarı çıkırında, dağlarla çevrili bir vadide Çapanoğulları tarafından 18. yüzyılda kuruldu.⁴⁷ Önceleri Sivas iline bağlanmış olan Bozok sancağı daha sonra Ankara iline bağlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Yozgat, Bozok olarak kurulan ilin merkezi olmuş adı Yozgat olarak değiştirilmiştir.⁴⁸

İldeki tarihi eserleri şöyle sıralayabiliriz: Keykavus Kalesi (Sorgun'un Kerkenez dağında), Çengeltepe (Yozgat'ın hemen doğusunda, volkanik bir arazide, Tunç Çağı ile Frig ve Helenistik-Galat çağlarını belirten kül tabakaları ve tahıl taneleri bulunup miladın başlangıcına yakın terk olunmuş eski bir yerleşme yeri), Sarıkaya Terzili Hamamı (Romalılar devrinden kalma eski muhteşem binanın iri mermerlerle yapılmış bir duvarı kalmıştır) ve Alishar (ünlü bir höyük). Tarihi yapılar olarak türbeler ilde çok yer tutmuştur.

⁴⁴ Komisyon, "Yozgat", *AnaBritannica Ansiklopedisi* (İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş., 1990), 22/436.

⁴⁵ Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 12.

⁴⁶ Komisyon, "Yozgat", *Yeni Türk Ansiklopedisi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1985), 12/4793.

⁴⁷ Komisyon, "Yozgat", 22/437.

⁴⁸ Komisyon, "Yozgat", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1984), 33/450.

Osman Paşa, Durali Baba, Çandır Kümbeti, Muşallim Kalesi Türbesi, Görpeli Türbesi, Şeyhlerin Türbesi.⁴⁹

Bütün bu eserlerin yanısıra Yozgat'ta Osmanlı döneminde yapılmış pek çok eser vardır: Bunların başlıcaları şunlardır: 1779'da Çapanoğlu Mustafa Bey tarafından yaptırılan Ulu (Çapanoğlu) Camii, 1788'de Ali Efendi tarafından Cevahir Ali Efendi Camisi, 1800'de inşa edilen Başçavuşoğlu Camisi ile 1897'de Belediye Başkanı Ahmed Tevfikzade tarafından yaptırılan Saat Kulesi'dir.⁵⁰ Bunların dışında şu eserler vardır: 1800- 1801'de Çapanoğlu Süleyman Bey'in harem kethüdası Musa Ağa bin Hasan tarafından yaptırılan Musa Ağa Camii, 1804'de Cevheri veya Cevahir Ali Efendi tarafından yaptırılan Kayyımzade Camii, 1842'de Çubukzade Halil Ağa b. Hüseyin b. Mehmet tarafından yaptırılan Tekke Camii, 1844'de II. Mahmud'un ikinci kadını olan Hoşyar Kadın tarafından medrese ile birlikte yaptırılan Nakipzade Camii, 1858- 1859'da Şeyh Hacı Ahmed Efendi tarafından yaptırılan Şeyh Hacı Ahmed Efendi Camisi'dir.⁵¹ 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında Çapanoğlu Mustafa Bey tarafından yaptırılan Eskiyeerköy Köyü Mustafa Paşa Köprüsü ve 1865-1866'da yaptırılan Sungurlu Kavşut Köyü Çapanoğlu Köprüsü'dür.⁵² Çapanoğlu Süleyman Bey tarafından 1793'te yaptırılan Yozgat Çapanoğlu Hamamı, 1895'te yaptırılan Akdağmadeni Hacı Hamamı'dır.⁵³ Ayrıca 1875'de Abdullah kızı Fatma Hanım'a ondan da Nizamzade Ali Efendi' ye geçen 1871'de yapılan Nizamoğlu Konağı tarihi eserler arasında yerini almıştır.⁵⁴

3.2. Yozgat İli Coğrafyası

Yozgat ili İç Anadolu bölgesinin Orta Kızılırmak bölümünde yer alır. Yalnız kuzeydoğusunda küçük bir kesimi (Çekerek ilçesi) Karadeniz bölgesinin, Orta Karadeniz bölümündedir. İlin kuzeyinde Çorum, Amasya ve Tokat, doğusunda Sivas, güneyinde Kayseri ve Nevşehir, batısında Kırşehir ve Ankara illeri vardır (Harita 3.1). Yüzölçümü 14 123 km²'dir.⁵⁵

⁴⁹ Komisyon, "Yozgat", 33/452.

⁵⁰ Komisyon, "Yozgat", 12/4793.

⁵¹ Hakkı Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)'nda Türk Mimarisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005), 14-157.

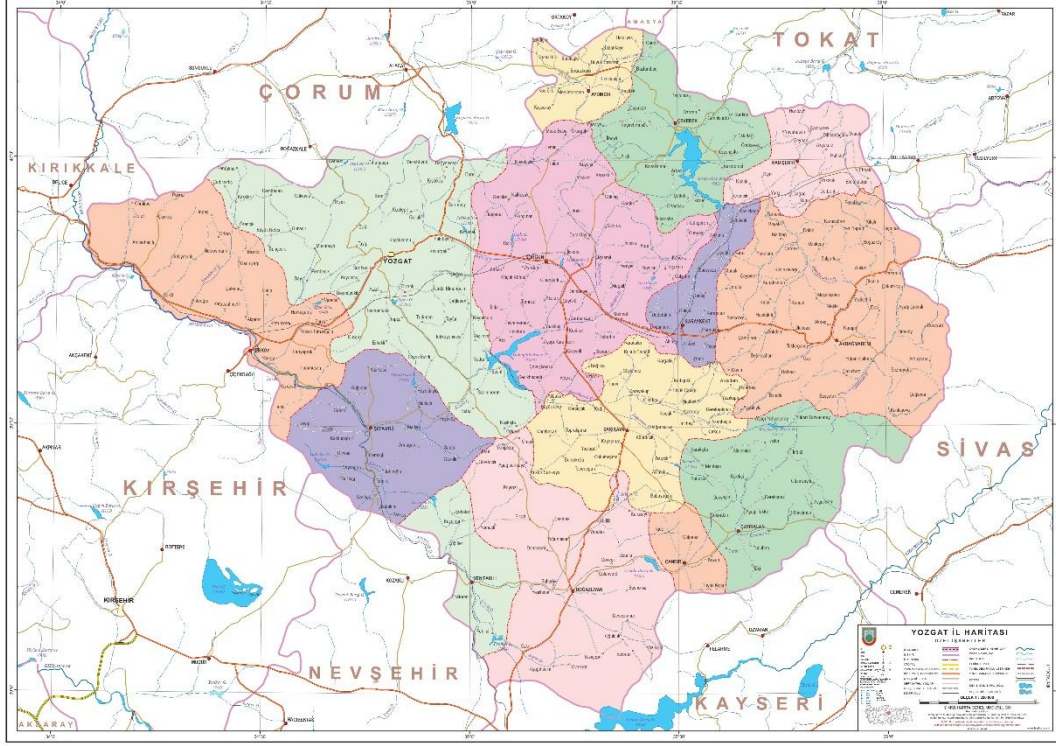
⁵² Hakkı Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri* (Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2005), 184-185.

⁵³ Hakkı Acun, "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 658-659.

⁵⁴ Acun, "Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları", 661.

⁵⁵ Komisyon, "Yozgat", 11/3426.

Türkiye'nin en geniş topraklarına sahip 15. ili konumunda olan Yozgat, deniz seviyesinden ortalama 1.300 m yükseklikte ve 1.412,30 hektarlık alana sahiptir. Aynı zamanda sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla, Ankara, Kayseri, Sivas ve Samsun gibi nüfus yoğunluğu olan şehirlere yakın ve kolay ulaşılabilir olması açısından avantajlı bir konumdadır.⁵⁶

Harita 3.1. Yozgat İl Haritası, T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü, (Erişim 19 Temmuz 2023)

Kızılırmak kavsi içinde kalan Bozok Yaylası üzerinde yer alan il toprakları, engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Ortalama yüksekliği 1200–1500 metreyi bulan Bozok Yaylası'nın doğusu batısına nazaran yüksektir. Yaylanın batı sınırını teşkil eden Delice Irmağı çevresinde ortalama yükseklik 1000 m'ye kadar düşer.⁵⁷ İlin kuzeydoğu kesimini Deveci dağlarının (Deveci Tepesinde 1.907 m) güneybatı uzantıları, doğu kesimini Akdağlar, güney kesimini Kurşunlu Dağı (1.786 m), kuzeybatı kesimini de Zincirli Dağı (1.633 m) engebeleridir.⁵⁸

⁵⁶ Komisyon, “Yozgat İli Doğal Turizm Kaynakları”, *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, ed. Ebubekir Güngör (Ankara: Akçağ Basım, 2022), 4/3.

⁵⁷ Komisyon, “Yozgat”, 12/4791.

⁵⁸ Komisyon, “Yozgat”, 22/436.

Şehir kuzeye doğru yükselir, vadi tabanında 1240 m. olan yükselti, Hükümet meydanında 1270 m'yi geçer. Şehrin en yüksekte kalan mahallelerinin yükseltisi ise, 1320 m'dir. İl toprakları birbirinden basık tepelerle ayrılmış, geniş ve yayvan düzlükler halindedir.⁵⁹

İl topraklarından kaynaklanan sular Kızılırmak ve Yeşilirmak aracılığıyla Karadeniz'e ulaşır. Bu suları Yeşilirmak'ın başlıca kollarından Çekerek Çayı ve Kızılırmak'ın kollarından Delice ırmağı toplar. Akdağlar'ın doğu ve güneydoğu yamaçlarından doğan bazı küçük dereler il sınırları dışında Kızılırmak'a katılır.⁶⁰

Arazinin yüksek oluşu, denizlere uzak ve kapalı bulunuşu, ilde sert bir kara ikliminin oluşmasına yol açmıştır. Kışları uzun süre, yazları vadiler içinde sıcakça, yaylalarda serin ve güzel geçer. İlin çok yeri bozkır görünüşünde ise de, doğudaki ve kuzeydeki dağlarda yarı bozulmuş ormanlar da vardır.⁶¹

Yozgat ilinin nüfusu 2022 yılında 418.442 olarak tespit edilmiştir. 2023 yılında 416.582 olduğu tahmin ediliyor.⁶² İlçeleri: Merkez, Akdağmadeni, Aydıncık, Boğazlıyan, Çandır, Çayıralan, Çekerek, Kadışehri, Saraykent, Sarıkaya, Sorgun, Şefaatli, Yenifakılı ve Yerköy'dür.

3.3. Çapanoğulları

Çapanoğulları aşireti yaklaşık 300 sene önce Horasan bölgesinden Maraş - Antep dolaylarına yerleşmiş fakat sürüleri için daha elverişli arazi bulmak için Ömer Ağa liderliğinde İç Anadolu'ya gelerek Yozgat ile Yerköy arasında bulunan Saray köyünü kurarak buraya yerleşmişlerdir.⁶³

Ailenin menşeyini Mamalu, Çapanlı, Teke, Bayat, Cerid ve Karapapaklara bağlayan çeşitli rivayetler vardır.⁶⁴ Çapanoğulları'nın, Mamalu aşiretinden olduklarını ve Dulkadirliyle yakın akraba olduklarını bu konuyla ilgili yayınlardan ve Mamalu aşiretinin Bozok çevresinde yaygın olmasından anlamaktayız.⁶⁵

⁵⁹ Komisyon, "Yozgat", 11/3426.

⁶⁰ Komisyon, "Yozgat", 22/436.

⁶¹ Komisyon, "Yozgat", 33/450.

⁶² <https://www.nufusu.com/il/yozyat-nufusu> (28 Temmuz 2023 erişim)

⁶³ Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları* (İstanbul: Sayar Basımevi, 1953), 5.

⁶⁴ Orhan Sakin, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2012), 177.

⁶⁵ Hakkı Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri* (İstanbul: TBMM Milli Saraylar, 2016), 46.

Çapanoğulları ailesinin adı değişik kaynaklarda farklı biçimlerde geçmektedir. Çapanoğullarının halen bilinen en eski tarihli belgesi olan Ömer Ağa'nın mezar taşı kitabesinde, Ömer Ağa kahraman, süvari, muharip, ulak ve kurye anlamlarına gelen Çapar kelimesi ile kaydedilmiştir⁶⁶ (Foto 3.1).

Foto 3.1. Çapanoğlu Ömer Ağa'nın Mezar Taşı Kitabesi (Temmuz, 2023)

18. asır ortalarına ait vesikalarda bu ailenin soyadları Çapar olarak geçmekteyken sonradan aynı anlama gelen Çapan ifadesi kullanılarak, Çapar'daki p ler b ye dönüşmüş, Arapça Cebbar şeklini almış ve ailenin en şöhretlisi olan Süleyman Bey'in vakfiyesine Abdülcebbar olarak kaydedilmiştir. Fakat halk arasında bu isimlerden Çapan şekli yaygınlaşarak, aile Çapanoğulları olarak ünlenmiştir.⁶⁷

⁶⁶ Özcan Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980), 21.

⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", *Belleten* 38/150 (Nisan 1974), 215.

Kaynaklara göre Ömer Ağa'nın bilinen tek oğlu Ahmet Ağa, 1728 yılında Yeniil has voyvodalığı yapmaktaydı. Ahmet Ağa, başarılı hizmetlerinden dolayı 1732 yılında Mamalu Türkmeni voyvodalığına getirilmiştir. Bu durum Mamalu Türkmenler üzerindeki hâkimiyetini kuvvetlendirerek 1741 yılında Bozok sancağı voyvodası olmasını sağlamıştır.⁶⁸

Din ve mezhep ayrımı yapmayarak halkı kendisine bağlayan ve nüfuzunu artıran Ahmed Ağa, Babiâli ile iyi geçinmiş, yörede asayiş sağlamış, ihtiyaç anında İstanbul'a et, cepheye asker ile zahire temin etmiş ve çevresindeki ayanlar üzerinde üstünlük kurmayı başarmıştır.⁶⁹

Ahmet Paşa'nın hizmetleri İstanbul tarafından memnuniyetle karşılanmakla birlikte, fırsattan yararlanarak halkı soyması özellikle de adamlarının laf dinlemeyerek halka eziyet etmeleri yüzünden Ahmet Paşa 1765 yılında hükümet tarafından öldürülmüştür.⁷⁰

Bozok Sancağı mütesellimleri Yozgat'a bir saat uzaklıktaki Divanlı köyünde otururlarken, Ahmet Paşa mütesellim olunca Yozgat'ta yaşamaya başlamıştır. Ahmet Paşa Yozgat'ta da bir medrese yaptırmıştır. Yozgat Kasabasını ilk defa Ahmet Paşa kurmuş, oğulları Mustafa Bey ve Süleyman Bey Yozgat'ı imar ederek bir kasaba haline getirmişlerdir.⁷¹ Kısacası, Ahmet Paşa sayesinde Yozgat'ın kente dönüşümünün ilk adımı atılmıştır.

3.3.1. Çapanoğlu Mustafa Bey

Ahmet Paşa'nın büyük oğlu olan Mustafa Bey, babasının öldürülmesinden sonra Kırım'a kaçmış ve oradan da İstanbul'a gelmişti. Mustafa Bey, babasının yerine Bozok mutasarrıfı olarak atanan Abaza Mehmet Ağa tarafından İstanbul'dan Bozok'a getirilerek hapse atıldı.⁷²

Abaza Mehmet Ağa hükümetin emirlerini yerine getirmediği ve halka zulüm etmeye başladığı için Bozok mutasarrıflığından azledildi. Bu sırada ise Mustafa Bey hapisneden kaçarak Mamalu Türkmenlerine sığındı. Mustafa Bey, hapisten kurtulduktan sonra, Mamalu aşiretinden oluşturduğu kuvvetlerle, bölgedeki eşkıyaları yola getirerek Bâb-ı

⁶⁸ Mert, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, 26.

⁶⁹ Özcan Mert, "Çapanoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/221.

⁷⁰ Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 30.

⁷¹ Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", 218.

⁷² Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", 219.

Âli'nin hoşuna gidecek faaliyetlerde bulundu. Bu başarısından dolayı kardeşi Süleyman Bey ile kendisine Mamalu malikânesi verildi.⁷³

Mustafa Bey'e, 1768 yılında kendi isteği ile bölgeyi eşkıyadan temizlemesi şartıyla Bozok mütesellimliği verildi. Kapucubaşılık ve Yeniil has voyvodalığı bulunan Mustafa Bey, bölgede kuvvetli bir düzen kurarak; taşkınlık yapan ve düzeni bozan aşiretleri yola getirdi.⁷⁴

Bu arada Samsun ve çevresini yöneten Canikli Hacı Ali Paşa ailesinin hâkimiyet sahalarını Çapanoğulları'nın ilgilendikleri yörelere yayması bu iki ailenin arasının açılmasına sebep oldu. 1772 yılından itibaren ise aralarındaki çekişme artarak devam etti. Hükümet Çapanoğulları ile Canikliler arasındaki bu mücadelede Çapanoğulları'nın yanında yer aldı. Çapanoğlu Mustafa Bey'in kuvvetlerine mağlup olan Canikli Hacı Ali Paşa ve oğlu Battal Hüseyin Bey ise Kırım'a kaçmak zorunda kaldılar.⁷⁵

Mustafa Bey'in hayatının sonlarına doğru öldürülmekten çok korktuğu ve vesveseli bir kişiliğe büründüğü rivayet edilmektedir. Bu korkularından dolayı, kendisini koruması için 30 kadar köle almıştı. Kölelerin eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmişti. Bizzat eğittiği bu köleler, bir silah taliminde Mustafa Bey'in üzerine topluca ateş ederek onu öldürmüşler ve Canikli ailesinin bulunduğu Samsun tarafına kaçmışlardı. Rivayetlere göre köleler, Mustafa Bey'in sert kişiliğinden çekindikleri için, basit bir hırsızlık olayından dolayı kendilerinin cezalandırılacaklarını düşünüp onu öldürmüşlerdi.⁷⁶ Çapanoğlu Mustafa Bey'in, düşmanı Canikli Ali Paşa tarafından düzenlenen tertip ile köleleri tarafından öldürülmesi kuvvetle muhtemeldir.⁷⁷

Mustafa Bey, Yozgat'ta bir cami ile türbe ve şadırvan yaptırarak vakfın yönetimini kapıcıbaşı rütbesinde olan on beş yaşındaki oğlu Ali Rıza Bey'e vermiştir. Vakfiyesinde yer alan aynı kayıt çeşme kitabesinde de yer almaktadır.⁷⁸

⁷³ Mert, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, 34.

⁷⁴ Duygu, Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları, 18.

⁷⁵ Mert, "Çapanoğulları", 8/221.

⁷⁶ Sakin, Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat, 187-188.

⁷⁷ Mert, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, 47.

⁷⁸ Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", 226.

3.3.2. Çapanoğlu Süleyman Bey

Süleyman Bey, Ahmet Paşa'nın oğlu ve Mustafa Bey'in küçük kardeşidir. Çapanoğulları'nın en nüfuzlu dönemi Süleyman Bey dönemidir. Süleyman Bey, halkını ve memleketini düşünen, yeniliklerden yana olan bir şahıstır.⁷⁹

Mustafa Bey'in vefat ermesi üzerine İstanbul'da bulunan Süleyman Bey, Bozok Sancağı mutasarrıflığının kendisine verilmesi için birtakım çabalarda bulunmuştur. Devlet hazinesinin içine düştüğü mali sıkıntıyı gidermek amacıyla belli bir bedel karşılığında Bozok sancağı mutasarrıflığı Süleyman Bey'e verilmiştir.⁸⁰

Süleyman Bey dönemi Çapanoğulları'nın en parlak ve ihtişamlı dönemi olmuştur. Babîâli'ye karşı itaati, akıllı, tedbirli olması Süleyman Bey'in nüfuzunu Bozok dışında Çankırı, Amasya, Şarkikarahisar, Kayseri, Halep, Adana, Tarsus, Konya Ereğlisi, Niğde, Kırşehir ve Ankara'ya kadar yayarak, Çorum, Maraş, Ayıntab ve Rakka'da da etkisini hissettirmiştir. Süleyman Bey'in Babîâli'ye karşı yumuşak davranması ve yenilikçi bir padişah olan III. Selim'in Nizam-ı Cedid hareketine destek olması, hâkimiyet alanını genişletmesine yardımcı olmuştur.⁸¹

Osmanlıda I. Abdülhamid'in sonları ile III. Selim ve II. Mahmut dönemine denk gelen yıllarda hükümet, dışarıda savaşlar, içeride de ihtilal ve isyanlarla oldukça güç durumdaydı. Bu savaş ve isyan hareketlerinin hâkim olduğu yıllarda, Süleyman Bey devlete ciddi boyutta yardımlar yapmıştır.⁸² Süleyman Bey sert idaresiyle birlikte hükümete karşı muhalif bir tavır takınmamış gerektiğinde hükümetin emriyle asker, zahire ve hayvanat sevkinde bulunmuştur.⁸³

Süleyman Bey döneminde, Çapanoğulları kadar Anadolu'da güçlü başka bir aile de Samsun ve Trabzon bölgelerine hâkim olan Caniklioğulları'ydı. Her iki aile arasında nüfuz mücadelesi yaşanmış ve bu mücadele nedeniyle, Mustafa Bey ve Süleyman Bey döneminde Çapanoğulları ile Caniklioğulları arasında kanlı çatışmalara varan olaylar yaşanmıştır. İki aile arasındaki mücadelede galip gelen Çapanoğulları olmuş ve Caniklioğulları bölgedeki etkinliklerini kaybetmişlerdir.⁸⁴

⁷⁹ Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, 21.

⁸⁰ Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, 48.

⁸¹ Mert, "Çapanoğulları", 8/222.

⁸² Sakin, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, 191.

⁸³ Uzunçarşılı, "Çapanoğulları", 230.

⁸⁴ Sakin, *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, 197.

Süleyman Bey, 1813 yılında vefat etmiştir. Devlete yapmış olduğu birçok hizmetten dolayı devlet için önemli bir şahsiyet olsa da, Orta Anadolu'da büyük bir nüfuza sahip olması ve bağımsız hareket etmesi devlet için daima endişe verici olmuştur. Daha önce birçok ayanın nüfuzunu kıran devlet, Süleyman Bey'in ölümünü fırsat bilerek bu bölgede Çapanoğulları'nın da nüfuzunu kırmıştır.⁸⁵

II. Mahmut'un, 1812 yılından itibaren merkezi hükümeti güçlendirme çabaları neticesinde, 1813 yılında vefat eden Süleyman Bey'in ölümüyle Bozok'ta Çapanoğulları'nın idari nüfuzuna son verilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde Çapanoğulları'ndan bazı kişilere Bozok'ta idarecilik verilmekle birlikte 1846 yılından itibaren Bozok, Çapanoğulları dışında görevlendirilen kaymakamlarla yönetilmeye başlamıştır.⁸⁶ Böylece Çapanoğulları'nın bölgedeki hâkimiyetleri de sona ermiştir.

Çapanoğulları'nın Yozgat'a yerleşmesiyle ve özellikle Çapanoğlu Ahmet Paşa'nın çabalarıyla Yozgat, büyük bir merkez haline gelmiştir. Çevreden Türk ve gayrimüslim halkları getiren Ahmet Paşa şehrin nüfusunu artırmış ve ticareti canlandırmıştır.⁸⁷

Ahmet Paşa'nın yaptırmış olduğunu bildiğimiz Demirli Medrese ve bir çeşme kitabesi günümüzde mevcuttur. Mustafa Bey, bir cami, bir han, bir hamam, seksen dükkân; Süleyman Bey, bir mektep, bir cami, bir hamam, bir fırın, elli bir dükkân; Süleyman Bey'in oğlu Abdülfettah Bey ise bir fırın ile otuz iki dükkân inşa ettirmiştir. Yine Çapanoğulları döneminde şehre birçok yapı inşa ettiren, şehrin gelişmesine katkıda bulunan birçok isim ve eserleri karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸ Bu eserler ve bilgiler Yozgat şehrinin değişmesinde ve hızla gelişmesinde, Çapanoğulları'nın çok büyük katkısının olduğunu bize göstermektedir. İnşa ettikleri birçok eserler özellikle de konaklar maalesef günümüze kadar ulaşmamıştır.

⁸⁵ Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, 30.

⁸⁶ Mert, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, 75.

⁸⁷ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 29.

⁸⁸ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 30.

4. YOZGAT ÇAPANOĞLU CAMİİ

4.1. Caminin Konumu

Yozgat Çapanoğlu Camii, günümüzde Cumhuriyet Meydanı yakınlarında İstanbulluoğlu Mahallesi'ndedir. Cami konum olarak şehrin merkezi bir yerindedir (Foto 4.1).

Çapanoğlu Camii, külliye özelliğinde; cami, türbe, çifte hamam, mektep, şadırvan, çeşme, han ve çok sayıda dükkândan oluşmaktadır. Mektep ve hanlarının günümüze ulaşmadığı külliye de camiye göre türbe, caminin doğusunda camiye bitişik konumda yer alırken, çifte hamam da caminin güneydoğu köşesinde camiye yaklaşık 50-60 m uzaklıkta bulunmaktadır. Şadırvanı cami avlusunun kuzeyinde, çeşme de hazirenin doğu cephesinde çarşıya bakan yerde bulunmaktadır. Dükkânlar ise caminin çevresinde çarşı içine dağılmış bir şekildedir.⁸⁹

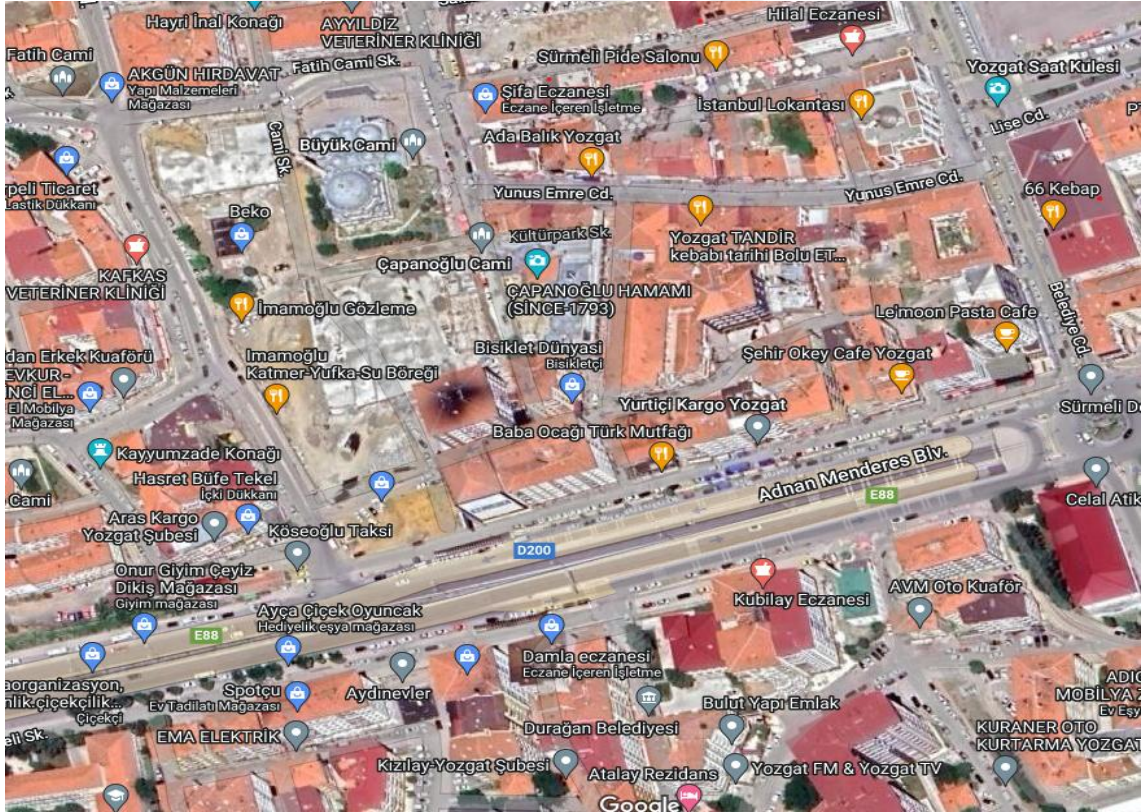

Foto 4.1. Çapanoğlu Camii Konumu, Harita Map, (Erişim 21 Temmuz 2023)

⁸⁹ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 138.

Foto 4.2. Çapanoğlu Camii (Temmuz, 2023)

Foto 4.3. Çapanoğlu Camii Doğu Cephesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.4. Çapanoğlu Camii Batı Cephesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.5. Çapanoğlu Camii Kuzey Cephesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.6. Çapanoğlu Camii Güney Cephesi (Temmuz, 2023)

4.2. Caminin Tarihçesi

4.2.1. Caminin Kitabeleri

İki bölümden meydana gelen bu caminin ilk yapılan bölümüne iç cami, ikinci yapılan bölümüne de dış cami denilmektedir. İç ve dış her iki caminin de yapı kitabeleri mevcuttur.

İç cami, harimin orta kapısının üzerinde yer alan kitabeye göre, Bozok sancağı valisi Çapanoğlu Mustafa Bey tarafından H.1193 / M.1779 yılında yaptırılmıştır⁹⁰ (Foto 4.7-4.8).

⁹⁰ Enis Karakaya, “Çapanoğlu Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/219.

Foto 4.7. Harimin Orta Kapısının Üzerindeki İç Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.8. İç Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)

Kitabenin Okunuşu:

1/1- Bozok Sancağının Vâlîsi Seyyid Mustafâ Bey Kim

1/2- Vücûdun kıldı Hak ol kuta mahz-ı mizak-ı âsâyış

1/3- Hadîs-i “Men benâ”yı fikr edüp bünyân-ı ikbâlin

1/4- Müesses kılmağı dâr-ı bekâda eyledi hâheş

2/1- Yapıb bu câmi-i gerdûn-Tıbâkî seyredenler der:

2/2- Muallâ kubbesin bulmuş kîbâb-ı çarh-ı efzâyış

2/3- İki âlemde kadrin Hazret-i Mevlâ bülend etsün

2/4- Cibâh-ı sâcidân ettikçe sahn-ı pâkine mâleş

3/1- Kumâş vasfını tahsîl için sûk-u maarifte

3/2- Ederken nükte-i Subhân sarf-ı nakd-i râyic dâniş

3/3- Havâss-ı hamsesin cem’eyleyub Hayri dedi târih

3/4- Bu câmi viridi dîn-i Mustafa’ya zîb-i ârâyış 1193.⁹¹

Kitabeden anlaşıldığı üzere kitabeyi Hayri isminde birisi yazmıştır.

İç camiye kuzeyden eklenen dış cami, günümüzdeki giriş revakına açılan kapı üzerindeki kitabeye göre, Mustafa Bey'in kardeşi Süleyman Bey tarafından H.1208 / M.17 94 yılında yaptırılmıştır⁹² (Foto 4.9- 4.10).

⁹¹ Ali Şakir Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 32-33.

⁹² Karakaya, “Çapanoğlu Camii”, 219-220.

Foto 4.9. Giriş Revakına Açılan Kapı Üzerindeki Dış Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.10. Dış Cami Kitabesi (Temmuz, 2023)

Kitabenin Okunuşu:

- 1/1- Binây-ı Câmî'ül-hayr taasvvur etti bir dâna
- 2/1- Husûle geldi manâdan zuhûra çıkdı nâ peydâ
- 3/1- Çapanzâde Süleyman Bey muvaffak oldu hamdolsun
- 4/1- Civâr-ı Hazaret-i Hak'ta bula ecrini lâ yuhsâ
- 2/1-Rasûl-u Kibriyâ'nın rîş-i Pâk-i hâbgâhını
- 2/2- Rızây-ı Hakka vâsıl olmağîçün kıldı istibnâ
- 2/3- Hâbib-i lâ yezâlin gâlibâ icâz sırrından
- 2/4- Mübârek oldu rîş-i pâk içün hub bu Câmî-i zîbâ
- 3/1- İlâhî hürmet-i ismin, Rasûlun lihyesi nûru
- 3/2- Süleymân'a şefî' ola Muhammed Mustafa ferda
- 3/3- Nazîfî çıkdılar melekler dediler tarih
- 3/4- Bu Cami meclis-i islama kıldı zinet vara sene-H. 1209.⁹³

Caminin inşa kitabelerinden başka tamir kitabeleri de vardır.

Kapı revağı kubbe eteğinde H. 1317- H. 1319 (M. 1899- 1901) tarihli ve “Abdülcebbarzade Süleyman Bey hafidi, mütevellî Mahmud Celâleddin” isminin yer aldığı kitabede süslemelerinin yenilendiği belirtilmektedir⁹⁴ (Foto 4.11- 4.12).

⁹³ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 34-35.

⁹⁴ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)'nda Türk Mimarisi*, 16.

Foto 4.11. Cami Tamir Kitabesi (Temmuz, 2023)

Kitabenin Okunuşu: İşbu Cami-i şerifin şu tarz nazar-rûbâ ve bedîa nümâde nakş-ı nigâr ile telvîn ve tezyîni vâkıf-ı mağfûr Huld-u âşîyan Abdülcebbarzâde Süleyman Bey'in hafîdi Mahmûd Celâleddin Bey Efendi'nin azm-i dindârâne ve himmet-i yegânesiyle sûret pezîr olmuştur. (tâlallahu Bekâehu ve Vaffakahû Hayran kesiran) Sene R. 1317 / H. 1319.

Foto 4.12. Cami Tamir Kitabesi Tarih Kısmı (Temmuz, 2023)

Bu tamir ile ilgili A. Fevzi Koç eserinde dış caminin mütevellisinin; caminin tamiri için yabancı bir usta bulduğunu, onun da eski sıvayı ve tezyinatı kazıyarak kubbeleri beyaz kireçle boyayıp üzerlerine de son derece çığ boyalarla şemsiye motiflerini çizdiğini, güzelim tezyinata zarar verdiğini aynı şekilde dış kısmını da camiye yakışmayan resimlerle, zevksiz boyalarla sözde süslemek istediğini söylemektedir. Buna rağmen caminin iç ve dış haşmetli görünüşünün devam ettiğini de belirtmiştir.⁹⁵

Caminin yine yakın dönemlere ait tamir kitabeleri vardır.

Bunlardan birincisi 1376 tarihi yazısıdır. A. Şakir Ergin kitabında bu tarihin minberin sağındaki ikinci sıra penceresinin alt kısmında bulunan alçı işlemeli Kelime-i Tevhid yazısının altında bulunduğunu, tarihin H. 1376 olup bunun M. 1956 yılını ifade ettiğini, vitray pencerelerinin ve caminin tamir tarihi olduğunu ifade etmektedir.⁹⁶

Hakkı Acun ise eski incelemeleri sırasında bu tarihin Ergin'in de ifade ettiği Kelime-i Tevhid yazısının altında olduğunu fakat daha sonraki incelemelerinde bu tarihin burada yer almadığını; iç ve dış camiye birleştiren orta kapının önündeki tonozun kuzey doğusundaki Hz. Hüseyin yazısının altında tespit edildiğini ifade etmiştir.⁹⁷ Hakkı Acun'un tespit ettiği Hz. Hüseyin yazısının altındaki tarihi kitabındaki fotoğrafta da görmek mümkündür (Foto 4.13).

Biz ise tezimizin cami fotoğraf çekimlerinde 1376 tarihini, iç caminin kubbesinin pandantif içine yazılmış Hz. Hüseyin yazısının altında tespit ettik (Foto 4.14). İç caminin kubbesinin pandantif içine yazılmış Hz. Hüseyin yazısının altında tespit ettiğimiz tarih olan H. 1376 (M. 1956) yılında caminin yazıları ve vitray pencereleri yenilenerek tamir edilmiştir. Acun'un ve Ergin'in tarihi tespit ettiği bölümlerin fotoğrafını da aşağıya koyma gereği duyduk (Foto 4.15- 4.16).

⁹⁵ Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 49.

⁹⁶ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 32.

⁹⁷ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)'nda Türk Mimarisi*, 16-17.

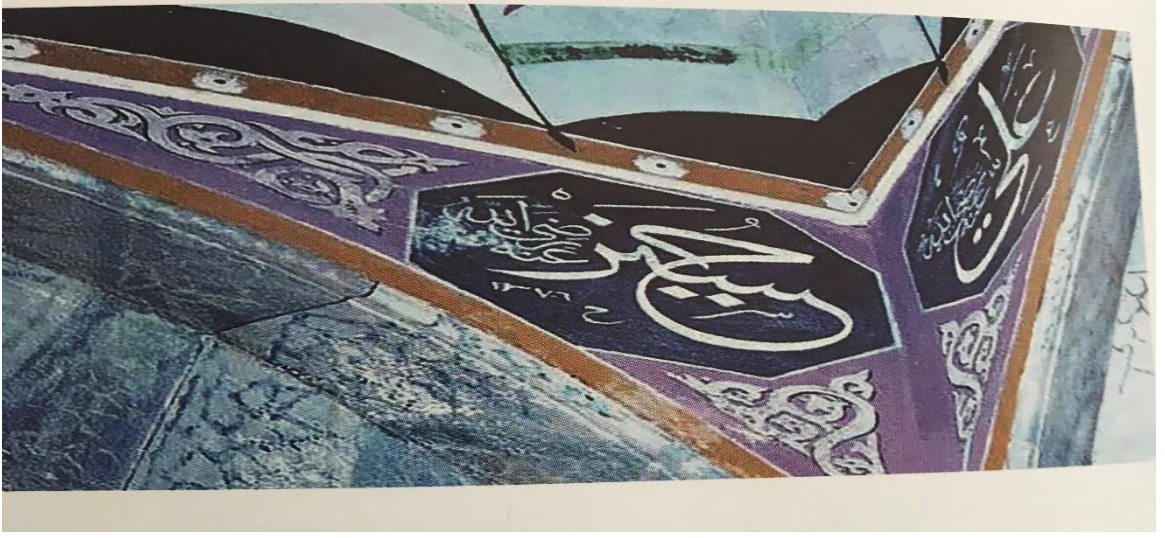

Foto 4.13. Hakkı Acun'un Kitabında Bulunan 1376 Tarih Kısmı (Kaynak: Acun, 2016: 142)

Foto 4.14 İ Cami Kubbесinin Pandantifinde Yer Alan 1376 Tarih Kısmı (Temmuz, 2023)

Foto 4.15. Minberin Sağındaki İkinci Sıra Penceresinin Alt Kısmı Alçı İşlemeli Kelime-i Tevhid Yazısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.16. İç Dış Camiyi Birleştiren Orta Kapı Önündeki Tonozun Kuzeydoğusundaki Hz. Hüseyin Yazısı (Temmuz, 2023)

Caminin ikinci tamir kitabesi Hakkı Acun'un kitabında 21 Ekim 1962 yılında diye belirttiği, dış cami kapı revakı üzerinde revakın kuzeydoğu kubbeye geçiş pandantifinde yer almaktadır. Bu kitabeye göre caminin 1962 yılında kalem işi bezemeleri yenilenmiştir. Acun'un kitabında yer alan fotoğrafta tarih ve yazısı mevcutken, biz fotoğraf çekimimizde bu yazıda herhangi bir tarih tespit etmemekle beraber; dış cami kapı revakı üzerinde revakın kuzeydoğu kubbeye geçiş pandantifinde "Kalemkar Salim Zoroğlu, Melek Hatun Mah. Bıçkı Sokak No:7 Şehremin- İstanbul 21" şeklinde aynı yazıyı ve Acun'un kitabında bulunmayan kuzeybatı geçiş pandantifinde "Kalemkar Restore Sinan Tatar, 05323523417 Kayseri-Mimarsinan 2009" yazısını tespit ettik. Buradaki tamir kitabelerinde 1962 yazısının olmaması ve 2009 tarihinin yer alması caminin 2009-2010 yılındaki restorasyonunu akla getirmektedir. Çünkü cami en son 2009-2010 yılında yenilenmiştir. Aynı zamanda kalem işlerini yenileyen kişi, önceki kalemkâr Salim Zoroğlu'nun ismini ve bilgilerini bırakmış sadece Ekim 1962 yazısını silmiştir (Foto 4.17- 4.18).

Caminin en son tamirâtı, 2009-2010 yılında Hakkı Acun'un da fahri olarak danışmanlığını yaptığı tamirat olmuştur. Bu restorasyonda; caminin taban döşemeleri (camide yerde serili olan ve yıpranan İran Uşak halıları ise 8-10 parça halinde Ankara'daki Vakıf Halı Müzesine götürülmüş), mahfil döşemeleri, kalem işi bezemeleri, boya ve badanaları ile dışta kurşun örtüsü eriyen taşları, minare şerefesi, son cemaat yerindeki korkuluklar, haziredeki yan yatmış veya gömülmüş mezar taşları, mezar içi yollar gibi alanlar tamir edilmiştir.⁹⁸

Fotoğraf çekimimiz ve bu bilgiler ışığında; caminin tamir kitabelerindeki tarih ve yerlerin yeni yapılan restorasyonla yenilendiklerini, Hakkı Acun'un kitabında ise caminin yenilendiği tarihlerini belirtmesi açısından eski fotoğrafların yer aldığını söyleyebiliriz.

⁹⁸ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 142.

Foto 4.17. Dış Cami Kapı Revakı Üzerinde Revakın Kuzeydoğu Kubbe Geçiş Pandantif Yazısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.18. Dış Cami Kapı Revakı Üzerinde Revakın Kuzeybatı Kubbe Geçiş Pandantif Yazısı (Temmuz, 2023)

Hakkı Acun'un kitabında yer alan bilgiye göre camide bulunan başka bir kitabe de, caminin içinde mihrabın sağ ve sol yanında birbiriyle aynı olan, Mustafa Bey'e ait 1195 tarihli, kalaylı bakır şamdanların üzerindeki kitabedir (Foto 4.19). Bu bakır şamdanlar, 2009-2010 yılında yapılan restorasyondan sonra Yozgat Müzesi'ne götürülmüştür.

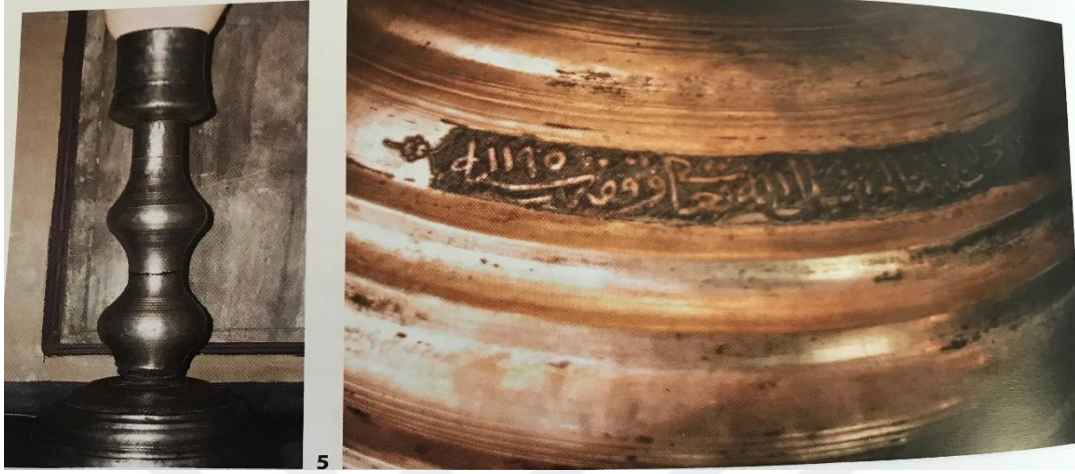

Foto 4.19. Mustafa Bey'e Ait Şamdan ve Kitabesi (Kaynak: Acun, 2016: 158)

Şamdan Kitabesinin okunuşu ise şöyledir: “Vakafe hâza eş-şam’dan sâhibü’l- hayrât Ser-Bevvabîn-i Dergâh-ı Âli Es-Seyyid el Hâc Mustafa Bey Çapanzade bi Camiihî benâ fi Yozkat hasbeten lillâh-i Teâlâ vakafehû sene 1195.”⁹⁹

Biz de fotoğraf çekimimizde üzerlerinde yazı olan iki adet farklı şamdan tespit etik (Foto 4.20- 4.21- 4.22).

Foto 4.20. Camideki Şamdanlar (Temmuz, 2023)

⁹⁹ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)’nda Türk Mimarisi*, 21.

Foto 4.21. Camideki Şamdan Kitabesi-1 (Temmuz, 2023)

Şamdan Kitabesinin okunuşu ise şöyledir: Ali bin Efendinin çırağ-ı fûruzan vakfıdır. Firdevs-i âşîyan evkatzâde, el-hayrât ve'l-hasenât cennet mekân sahibi sene 1224.

Foto 4.22. Camideki Şamdan Kitabesi-2 (Temmuz, 2023)

Şamdan Kitabesinin okunuşu ise şöyledir: Çırağ-ı fûruzan şamdan vakfıdır, âşîyan evkatzâde Ali bin Efendinin, el-hayrât ve'l-hasenât cennet mekân Firdevs sahibi sene 1224.

Bu şamdanları Ali isminde birisi H. 1224 (M. 1809) yılında camiye vakfetmiştir.

4.2.2. Caminin Vakfiyeleri

Caminin Mustafa Bey, Süleyman Bey ve Süleyman Beyoğlu Müderris Abdülfettah Bey'e ait olan üç vakfiyesi vardır. Camiye toplam 169 dükkân vakfedilmiştir. Bu sayıdan da anlaşılacağı üzere caminin vakıf gelirleri oldukça zengindi.

Mustafa Bey'in, H. 1 Muharrem 1195 (M. 28 Aralık 1780) tarihli vakfiyesinde, Merkez Boğazlayan, Gönenç, Baltısaray, Elmahacılı, İğdecik, Gedik İsa, Boymıl Hacı köyleri olmak üzere yedi köy; Sungurlu köyünde üç, Salmanlı köyünde bir, Alaca Yenice köyünde bir adet olmak üzere beş değirmen, çarşı içinde caminin yanında seksen dükkân ve bu dükkânlara bitişik bir han ile 25.000 kuruş para vakfetmiştir.¹⁰⁰ Vakfedilen mallar müteveli tarafından kiraya veriliyordu. Vakfın parasından da yıllık %12 kuruş hesabıyla kazanç elde ediliyordu. Cami, türbe, çeşme, şadırvan ve vakfın giderleri elde edilen bu gelirlerle karşılanıyor, gelirin bir kısmı da Haremeyn'e gönderiliyordu. Camideki görevlilerin maaşları ile caminin ısıtma, aydınlatma, tamir ve bakım gibi giderler vakfın gelirlerinden temin ediliyordu.¹⁰¹

742 nolu defterin 91 sayfa ve 42 sırasında kayıtlı Yozgat'ta, Abdülcebbarzade Esseyid Elhac Mustafa Bey ibni Ahmed Paşa ibni Ömer Ağa vakfına ait, 1 Muharrem 1195 tarihli vakfiyedir¹⁰² (Foto 4.23 - 4.24 - 4.25).

¹⁰⁰ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 141.

¹⁰¹ Hamza Keleş, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400- 1920)* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 32-33.

¹⁰² Mehmet Duru, "Yozgat Çapanoğlu Camii ve Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 72.

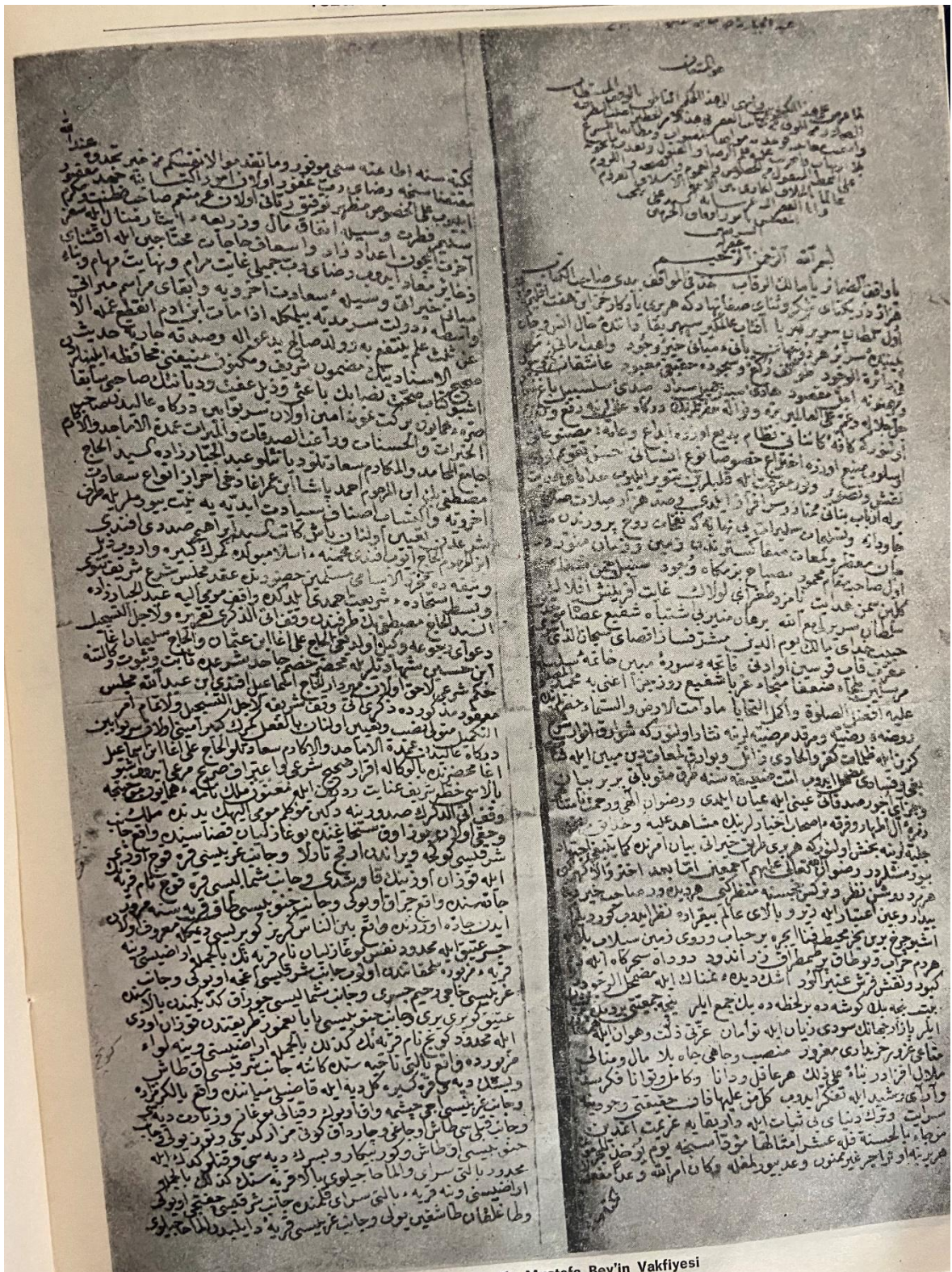

Foto 4.23. Mustafa Bey'in Vakfiyesi Birinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 77)

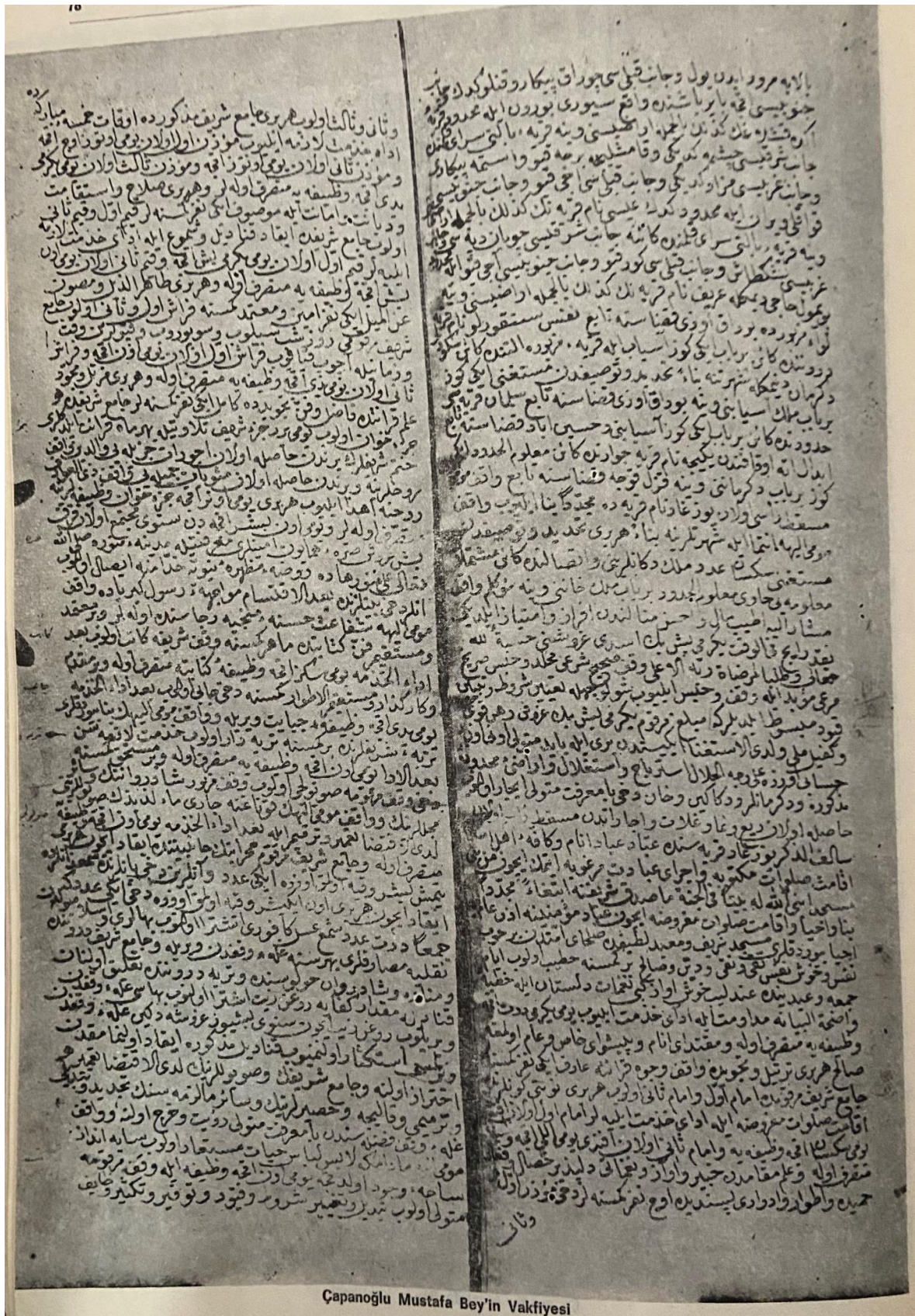

Foto 4.24. Mustafa Bey'in Vakfiyesi İkinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 78)

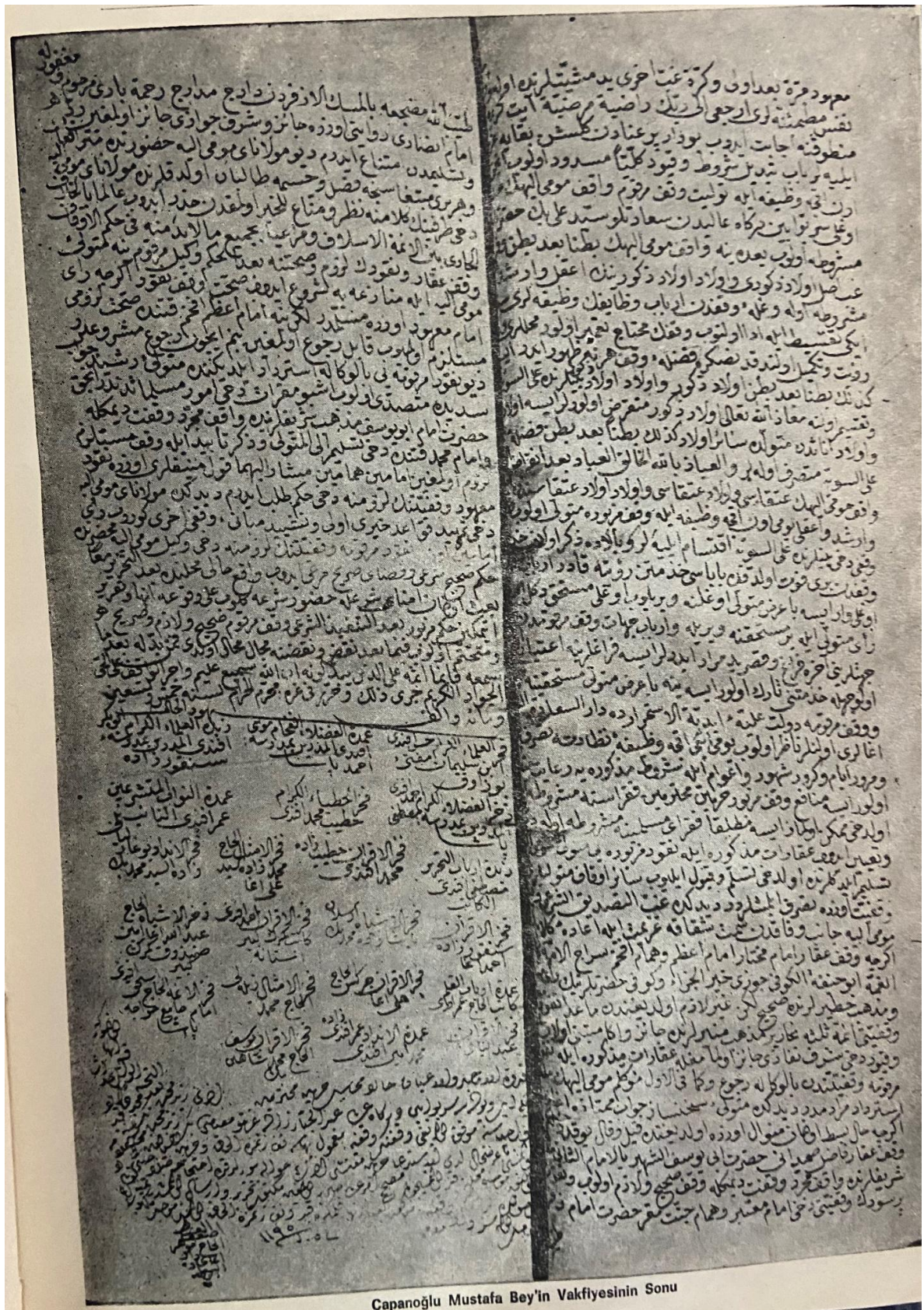

Foto 4.25. Mustafa Bey'in Vakfiyesinin Sonu (Kaynak: Duru, 1981: 79)

Süleyman Bey'in H. 23 Safer 1028 (M. 30 Eylül 1793) tarihli vakfiyesinde, Yozgat'ta bir mektep, toplam elli bir dükkân, bir hamam, üç kasap dükkânı, bir fırın bol miktarda bağ, bahçe ve 10.000 kuruş para vakfetmiştir.¹⁰³ Vakfın yıllık 150 kuruşu caminin aydınlatılması için ayrılırken, camideki görevlilerin ücretleri ve caminin diğer giderleri de vakfın gelirlerinden temin ediliyordu.¹⁰⁴ Süleyman Bey mektebinin giderleri de bu vakfın gelirleriyle karşılanıyordu. Peygamber Efendimiz'in türbedarına da vakfın gelirlerinden harcama yapılıyordu.

629 nolu defterin 199 sayfa ve 220 sırasında kayıtlı Yozgat'ta, Abdülcebbarzade Süleyman Bey ibni Ahmed Paşa ibni Ömer Ağa vakfına ait, 23 Safer 1208 tarihli vakfiyedir¹⁰⁵ (Foto 4.26 - 4.27 - 4.28).

Süleyman Bey'in büyük oğlu ve aynı zamanda babasının vakıflarının mütevellisi olan Abdüfettah Bey'in H. 19 Recep 1212 (M. 7 Ocak 1798) tarihli vakfiyesinde, Yozgat'ta birbirine bitişik çarşı halinde otuz iki dükkân, bir börekçi fırını vakfetmişti. Bu vakıftaki gayrı menkuller kiraya verilerek elde edilen gelirler, Abdüfettah Bey'in mütevellisi olduğu vakfın gelirleriyle birlikte caminin giderleri ve camideki görevlilerin ücretleri için kullanılmıştır.¹⁰⁶

629 nolu defterin 203 sayfa ve 211 sırasında kayıtlı Yozgat'ta, Abdülcebbarzade Süleyman Bey Ahmed Paşa oğlu Abdül-fettah Bey vakfına ait, 29 Receb 1212 tarihli vakfiyedir¹⁰⁷ (Foto 4.28).

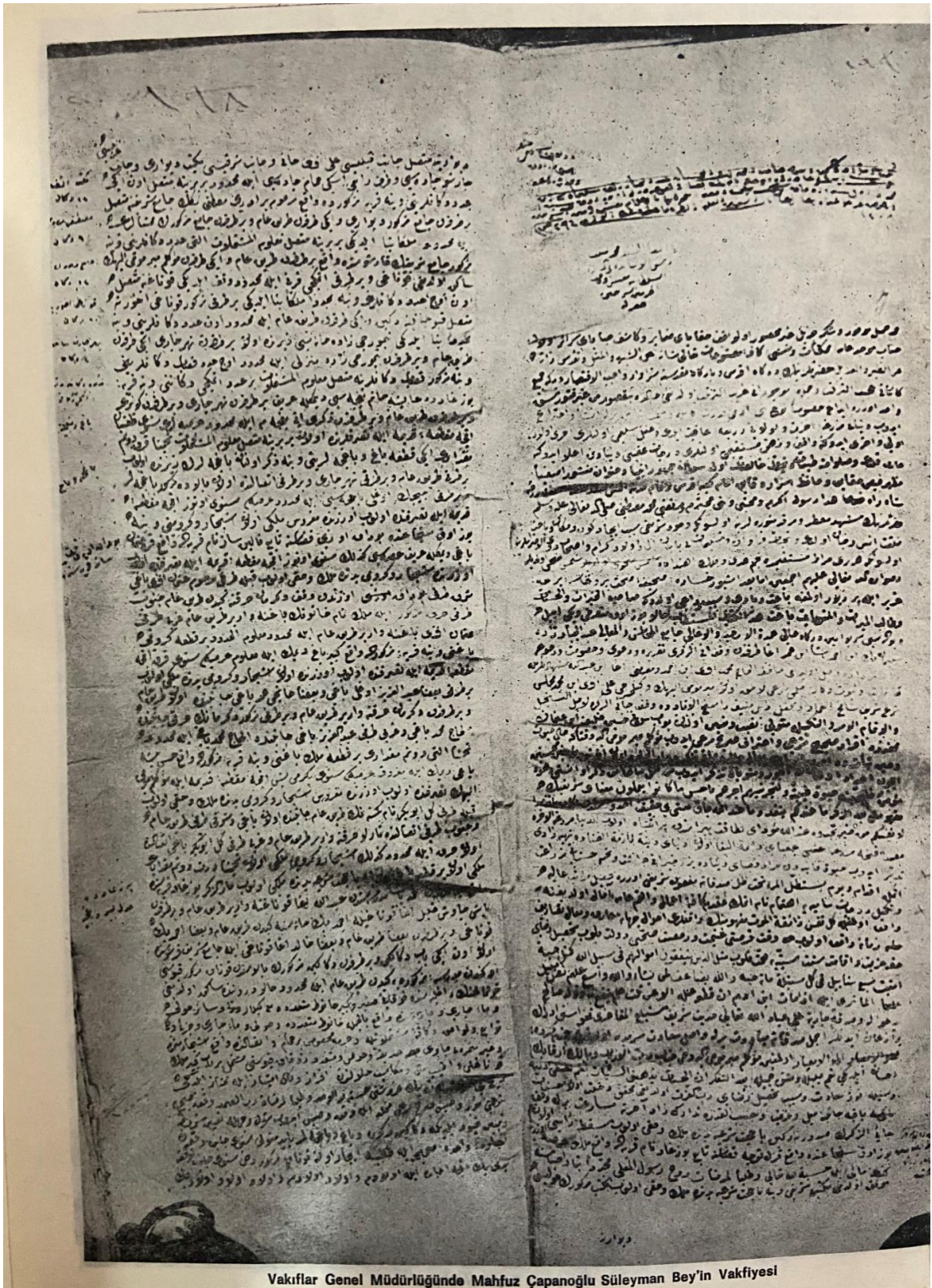
¹⁰³ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 141.

¹⁰⁴ Keleş, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400- 1920)*, 33.

¹⁰⁵ Duru, "Yozgat Çapanoğlu Camii ve Vakfiyeleri", 80.

¹⁰⁶ Hamza Keleş, *H.1334/ M.1915 Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Yozgat Vakıfları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990), 27-28.

¹⁰⁷ Duru, "Yozgat Çapanoğlu Camii ve Vakfiyeleri", 88.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde Mahfuz Çapanoğlu Süleyman Bey'in Vakfiyesi

Foto 4.26. Süleyman Bey'in Vakfiyesi Birinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 83)

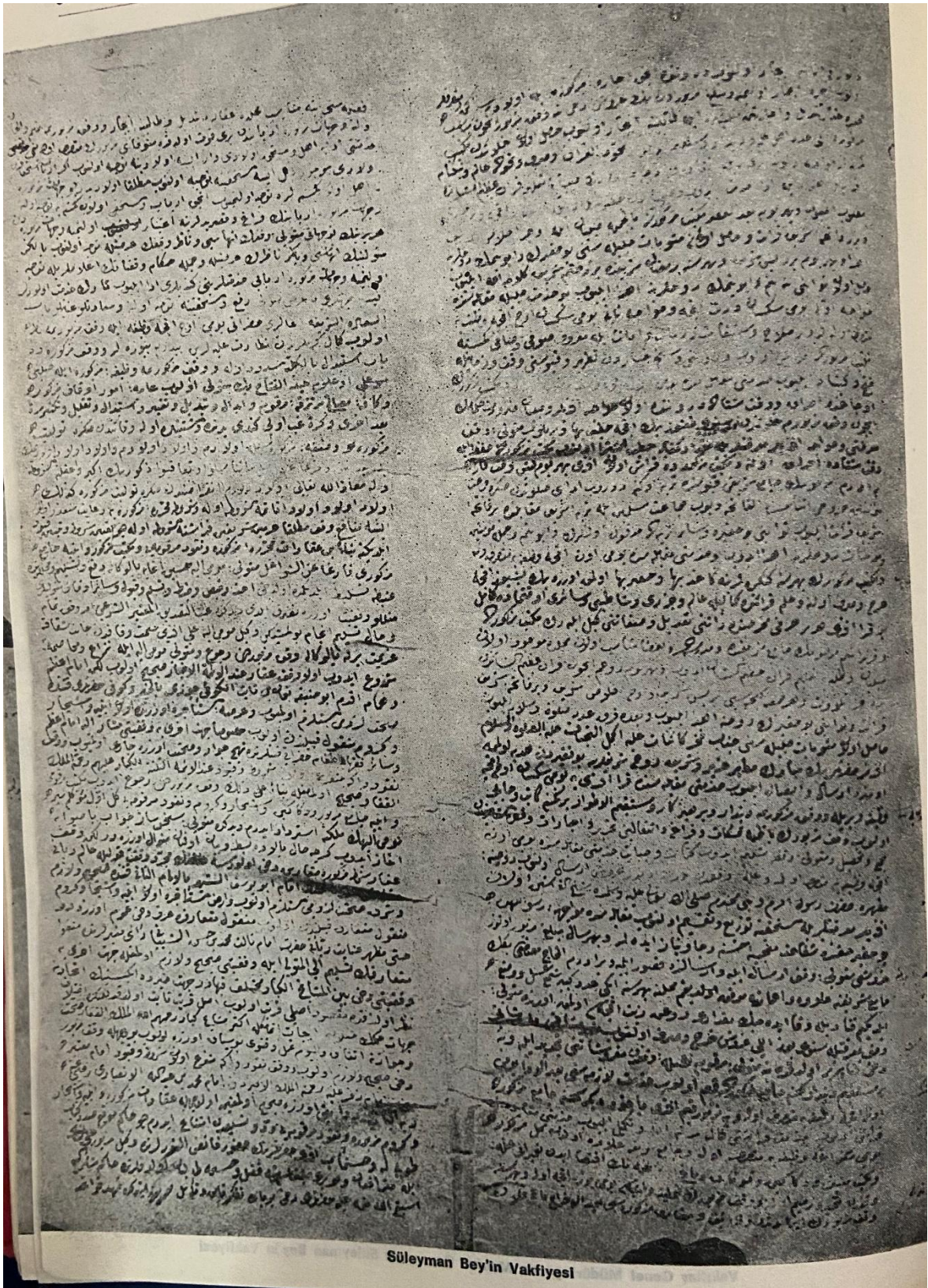

Foto 4.27. Süleyman Bey'in Vakfiyesi İkinci Sayfa (Kaynak: Duru, 1981: 84)

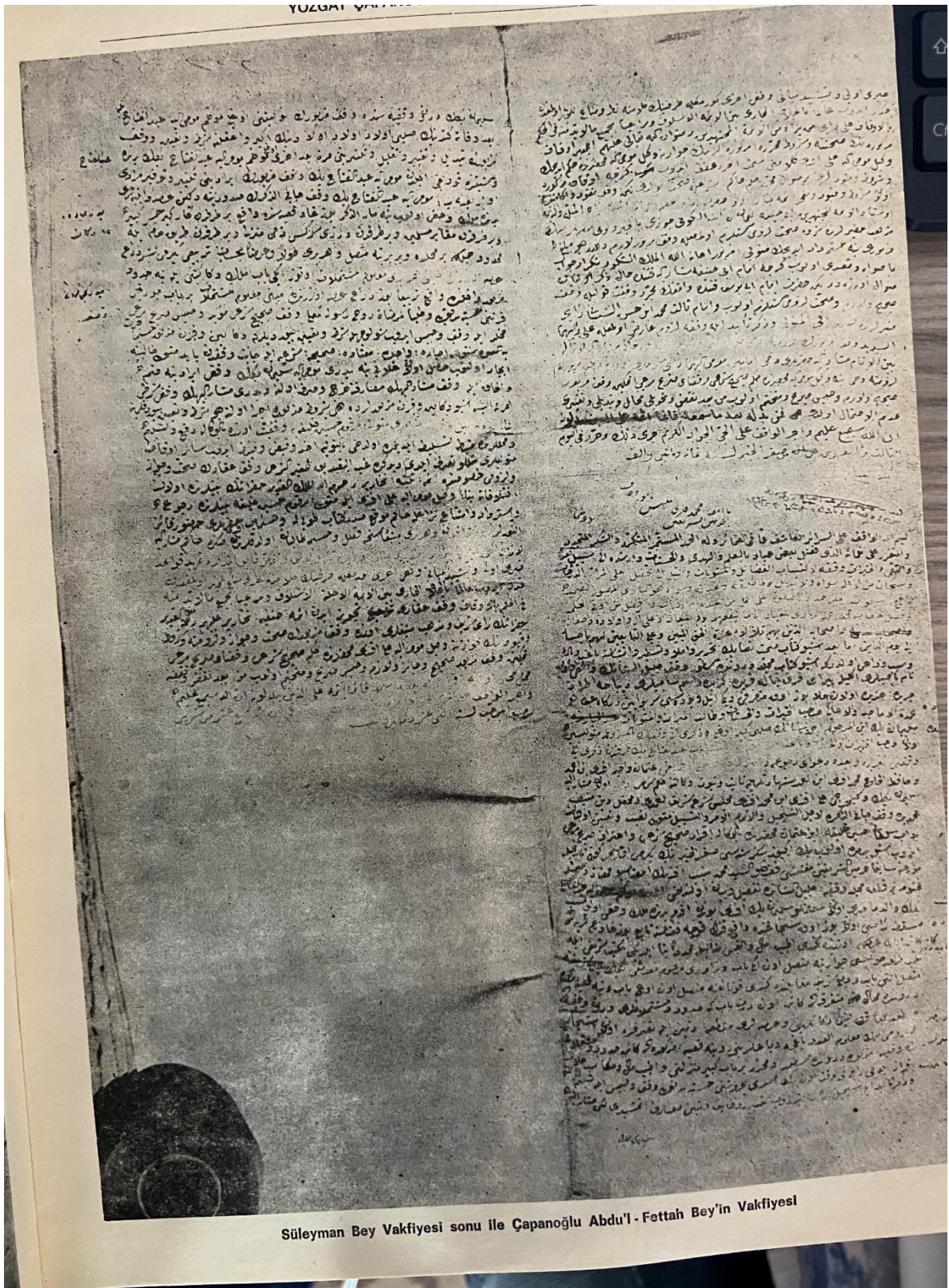
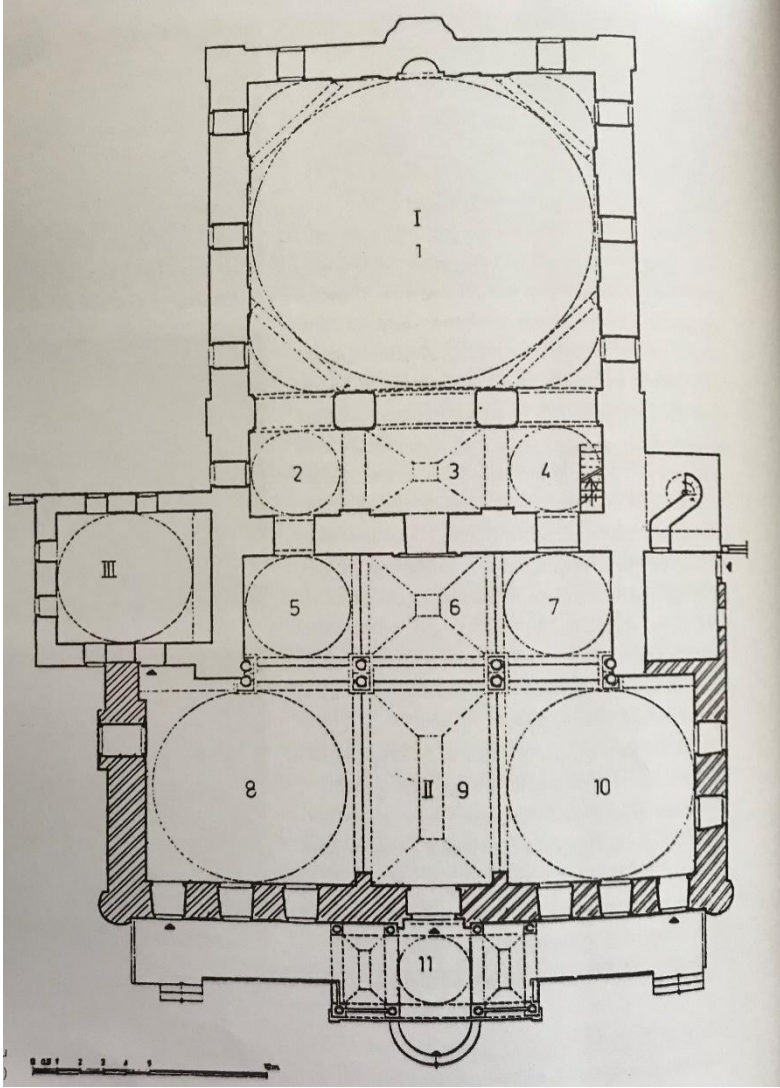

Foto 4.28. Süleyman Bey'in Vakfiyesinin Sonu ile Abdü'l-fettah Bey'in Vakfiyesi
(Kaynak: Duru, 1981: 85)

4.3. Caminin Plan ve Mimarisi

Konya Alaaddin Camii'inde olduğu gibi iki bölümün de ayrı tarihlerde yapılmış olmasına rağmen birbiriyle çok güzel bir şekilde kaynaştırıldığı bu caminin mimarı bilinmemektedir.

Şekil 4.1. Çapanoğlu Camii Planı (Kaynak: Acun, 2016: 144)

4.3.1. İç Cami- Dış Cami

İç Cami

Caminin birinci kısmı; harim, harimin kuzeyinde üst katta bulunan mahfil ve mahfil altındaki iki büyük ayak etrafında yer alan üç ayrı kemer açıklığı ile bugünün dış cami harimine, yapıldığı dönemde ise son cemaat yerine çıkılan bölümden oluşmaktadır.

Kare biçiminde olan harim, 15.15 m. çapında 25 metre yüksekliğinde geniş bir kubbe ile örtülmüştür. Güney, doğu ve batı yönlerinde duvar içine gizlenmiş, mahfil yönünde daha belirli sekiz örme ayak (iki kalın fil ayağı) üzerine atılan sivri kemerlerle kubbeye geçilmektedir. Bu örme ayaklar dışarıdan da kubbe eteğine kadar devam ederek yukarıda kubbe kasnağının etrafında sekiz adet müstakil kule meydana getirmektedir. Köşelerde örme ayaklara dayalı yarım kubbe biçiminde tromplarla kubbeye geçiş sağlanmaktadır.¹⁰⁸ Tromp alt köşeleri ise pendentif gibi sonuçlanmıştır.

Kuzeyde duvarlardan ayaklara ve iki ayak arasına atılan sivri kemerlerle üç bölümlü bir mekân bulunmaktadır. Burası iki katlıdır ve üzeri mahfil kısmıdır. Bu üç bölümün altı düz tavanla örtülü iken, mahfilin orta bölümü aynalı tonozla iki yanı ise ufak kubbeler ile örtülmüştür. Birinci bölümün arka kısmında sanki bir son cemaat yeri gibi dış caminin üçlü kuruluşu vardır. Mahfilin alt kısmı ile burası, Yeşil Cami planının gelişmiş bir şekli olan içli dışlı narteks görünümü oluşturur.¹⁰⁹ Mahfile ise kuzeybatıda bulunan merdivenlerle çıkılmaktadır.

Tek kubbeli harimin doğu ve batı cephelerinde üç sıralı üçer pencere (9-9), güneyde mihrabın iki yanında üç sıralı pencere ve mihrabın üstünde bir pencere olmak üzere toplam yirmi beş pencere aydınlatmaktadır. Alt sıra pencereler dikdörtgen ve mermer taş çerçeveli iken diğer pencereler alçı işlemeli vitray penceredir. Kubbe kasnağında da toplam on altı yuvarlak kemerli vitray pencere bulunmaktadır. Bu kadar çok pencerenin varlığı da harimin aydınlık olmasını sağlamaktadır.

Uzun, ince ve tek şerefeli minaresi caminin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Osmanlı Batılılaşma minareleri gibi ince ve uzundur. Kaidesi düzgün kesme taştan olan minarenin, çokgen gövdeye geçişini soğan biçimli pabuç sağlar. Minare gövdesinin başlangıcında ve sonunda bulunan bilezikleri, kalın profilli ve taştan yapılmıştır. Şerefe altlığı içbükey ve dışbükey silmeler ile hareketlendirilmiştir. Ajur tekniği ile oluşturulan çokgen şerefe

¹⁰⁸ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 31.

¹⁰⁹ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)'nda Türk Mimarisi*, 17.

bölümüne geçilir. Petek bölümü kısa tutularak, üzerine konik bir külah kondurulmuş ve beş boğumlu alem ile bitirilmiştir.¹¹⁰

Harimin güneyinde yarım yuvarlak silindirik gövdeli mihrap, mihrabın batısında da minber yer alır. Mihrap ve minber caminin süslemeleri bölümünde ayrıntılı ele alınmıştır.

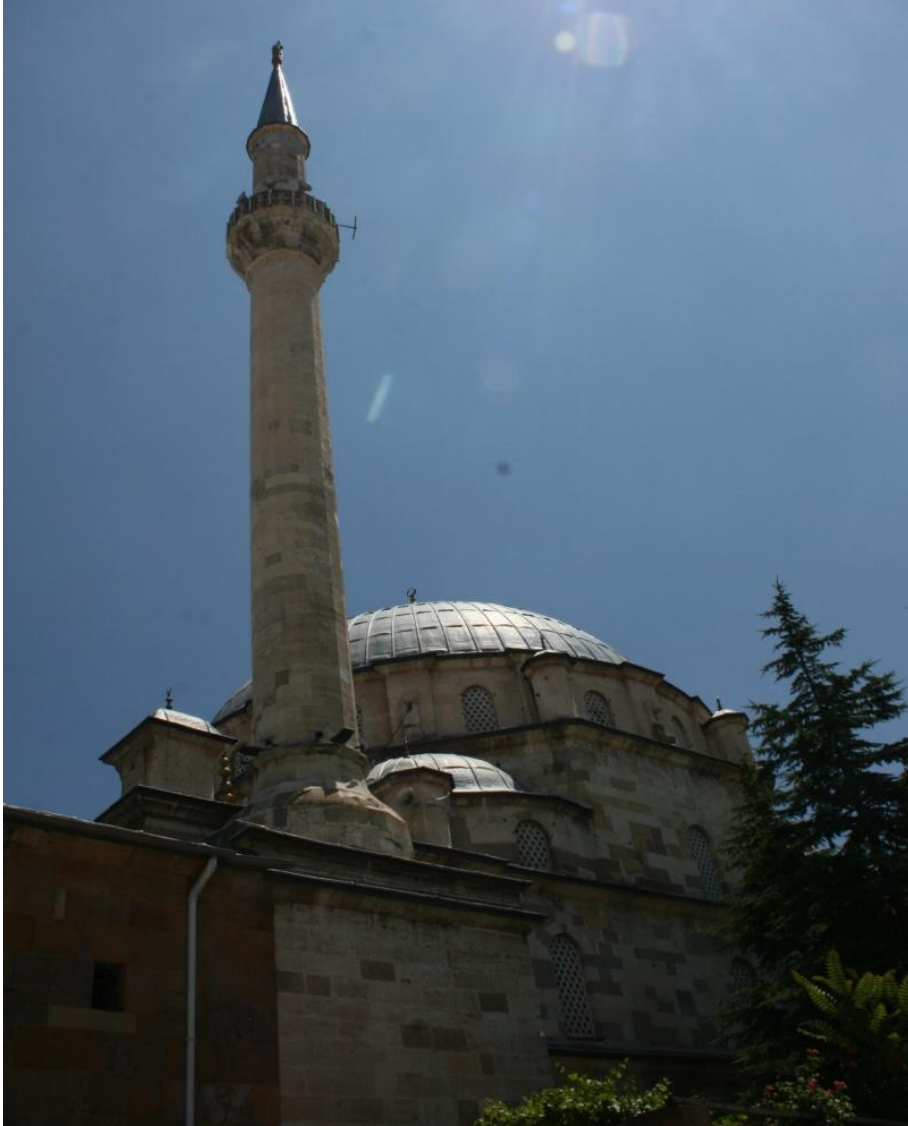

Foto 4.29. Çapanoğlu İç Cami (Temmuz, 2023)

¹¹⁰ Adem Sevim – Bekir Karacabey, “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler”, *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, ed. Ebubekir Güngör (Ankara: Akçağ Basım, 2022), 1/115.

Foto 4.30. İ Cami Harimi (Temmuz, 2023)

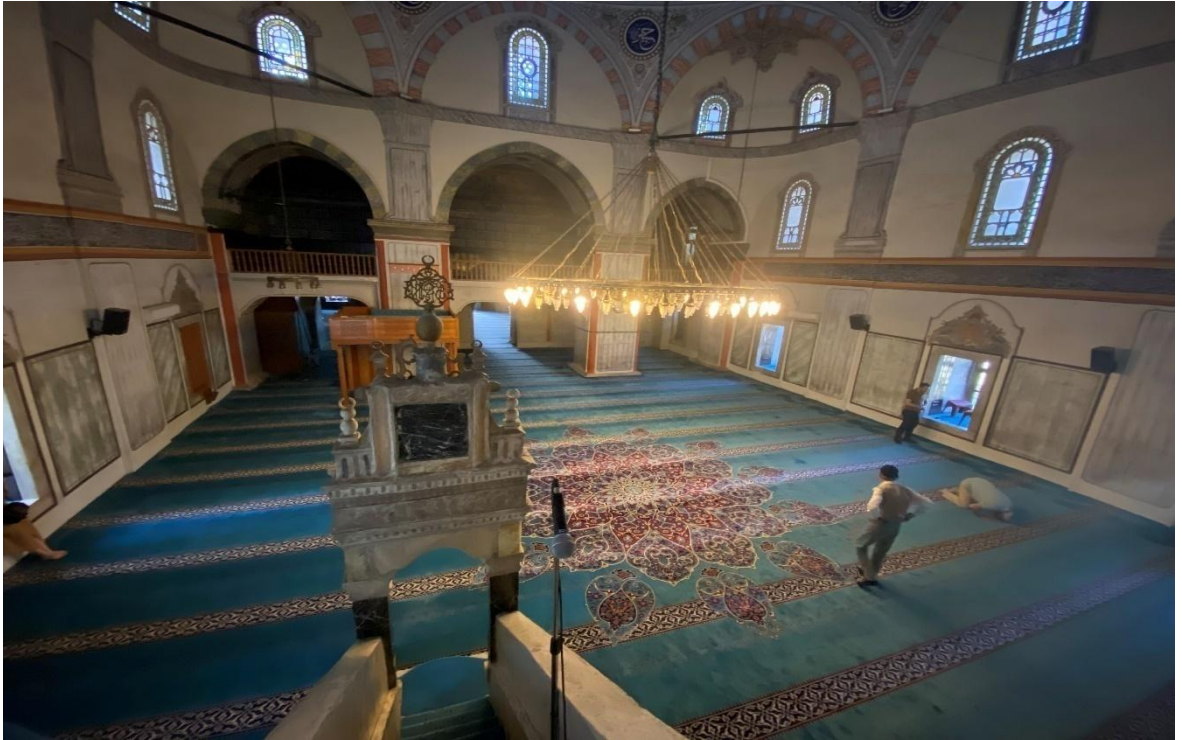

Foto 4.31. İ Cami Hariminin Minberden Görünümü (Temmuz, 2023)

Foto 4.32. İ Cami Hariminin Orta Giriş Kapısından Görünümü (Temmuz, 2023)

Foto 4.33. İ Cami Hariminin Üst Kat Mahfilden Görünümü (Temmuz, 2023)

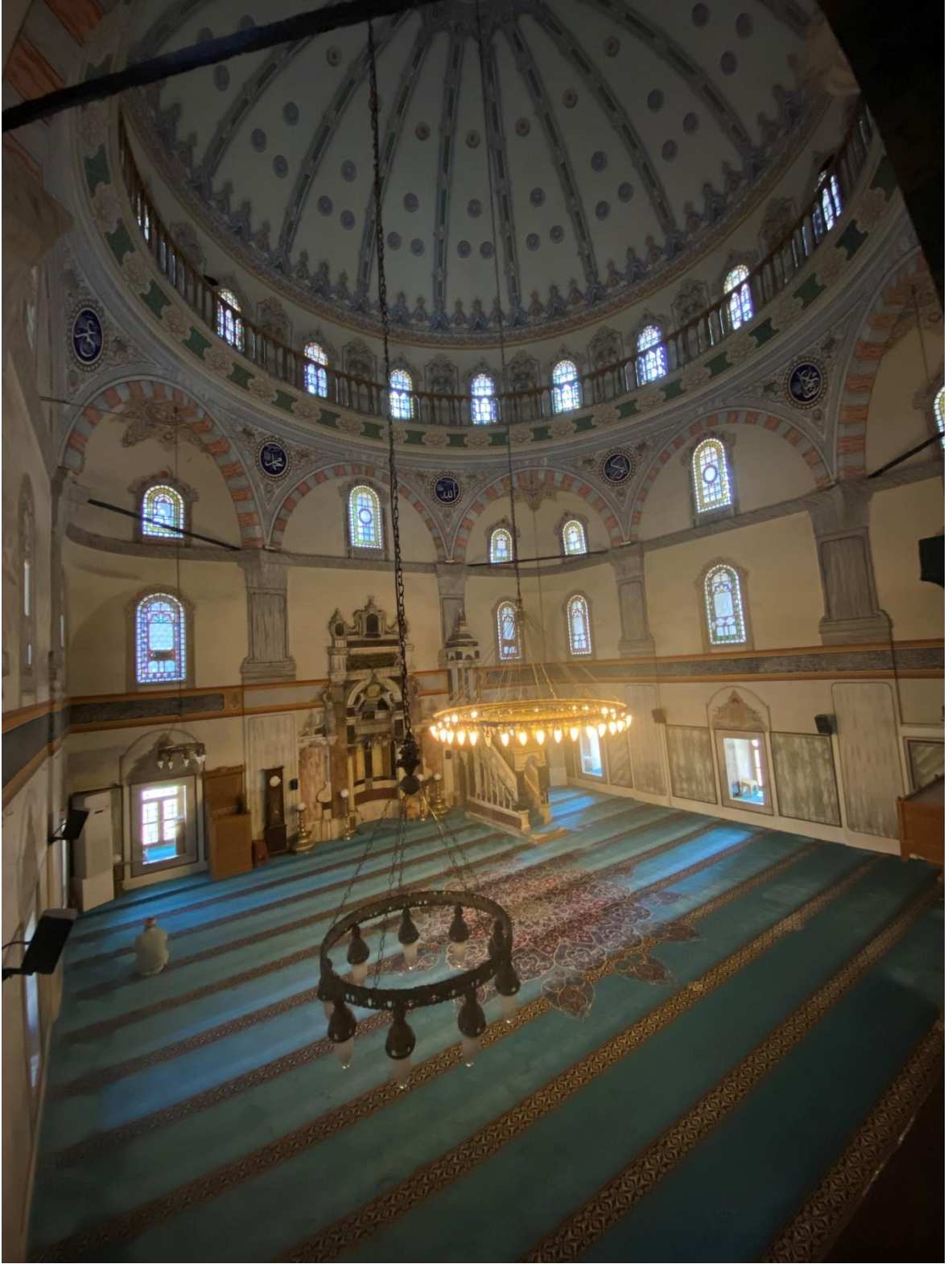

Foto 4.34. İ Cami Harim ve Kubbesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.35. İÇ Cami Kubbesi (Temmuz, 2023)

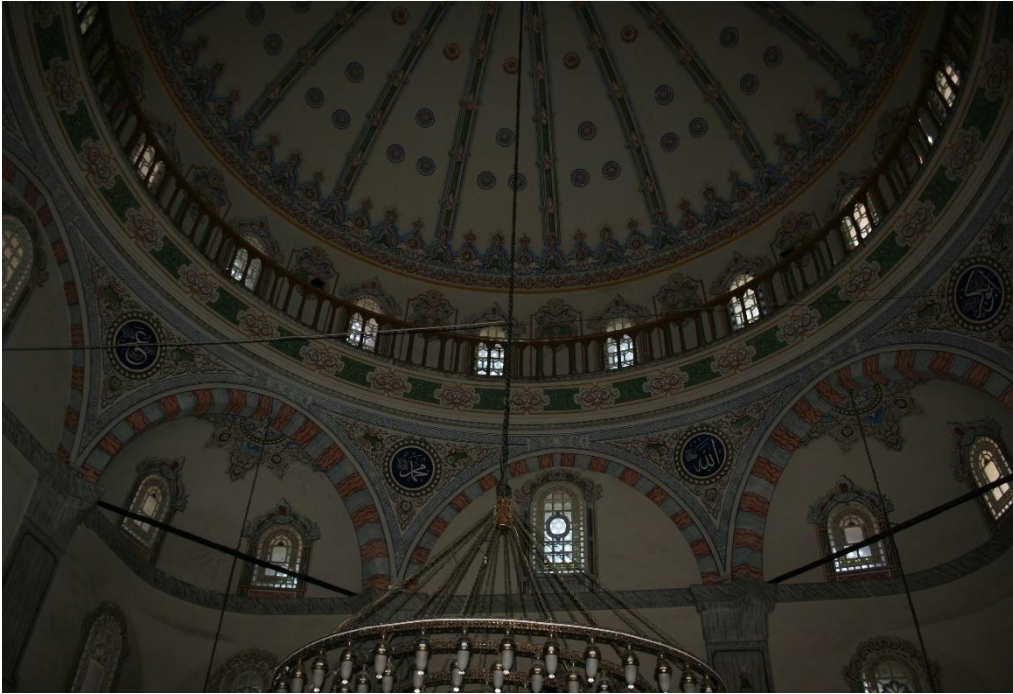

Foto 4.36. İÇ Cami Kubbeye Geçişi Sağlayan Yarım Kubbe Biçimli Tromplar (Temmuz, 2023)

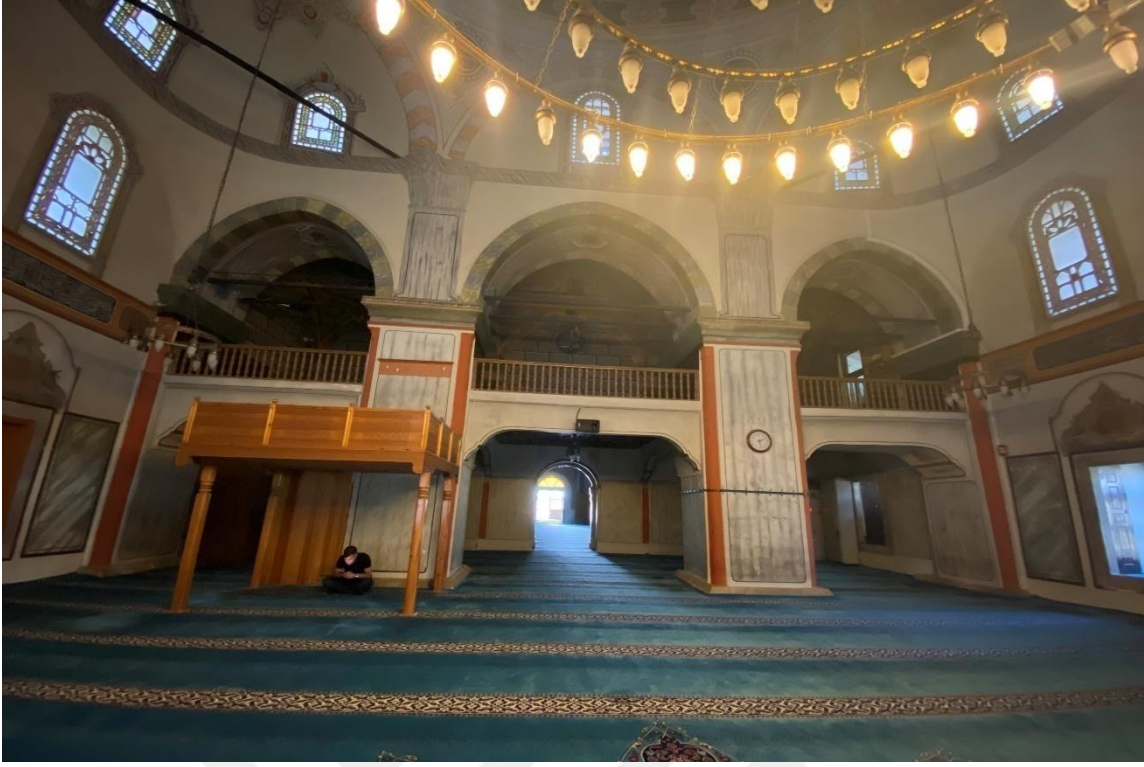

Foto 4.37. İ Cami Kuzeyde Sivri Kemerler, Mahfil ve Dış Camiye Çıkış Kemer Açıklıkları (Temmuz, 2023)

Foto 4.38. İ Cami Kuzeyde Fil Ayaklar ve Mahfil (Temmuz, 2023)

Foto 4.39. İ Cami Mahfile ıkılan Kuzeybatıda Yer Alan Merdivenler (Temmuz, 2023)

Foto 4.40. İ Cami Kuzeyde Üst Katta Bulunan Mahfil (Temmuz, 2023)

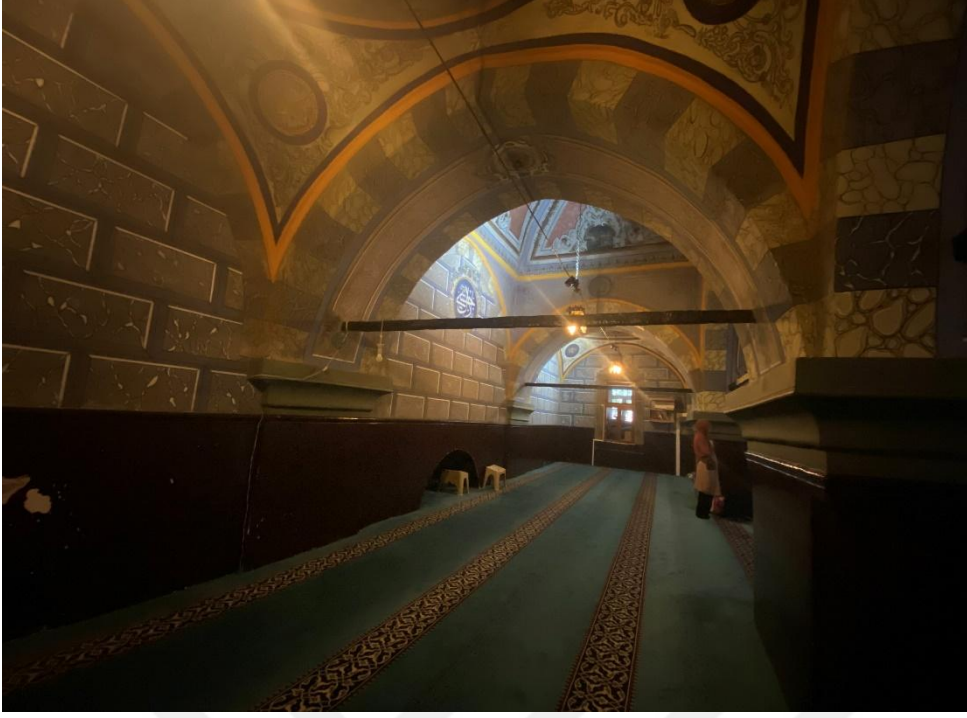

Foto 4.41. İç Cami Kuzeyde Üst Katta Bulunan Mahfil (Temmuz, 2023)

Foto 4.42. İç Cami Kuzeyde Mahfilin Alt Kısım ve Ahşap Tavanları (Temmuz, 2023)

Foto 4.43. İ Cami Kuzeyde Mahfilin Alt Kısım Ortadaki Ahşap Tavanı ve Dış Camiye Çıkıştaki Orta Kemer Açıklığı (Temmuz, 2023)

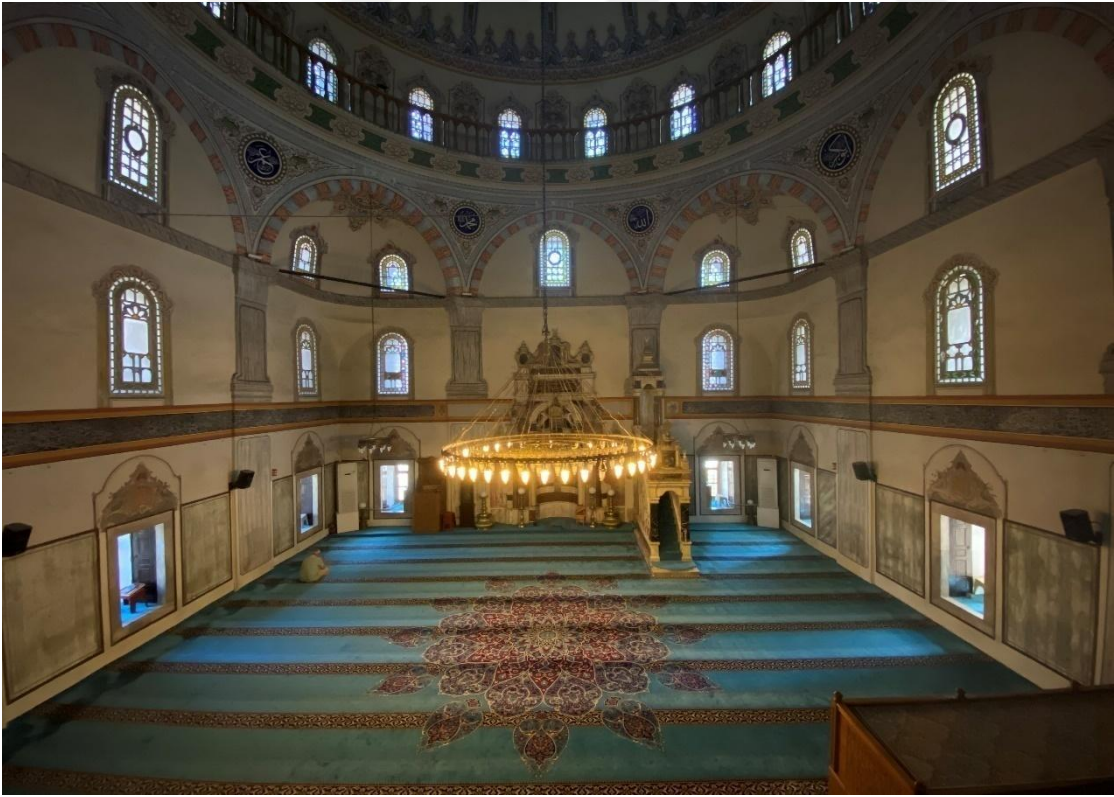

Foto 4.44. İ Cami Pencereleeri (Temmuz, 2023)

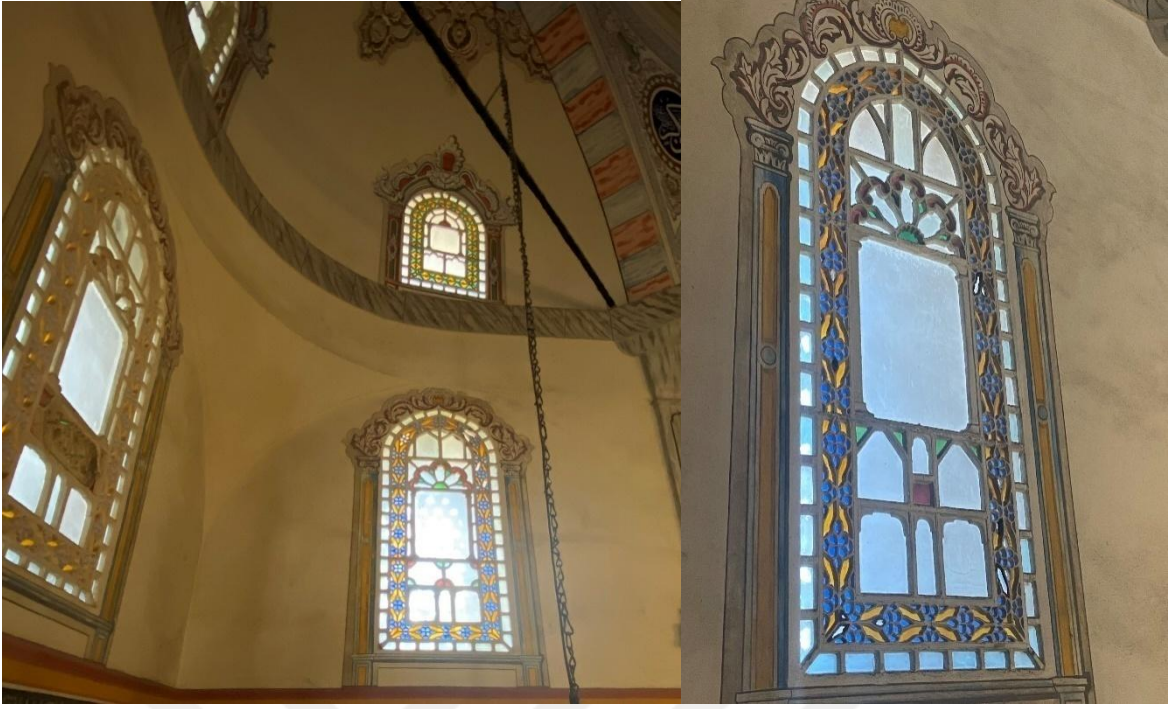

Foto 4.45. İç Camideki Vitray Pencereleler (Temmuz, 2023)

Foto 4.46. İç Cami Doğudaki Üçer Sıralı Pencereleler (Temmuz, 2023)

Foto 4.47. İ Cami Batıdaki Üçlü Pencereler (Temmuz, 2023)

Foto 4.48. Çapanoğlu Camii Mihrap, Minber ve Bakır Şamdanlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.49. Çapanoğlu Camii Vaaz Kürsüsü ve Saati (Temmuz, 2023)

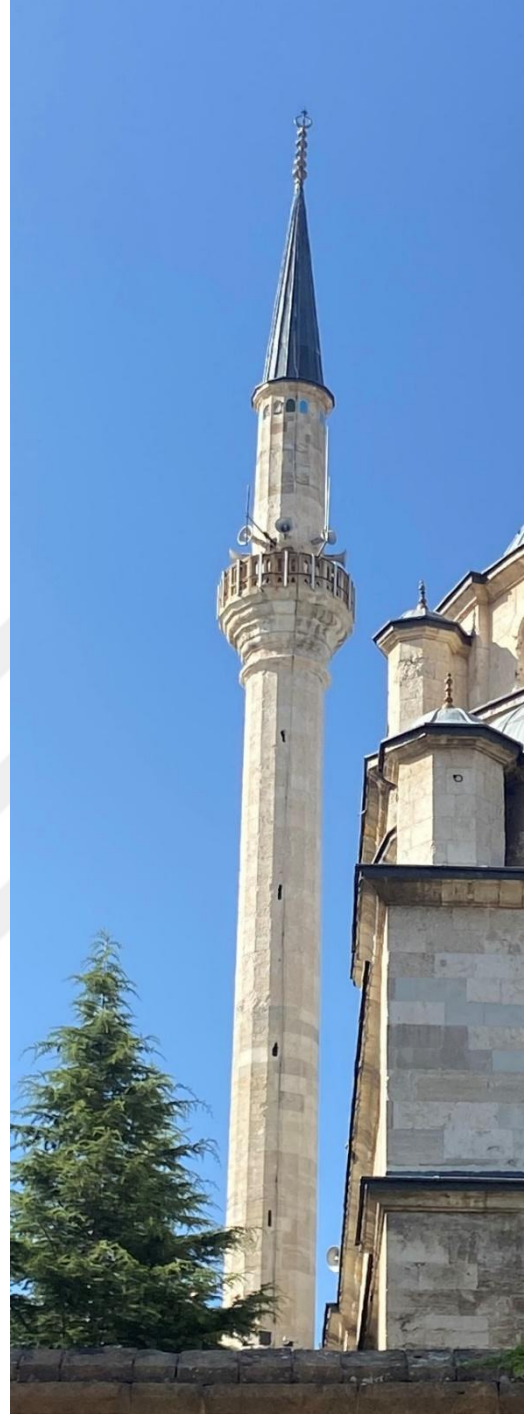
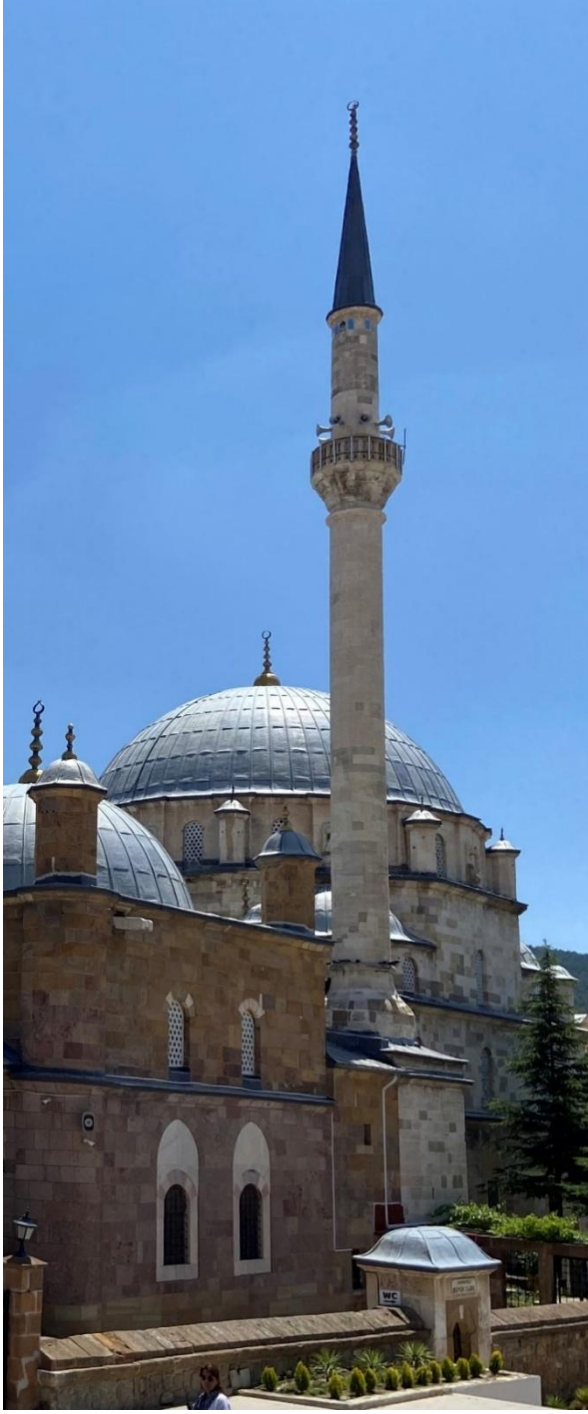

Foto 4.50. Çapanoğlu Camii Minaresi (Temmuz, 2023)

Dış Cami

İç ve dış camiye birbirine orta kemer açıklığı Mustafa Bey'in kitabesinin bulunduğu ve taç kapı görünümünde olan üç yuvarlak kemerli açıklık bağlamaktadır. Bu kemerli açıklıklar önceden iç caminin son cemaat yeriye dış caminin yapılmasıyla fonksiyonu değişip; ortası aynalı tonozla, yanları küçük kubbelerle örtülü dikdörtgen bölümle bağlantı kurmaktadır.

Caminin ikinci bölümü yani dış cami, dört sütunlu, üç küçük kubbeli son cemaat yerini içine alan ve burada bulunan dört sütunun yanına dört sütun daha ilave dilerek toplam sekiz sütun üzerine ortada aynalı tonozla örtülü bir dikdörtgen ve yanlarında iki kubbeyle örtülü kare bölümden oluşmaktadır. Harimden başlayarak dışarı çıkıldıkça üç tane üçlü sistem şeması camiye eşsiz bir özellik katmaktadır.¹¹¹

Dış cami harimi çok açık bir şekilde olmasa da ters “T” planlıdır diyebiliriz. “T” nin yatay ve dikey uçları, enine üç bölüme ayrılmış şekildedir. Bu üçlü bölümlerin yanları kubbe ile örtülüyken orta bölümleri aynalı tonozla örtülüdür. Duvaran, yuvarlak mermer gövdeli, Osmanlı-İyon başlıklı çift sütunlara atılan sivri kemerler üçlü bölümleri ayırmaktadır.¹¹²

Dış cami harimini doğudaki bir, batıdaki iki, giriş kısmındaki güneyde girişin her iki yanında ikişer olmak üzere toplam yedi yuvarlak kemerli alt pencere ile üst tarafta kafes oymalı dokuz pencere aydınlatmaktadır. Dış caminin harimi iç camiye göre daha karanlıktır. Bu da bize dış cami pencere sayısının yetersizliğinden dolayı harimi yeterince aydınlatmadığını göstermektedir.

Doğuda bulunan alt pencerenin dış yüzeyi mermerle kaplanarak, dışarı doğru taşırılıp “Sakal-ı Şerif Odası” yapılmıştır. Bu küçük odanın güney duvarına 40x40 cm boyutunda kare, kapaklı bir dolap nişi açılmış; bu nişin içine de demir kabarıklı gizli anahtar deliği olan “Sakal-ı Şerif”in saklandığı küçük bir çekmece koyulmuştur.¹¹³

Caminin kuzeybatı köşesinde minareye çıkış yerini içine alan bir küçük oda ile onun üzerinde küçük bir penceresi olan ve cami için depo olarak kullanılan bir oda bulunmaktadır.¹¹⁴ Bu odanın üst katı eskiden kütüphane, alt katı ise imam odası olarak kullanılmıştır. Bu odanın simetriğinde caminin kuzeydoğu köşesinde, üstü kubbeyle örtülü,

¹¹¹ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 33.

¹¹² Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 145.

¹¹³ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 145.

¹¹⁴ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 33.

kare planlı, girişı caminin içinden sağlanan mekân ise Çapanoğulları ailesine ait türbe olup türbe bölümünde anlatılmıştır.

Camiden dışarıya biri mihrap ekseninde diğerleri köşelerde olma üzere üç kapıyla çıkılmaktadır. Caminin kuzey cephesinin önünde, doğu ve batı uçlarında üçer basamaklı, dikdörtgen, ortada yarım daire planlı iki basamaklı birer merdivenle eski bir platforma çıkılır. Kırk sene öncesine kadar bu platformun ön ve yan kısımları 80 cm yüksekliğinde ajurlu, oymalı kare taş blokların yan yana dizilmesiyle oluşturulan korkulukla çevrilmiştir. Yan kısımların korkulukları ise halen durmaktadır.¹¹⁵

Cümle kapısının önünde, geç bir tarihte eklenen, son cemaat yeri görevi yapan ve sekiz sütun tarafından taşınan, yanlarda aynalı tonozlarla ortada bir kubbeciğin örttüğü üç bölmeli, sivri kemerli revaklı yapı bulunmaktadır.¹¹⁶ Burası son cemaat yeri gibi kullanılmaktadır.

Foto 4.51. Çapanoğlu Dış Cami (Temmuz, 2023)

¹¹⁵ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili) 'nda Türk Mimarisi*, 18.

¹¹⁶ Karakaya, “Çapanoğlu Camii”, 220.

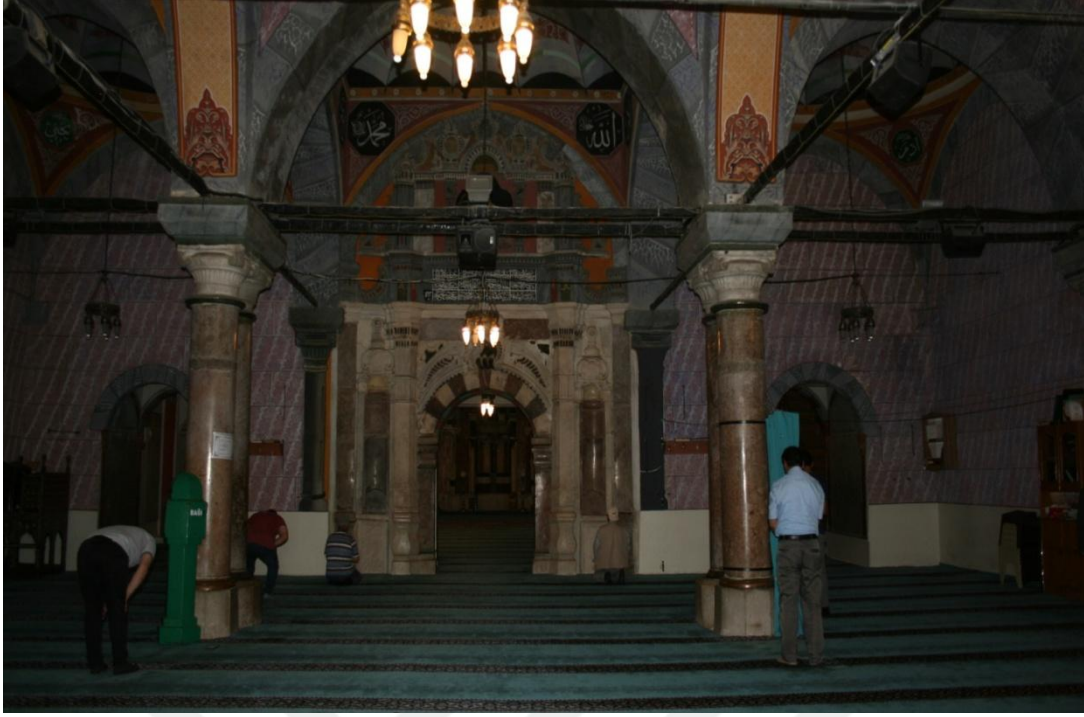

Foto 4.52. Dış Camiden İç Camiye Girişteki Yuvarlak Kemerli Açıklıklar (Temmuz, 2023)

Foto 4.53. Dış Camiden İç Camiye Girişi Sağlayan Mustafa Bey'in Kitabesinin de Bulunduğu Taç Kapı (Temmuz, 2023)

Foto 4.54. Dış Camiden İç Camiye Girişteki Sağ ve Sol Orta Kapı Açıklıkları (Temmuz, 2023)

Foto 4.55. İç Cami İle Dış Camiyi Birbirine Bağlayan Üç Kubbeli Dört Sütunlu Son Cemaat Yeri (Temmuz, 2023)

Foto 4.56. Dış Cami Harimi (Temmuz, 2023)

Foto 4.57. Dış Cami Hariminin İç Cami Çıkışından Görünümü (Temmuz, 2023)

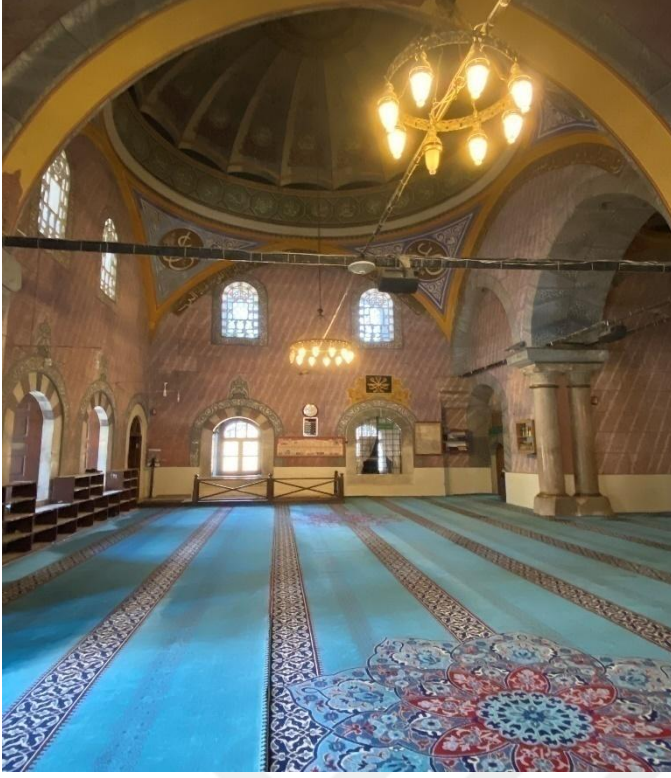

Foto 4.58. Dış Cami Hariminin Doğu Yönündeki Görünümü ve Kubbesi (Temmuz, 2023)

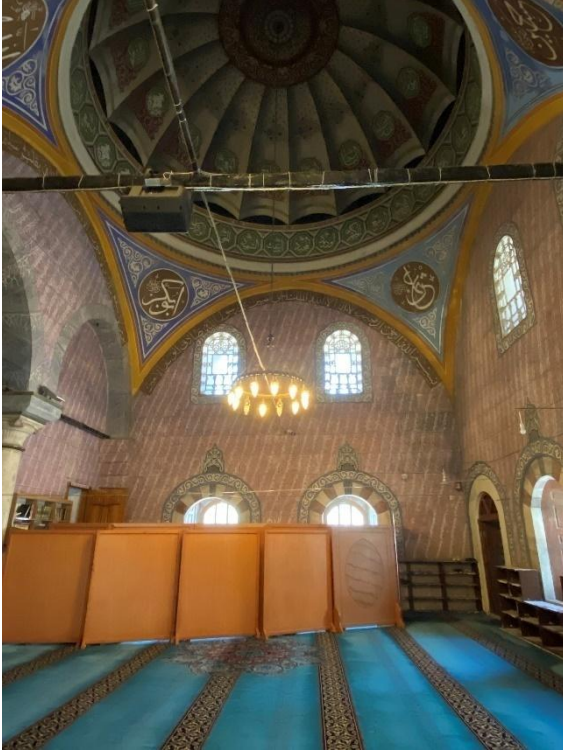

Foto 4.59. Dış Cami Hariminin Batı Yönündeki Görünümü ve Kubbesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.60. Dış Cami Harimindeki Sivri Kemerler ve Sütunlar (Temmuz, 2023)

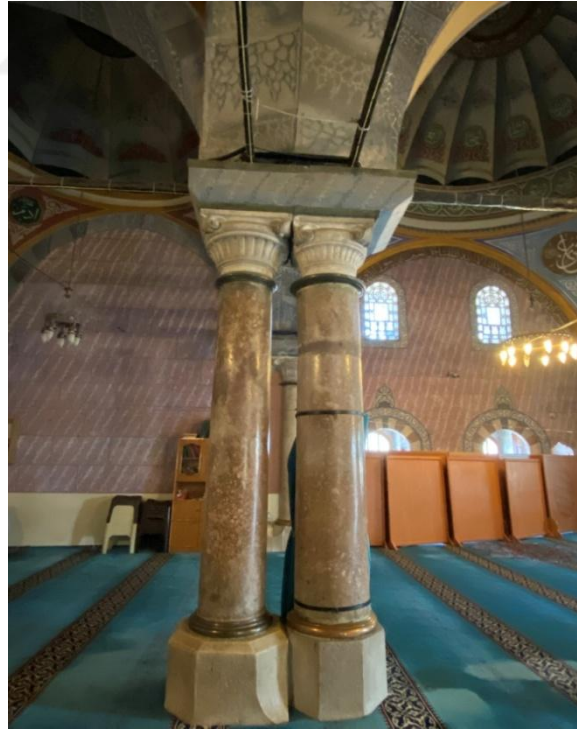

Foto 4.61. Dış Cami Harimi Yuvarlak Mermer Gövdeli İyon Başlıklı Çift Sütunlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.62. Dış Cami Harimindeki İyon Başlıkları (Temmuz, 2023)

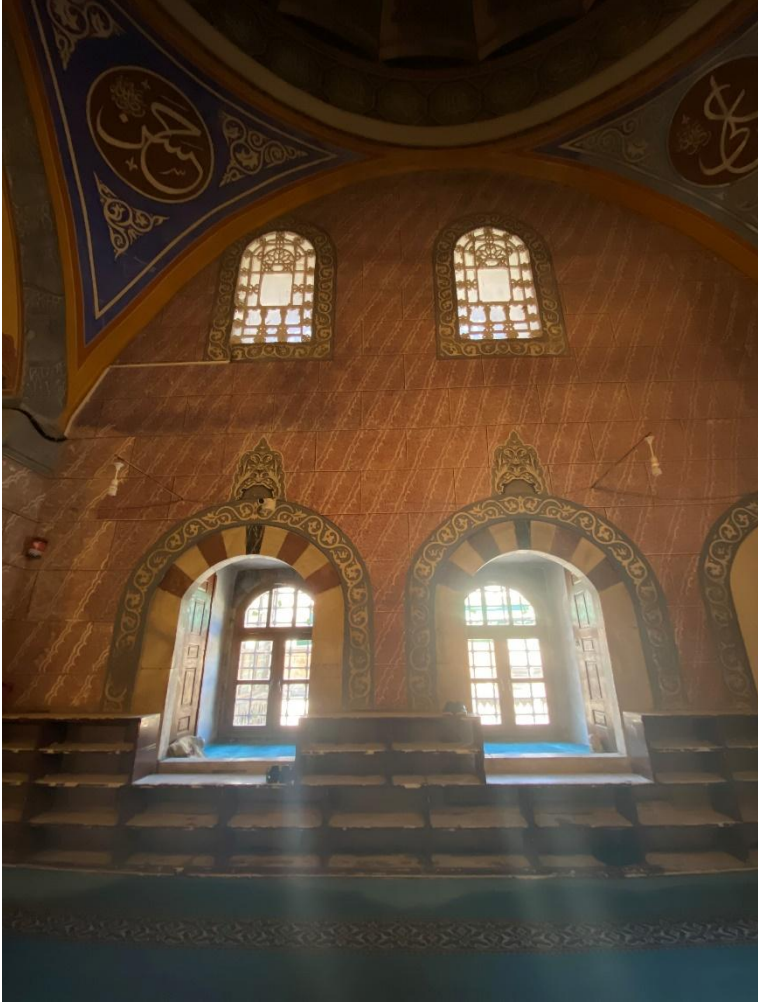

Foto 4.63. Dış Cami Harimi Güney Yönündeki Yuvarlak Kemerli Alt Pencere İle Kafes Oymalı Üst Pencere İle (Temmuz, 2023)

Foto 4.64. Dış Cami Harimi Kafes Oymalı Üst Pencereleler (Temmuz, 2023)

Foto 4.65. Dış Cami Harimi Yuvarlak Kemerli Alt Pencereleler (Temmuz, 2023)

Foto 4.66. Dış Cami Harimi Türbe Girişi ve Sakal-ı Şerif Odasının Olduğu Doğu Yönü
(Temmuz, 2023)

Foto 4.67. Dış Cami Sakal-ı Şerif Odasının Olduğu Pencere (Temmuz, 2023)

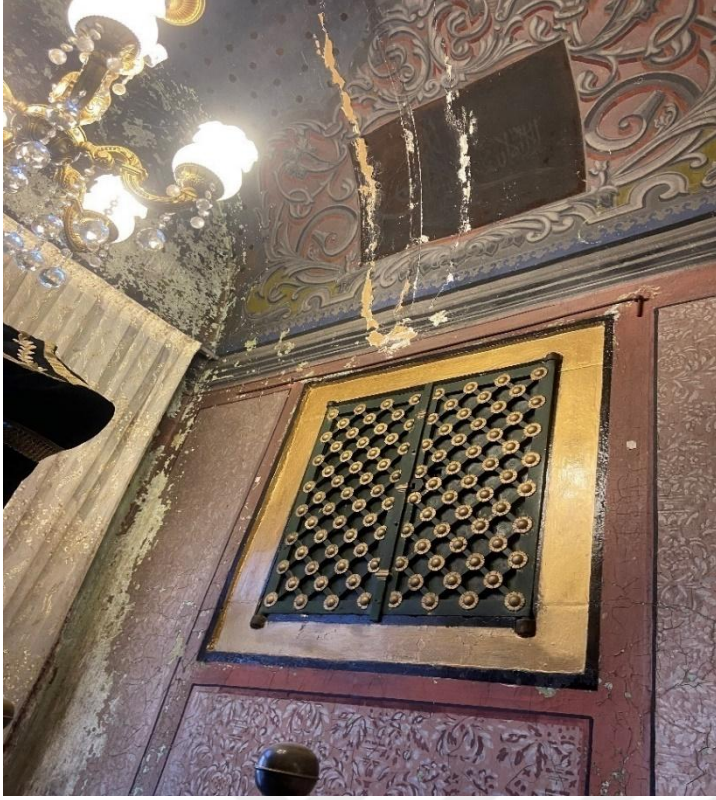

Foto 4.68. Sakal-ı Şerif Odasındaki “Sakal-ı Şerif”in Saklandığı Çekmece (Temmuz, 2023)

Foto 4.69. Sakal-ı Şerif Odasındaki “Sakal-ı Şerif”in Sergilendiği Bölüm (Temmuz, 2023)

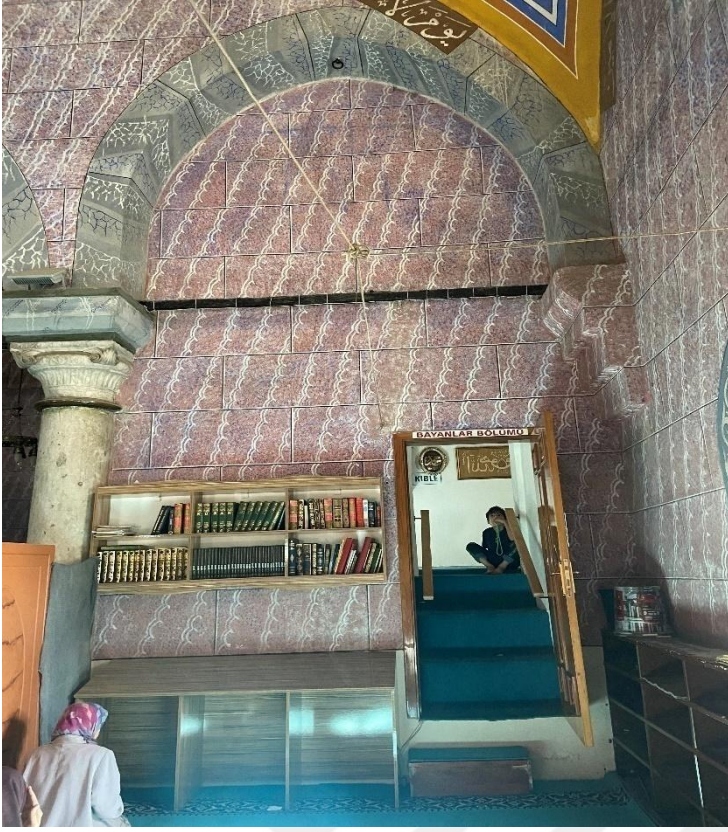

Foto 4.70. Caminin Kuzeybatı Köşesinde Bulunan Oda (Temmuz, 2023)

Foto 4.71. Caminin Mihrap Ekseninde Üzerinde Süleyman Bey'in Kitabesinin Yer Aldığı Orta Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.72. Caminin Doğu ve Batı Giriş Kapıları (Temmuz, 2023)

Foto 4.73. Caminin Önündeki Sekiz Sütunlu Sivri Kemerli Revaklı Yapı (Temmuz, 2023)

Foto 4.74. Caminin Önündeki Sekiz Sütunlu Sivri Kemerli Revaklı Yapının İçi (Temmuz, 2023)

Foto 4.75. Caminin Önündeki Revaklı Yapıdaki Sütun ve Sütun Başlığı (Temmuz, 2023)

Foto 4.76. Caminin Önündeki Revaklı Yapının Ortasındaki Kubbe ve Aynalı Tonozlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.77. Ajurlu, Oymalı Kare Taş Korkuluklar (Temmuz, 2023)

Foto 4.78. Caminin Doğu ve Batı Girişindeki Üçer Basamaklı Dikdörtgen Merdivenler (Temmuz, 2023)

Foto 4.79. Caminin Orta Girişindeki Yarım Daireli İki Basamaklı Merdiven (Temmuz, 2023)

4.3.2. Türbe

Çapanoğlu Camii, iç cami ile dış camisinin birleştiği kuzeydoğu köşesinde Çapanuoğulları'ndan Ömer Ağa, Ahmet Paşa ve Çapanoğlu Camii'yi yaptıran Mustafa Bey'in mezarı da dâhil olmak üzere Çapanoğlu ailesi ileri gelenlerinden on sekiz kişinin mezarının bulunduğu, girişinin caminin içinden sağlandığı Çapanoğlu türbesi bulunmaktadır.

1777-1779 tarihlerinde Mustafa Bey'in Çapanoğlu Camii'nin birinci bölümünü, türbeyi ve şadırvanı yaptırdığına dair vakfiyesi mevcuttur. Caminin beden duvarlarından dışarı taşarak, beyaz kesme taştan yapılmış, kare, küçük kubbeli bir yapıdır. Türbenin, eski orijinal yapısı yuvarlak kemerli, iki kanatlı, yarıdan yukarısı dikdörtgen iki camlı pencereli bir kapısı varken, bugün yapısı değiştirilmiş olan aynalı bir kapısı vardır.¹¹⁷

Kurşun kaplamalı kubbeyle örtülü olan türbe, kareye yakın dikdörtgen planlı ve kubbesi pendentif geçişlidir. Kuzeyde bir, güney ve doğuda iki dikdörtgen pencereler ile üstte yuvarlak kemerli vitray pencereler türbeyi aydınlatmaktadır. Türbenin içi oldukça sadedir ve herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Lahitler üstündeki süslemeler ile vitray pencereler dikkati çekmektedir.

Mermerden olan sandukalar üstünde yıldızlı bitkisel motifler ve kılıç, hançer, kartuş, selvi, “C” ve “S” kıvrımlı kabaklar vardır. Mustafa Bey, Ömer Ağa ve Ahmet Paşa'nın sandukaları ise en güzel olanlarıdır. Başucu taşlarında, natüralist bitkisel motiflerle ile “C” ve “S” kıvrımlı volütlerle yapılan kartuşlar vardır. Motiflerin üzerleri, kırmızı, siyah, yeşil, sarı boya ve yıldızlarla bezelidir. Sandukaların o dönemin kumaş desenleriyle işlenip boya ile bezenmesi dikkat çekicidir.¹¹⁸ Mezar taşı kitabelerindeki ölüm tarihleri dikkate alındığında bazılarının caminin yapımından önce vefat ettiği sonradan türbeye getirilip defnedildiği anlaşılmaktadır.

Cami ve türbenin birleştiği dış köşede ye alan pencerenin kilit taşında gemi çapası ki bu usta işareti olarak düşünülüyor, bu gemi çapasının yanında da kandile benzeyen bir süsleme yer almaktadır. Bunun yanında yer alan pencerenin kilit taşında ise yuvarlak bir halkadan sarkan bir çiçek demeti yer almaktadır¹¹⁹ (Foto 4.90-4.91).

¹¹⁷ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 164.

¹¹⁸ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 165.

¹¹⁹ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 165.

2009-2010 yılında yapılan restorasyonla türbenin zemini mermerle kaplanmış, pencere kapakları yenilenmiş, içerisi boyanmış ve sandukalar temizlenmiştir. Hakkı Acun, tarafından restore edilen Çapanoğulları'na ait sancak batı duvarına bir camekân içinde asılmıştır. Türbenin kubbesindeki kurşunlar yenilenerek, çörtenleri temizlenmiş ve drenajlar yapılmıştır.

Foto 4.80. Çapanoğlu Türbesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.81. Çapanoğlu Türbesinin Caminin İçinden Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)

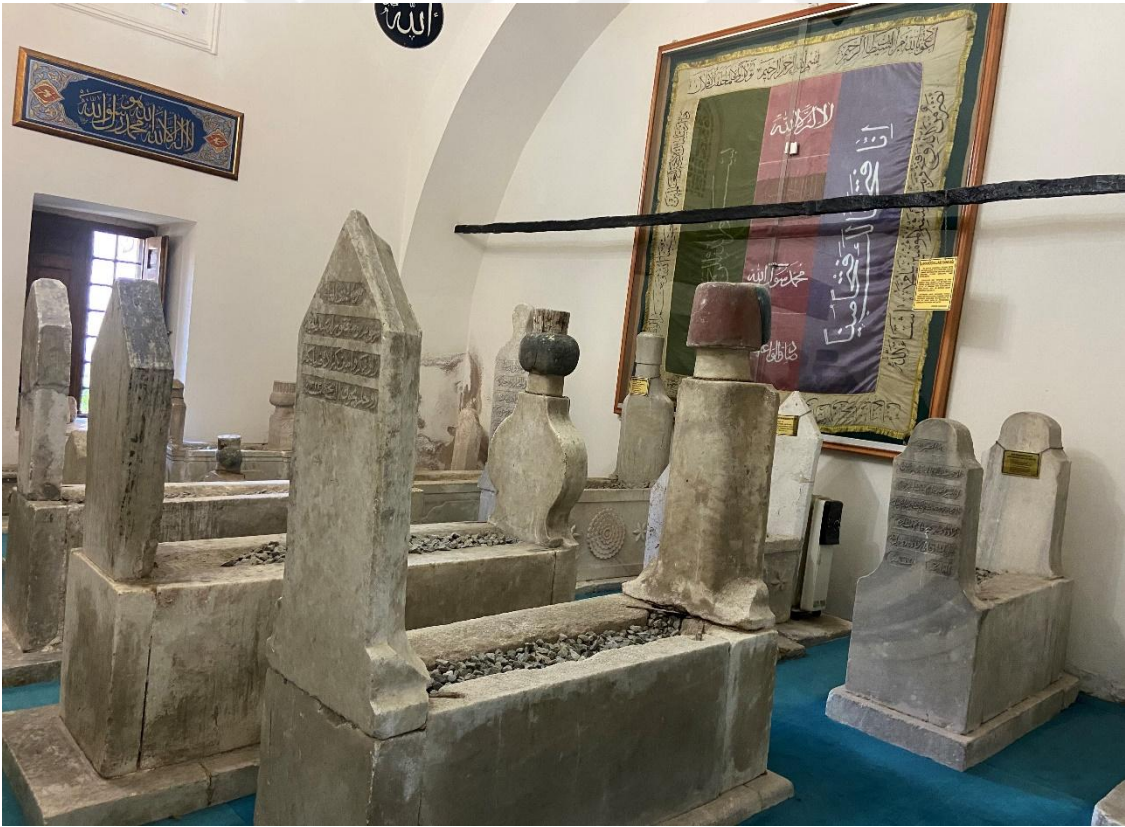

Foto 4.82. Çapanoğlu Türbesinin İçindeki Sandukalar (Temmuz, 2023)

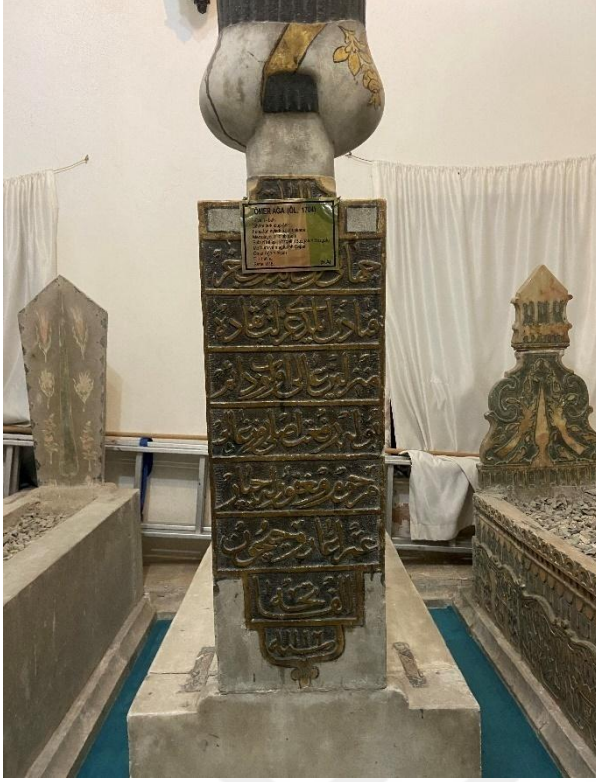

Foto 4.83. Çapanoğlu Ömer Ağa'nın Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)

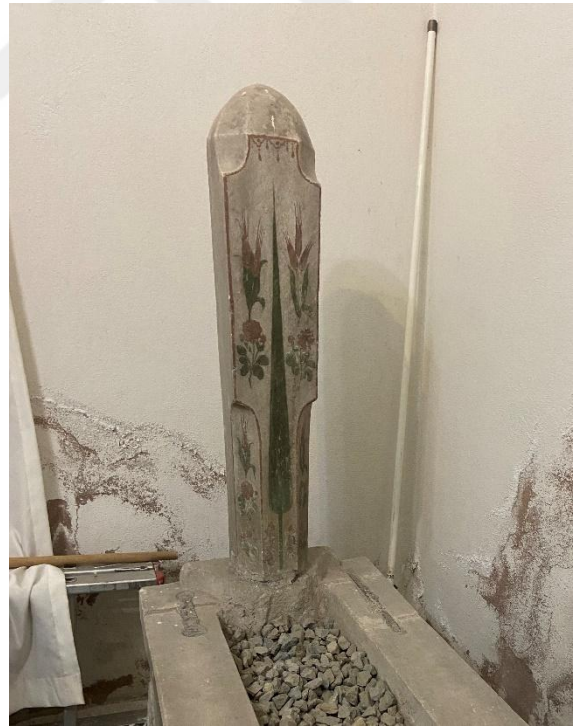

Foto 4.84. Çapanoğlu Ahmet Paşa'nın Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)

Foto 4.85. Çapanoğlu Mustafa Bey'in Mezarının Başucu ve Ayakucu Taşı (Temmuz, 2023)

Foto 4.86. Çapanoğulları Türbesindeki “C” ve “S” Kıvrımlı Kabartma Kartuşlu Mezar Taşları (Temmuz, 2023)

Foto 4.87. Çapanoğulları Türbesinin Kubbesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.88. Çapanoğulları Türbesinin Kubbe Pendentifi ve Vitray Pencereleeri (Temmuz, 2023)

Foto 4.89. Çapanoğulları Türbesinin Alt ve Üst Pencereleeri (Temmuz, 2023)

Foto 4.90. Pencere Kilit Taşındaki Gemi Çapası (Temmuz, 2023)

Foto 4.91. Pencere Kilit Taşındaki Çiçek Demeti (Temmuz, 2023)

Foto 4.92. Türbedeki Çapanoğulları Sancağı (Temmuz, 2023)

4.3.3. Avlu

Caminin etrafında bir avlu vardır ve avluya doğudan ve batıdan kemerli kapılarla, kuzeyden ise 1964 yılında açılan kapıyla girilmektedir. Doğudaki kapı kurşun çatılı olup batı ve kuzeyde yer alan kapılara göre daha büyük ve gösterişlidir.

Cami avlusunun kuzey kapı köşesinde bir sadaka taşı bulunmaktadır. Sadaka taşının üzerine asılan bilgiye göre, daha önce caminin kuzey girişinde kırık bir şekilde bulunan sonrasında da kaybolan sadaka taşı; Hakkı Acun'un rehberliğinde, Belediye Başkanı Kazım ARSLAN tarafından yeniden yaptırılmış ve caminin kuzey girişine konulmuştur.

Foto 4.93. Çapanoğlu Camii Avlusunun Doğu Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.94. Çapanoğlu Camii Avlusunun Batı Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.95. Çapanoğlu Camii Avlusunun Kuzey Giriş Kapısı (Temmuz, 2023)

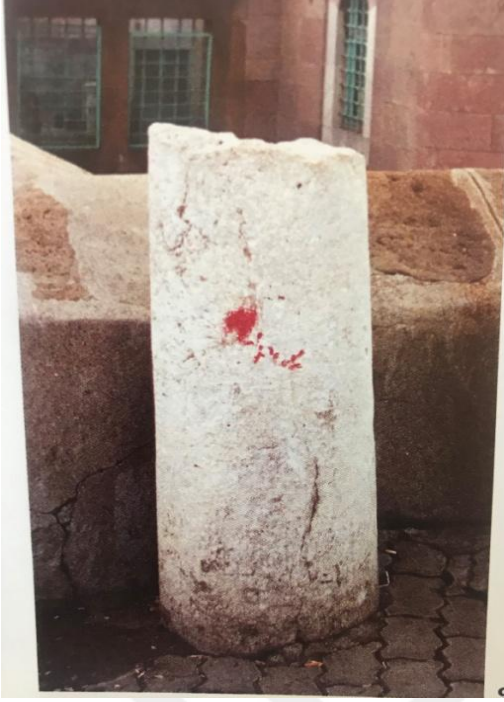

Foto 4.96. Sadaka Taşının Eski Hali (Kaynak: Acun, 2016: 159) - Çapanoğlu Camii Avlusunun Kuzey Girişindeki Yeni Sadaka Taşı (Temmuz, 2023)

4.3.4. Hazire

Avlunun doğu ve batı giriş kapılarından başlayarak caminin güney yönünde demir parmaklıklarla çevrili alan, Çapanoğulları ailesinin ileri gelenlerinin ve memleket eşrafından 207 kişinin mezarlarının bulunduğu haziredir. apanoğlu Süleyman Bey'in de mezarı bu hazirede yer almaktadır. Biz burada apanoğlu Süleyman Bey'in, apanoğlu Camii'nin dış bölümünü yaptıran kişi olduğundan onun önemine binaen onun mezar taşını özel olarak çekip koyduk. Haziredeki mezar taşlarını ve kitabelerini tek tek incelemedik.¹²⁰

Foto 4.97. apanoğlu Camii Avlusunun Doğu Giriş Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Acun, Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 229-355, lkem Yaz, *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 16-553.

Foto 4.98. Türbenin Yanındaki Hazirenin Girişi (Temmuz, 2023)

Foto 4.99. Türbenin Yanındaki Hazire (Temmuz, 2023)

Foto 4.100. Caminin Doğu Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)

Foto 4.101. Caminin Batı Kapısından Başlayan Hazire (Temmuz, 2023)

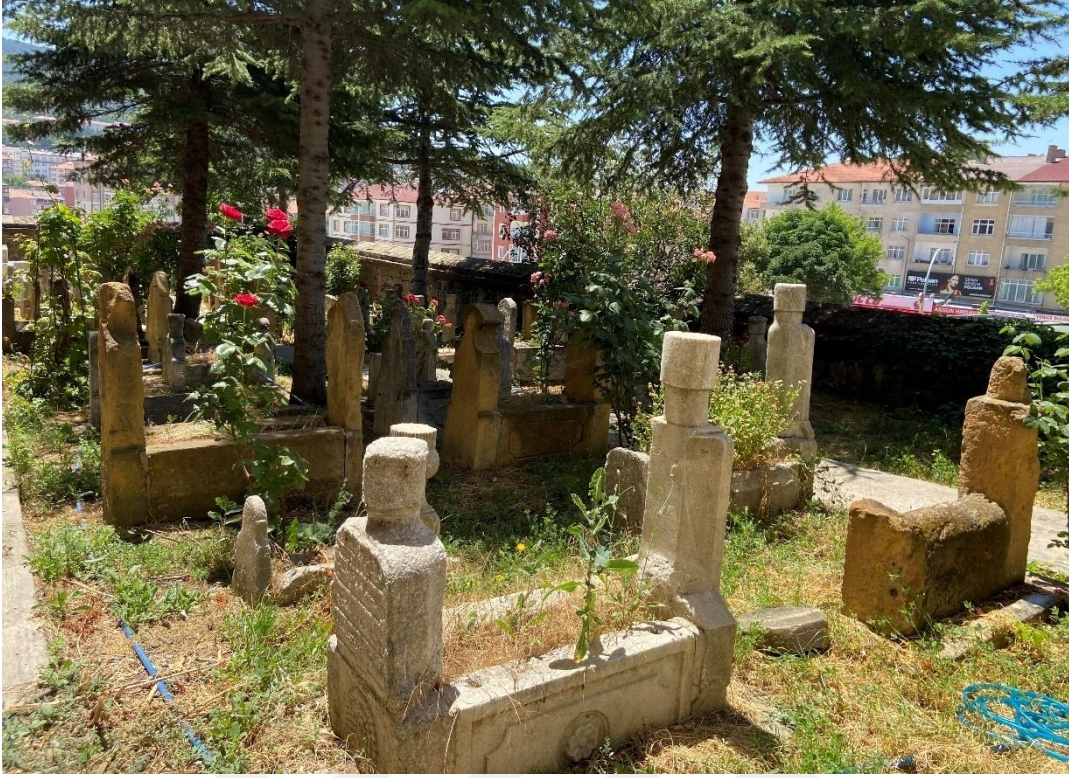

Foto 4.102. Çapanoğlu Camii Batı Yönündeki Hazire (Temmuz, 2023)

Foto 4.103. Çapanoğlu Camii Güney Yönündeki Hazire (Temmuz, 2023)

Foto 4.104. Çapanoğlu Camii Doğu Yönündeki Hazine (Temmuz, 2023)

Foto 4.105. Çapanoğlu Camii Doğu Yönündeki Hazirede Bulunan Çapanoğlu Süleyman Bey'in Mezar Taşı (Temmuz, 2023)

Foto 4.106. Çapanoğlu Süleyman Bey'in Başucu ve Ayakucu Mezar Taşı (Temmuz, 2023)

Foto 4.107. Çapanoğlu Süleyman Bey'in Mezar Taşındaki “C” ve “S” Kıvrımlı Kabartma Kartuşlar İle Katmerli Çiçek (Temmuz, 2023)

4.3.5. Şadırvan

Cami avlusunun kuzey duvarının iç yüzeyinde, sundurması sonradan yapılmış mermer sütunlu sundurma altında on yedi adet abdest musluklarının sıralandığı bir şadırvan vardır. Bu şadırvanın, kitabesinin sonradan yazıldığı imzasından anlaşılan bir kitabesi vardır. 1312 tarihli Mustafa Bey’e ait kitabeyi, Aynalıoğlu hattat Asım Efendi yazmıştır. Hattat Asım Efendi’nin mermer kitabe altındaki simetrik imzası küçültülerek alınmış ve sonradan yazılan bu kitabenin altına konmuştur¹²¹ (Foto. 4.108).

Foto 4.108. Şadırvan Kitabesi (Temmuz, 2023)

Kitabenin Okunuşu:

- 1- Sâhibü'l-Hayrât Câmiî Kebir sâbıkân Surre-i Hümâyûn
- 2- Bereket-nümûn emini Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî Abdulcabbar Zâde
- 3- El-Hâc Mustafa Bey Efendi ibn merhûm Ahmet Paşa
- 4- İbn Ömer Ağa-mütevelli Ali Rıza- vekili Mehmet Nûrettin
- 5- Sene 1312 –ketebihu: Asım.¹²²

Şadırvan, H.1312 (M. 1896/1897) yılında mütevelli Ali Rıza Bey’in vekili, Mehmet Nureddin tarafından tamir ettirilmiştir. Şadırvanın sonradan yapılan sundurmasında kullanılan dört tane sütun, Mehmet Celaleddin Paşa’nın torunu Edip Bey’in Medrese

¹²¹ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat’ta Tarihi Vakıf Camileri*, 30-31.

¹²² Ergin, *Vakıflar ve Yozgat’ta Tarihi Vakıf Camileri*, 31.

mahallesindeki konağının girişindeki sundurmasından sökülerek getirilmiş. Mustafa Bey vakfiyesinde bir şadırvan bahsedilmektedir. Bu da bize abdest musluklarının bulunduğunu ama sundurmanın sonradan yapıldığını göstermektedir.¹²³

Gerek Acun'un gerekse Ergin'in kitaplarında belirttiğine göre, 1964 yılında avlunun kuzeybatı köşesine, sekiz sütunlu, sivri kemerler üzerine oturmuş, sivri kubbeli bir şadırvan daha yapılmıştır. Ancak günümüzde bu şadırvan mevcut değildir. Caminin eski fotoğraflarında da gördüğümüz bu şadırvan, tahminimizce 2009-2010 restorasyonunda kaldırılarak; cami eski görünümüne kavuşturulmuştur (Foto 4.112).

Foto 4.109. Çapanoğlu Camii Şadırvanı (Temmuz, 2023)

¹²³ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 147-149.

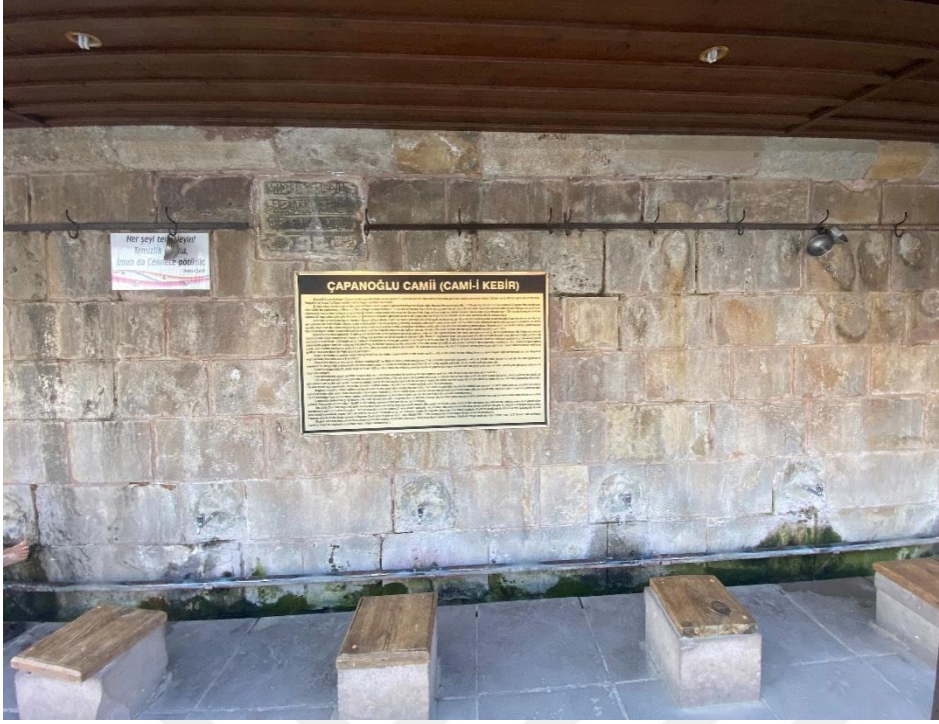

Foto 4.110. Çapanoğlu Camii Şadırvan Kitabesinin Bulunduğu Sundurma İle Abdest Muslukları (Temmuz, 2023)

Foto 4.111. Çapanoğlu Camii Şadırvandaki Sütunlar (Temmuz, 2023)

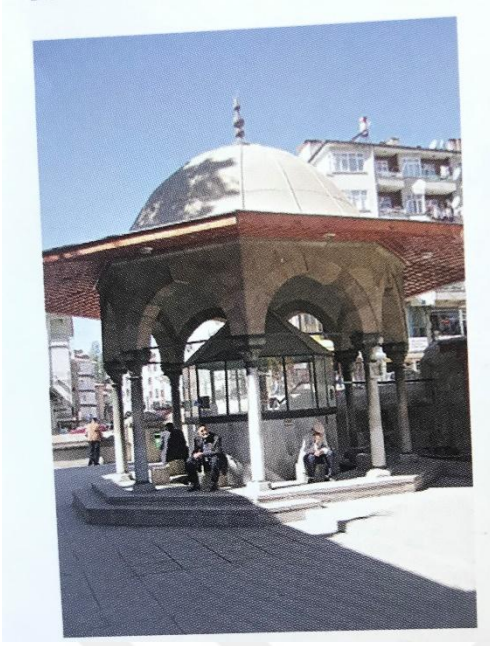

Foto 4.112. Camii Önüne 1964'te Yapılan Şadırvan (Kaynak: Acun, 2016: 150)

4.3.6. Çeşme

Caminin doğusunda ve avlu dışında, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25.yılı anısına beyaz kesme taştan yapılan bir saatli çeşme vardır. Abdülhamid döneminde yaptırıldığından Hamidiye Çeşmesi denilmektedir. Çeşmenin üçü ön tarafta birer tanesi yan tarafta olmak üzere beş adet lülesi bulunmaktadır.

Çeşmenin orta alınlığında tarihi silinmiş olmasına rağmen "Sene 19 Ağustos 1316" (Miladi 1 Kasım 1900) tarihi okunmaktadır. Yarım silindirik gövdeli, kenarları dar, ön cephesi geniş olan çeşmenin gövdesi, boyuna profilli silmelerle beşe, enine profilli silmelerle de üçe bölünmüştür. En üstünde sivri kemerli niş içinde yuvarlak bir saat vardır. Nişin köşelerinde yer alan süslemesi yuvarlak güneş sembolüdür. Saatin altındaki bölümde, eşitlik, özgürlük, adaleti temsil eden, çapraz kılıçlar, flamalar, terazi ile ay yıldızlardan oluşan Osmanlı arması motifi bulunmaktadır. Osmanlı armasının altında Besmele yazısı bir kuşak içinde yazılıyken, üstünde tarih ve altında ayaklı bir kupa şekli yer almaktadır. Çeşmenin beyaz kesme taşının Sarıkaya ilçesinin Azapbaşı köyünden getirildiği söylenmektedir. Çeşmenin üzerindeki tüm yazılar ve motifler ise kasıtlı bir şekilde silinmiştir.¹²⁴

¹²⁴ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili)'nda Türk Mimarisi*, 195.

Foto 4.113. Çapanoğlu Camii Doğusundaki Hamidiye Çeşmesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.114. Hamidiye Çeşmesinin Yan Profilden Görünüşü (Temmuz, 2023)

Foto 4.115. Hamidiye Çeşmesinden Detaylar (Temmuz, 2023)

4.4. Caminin Süslemeleri

Çapanoğlu Camii, taş, ahşap ve kalem işi süslemeleriyle dikkat çekmektedir.

4.4.1. Taş Süsleme

Anadolu Türk mimarisinin ana unsuru olan taş oyma işçiliği daha çok taç kapılarda, mihrap ve minberlerde, pencere üstlerinde ve çerçeveleyici bezemelerde karşımıza çıkmaktadır.¹²⁵

Çapanoğlu Camii'nde taş süsleme; dışta, kubbe kasnağındaki “S” kıvrımlı konsollarda, köşe kulelerinde, ince minaresinde, iç caminin giriş taç kapısında, dış caminin ise açık

¹²⁵ Aziz Doğanay, “Türk Tezyîni Sanatları”, *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*, ed. Abdulkadir Dündar (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 371.

sarımsı ve açık kahverengi mermerlerden oluşan, çokgen kaidesi olan İyon başlıklı çift sütunlarda görülür.¹²⁶ Caminin mihrap ve minberinde de eşsiz bir taş süsleme mevcuttur.

Foto 4.116. İç Cami Köşe Kuleleri İle “S” Kıvrımlı Konsollar (Temmuz, 2023)

Foto 4.117. Dış Cami Köşe Kuleleri (Temmuz, 2023)

¹²⁶ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 151-152.

4.4.1.1. Mihrap

Mermerden yapılan ve kible duvarının tam ortasında bulunan mihrap, 415 cm. genişliğinde, 10.25 cm. yüksekliğindedir. Açık kahverengi, siyah, yeşil, kırmızı ve beyaz renkli mermer bloklardan oluşan mihrap, aslını korumaktadır. Mihrap nişi, yuvarlak kemerli ve çokgendir. Çokgen nişin içi, kırmızı, siyah, beyaz, açık sarı, açık kahverengi gibi değişik renkte, yuvarlak kemerli yedi bölüme ayrılıp, köşelerde yer alan iki yuvarlak gövdeli beyaz ve kahverengi sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Mihrap kavsarası çeyrek küre şeklinde doğu batı yönünde uzanan içbükey silmelerden oluşmaktadır. Mihrabın yuvarlak kemerinin içinde ve kavsarasının etrafında “C” ve “S” kıvrımlar, silmeler, fistolar ve volütler vardır. Mihrabın siyah renkli mermer dikdörtgen alınlığında, Cel-î Sülüs hatla yazılmış mihrab âyeti (Zekeriyya mihraba her girdiğinde) vardır.¹²⁷

Tepelik kısmı ise “C” ve “S” kıvrımlarının oluşturduğu ve ortasında siyah kartuşların yer aldığı barok ve rokoko karakterli tezyinat kuşaklarından oluşmaktadır. Mihrap nişinin sağında ve solunda gövdesi kahverengi, kâidesi ile başlığı beyaz olan sütuncelerin yanında geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır.¹²⁸

¹²⁷ Ayşe Daşçı, *Yozgat Mihrabları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 28-30.

¹²⁸ Sevim – Karacabey, “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler”, 1/116.

Foto 4.118. Çapanoğlu Camii Mihrabı (Temmuz, 2023)

Foto 4.119. Çapanoğlu Camii Mihrap Nişi (Temmuz, 2023)

Foto 4.120. Çapanoğlu Camii Mihrap Kavsarası (Temmuz, 2023)

Foto 4.121. Çapanoğlu Camii Mihrap Alınlık ve Tepeliği (Temmuz, 2023)

Foto 4.122. Çapanoğlu Camii Mihrap Sütuncesinin Yanındaki “C” Kıvrımlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.123. Çapanoğlu Camii Mihrap Sütunceleri (Temmuz, 2023)

Foto 4.124. Çapanoğlu Camii Mihraptan “C” ve “S” Kıvrımlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.125. Çapanoğlu Camii Mihrap Yanındaki Süslemeler (Temmuz, 2023)

4.4.1.2. Minber

Minber de barok ve rokoko döneminin özelliklerini yansıtır. İki cepheli olan minber, mihrap gibi damarlı renkli mermerlerden yapılmıştır. Korkuluk bölümü köşk altına kadar uzanan minberin, yan aynalık kısmı ile süpürgelik bölümü bir bütün şeklindedir. Bu alan, dikey bir şekilde aynı mihraptaki gibi beyaz, siyah, kırmızı, yeşil renklerde altı niş ile hareketlendirilmiştir. Küçükten büyüğe doğru sıralanan bu nişlerin üzerleri “S” kıvrımlıdır. “C” kıvrımlarının ortasında bulunan kartuşlarla korkuluk kısmı süslenmiştir. Minber köşkü ise kahverengi ve siyah renklerinde dört sütun üzerine oturmaktadır.¹²⁹

¹²⁹ Sevim – Karacabey, “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler”, 1/116.

Foto 4.126. Çapanoğlu Camii Minberi (Temmuz, 2023)

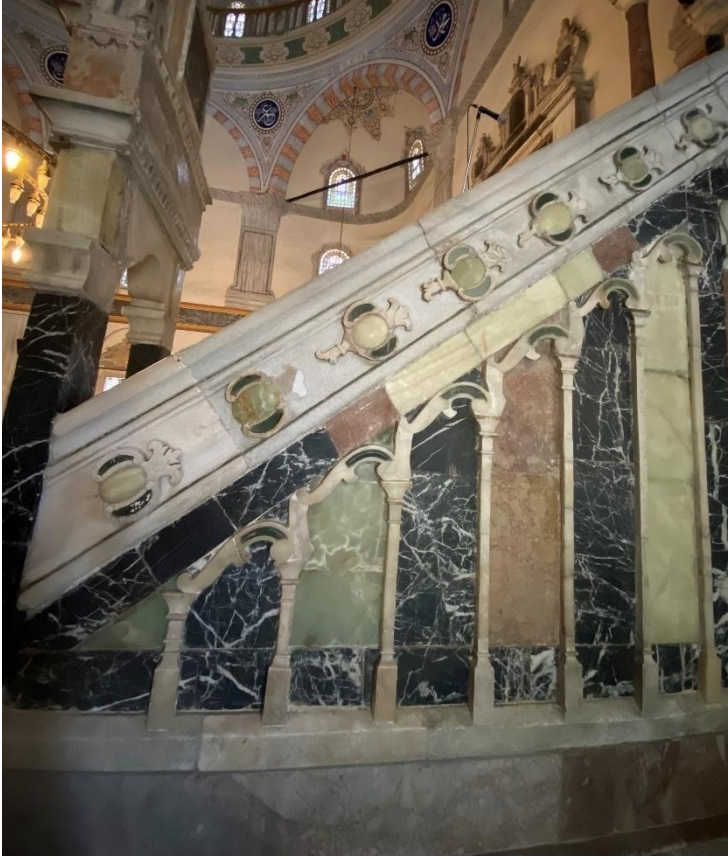

Foto 4.127. Çapanoğlu Camii Minberi Yan Aynalıkları (Temmuz, 2023)

Foto 4.128. Minber Korkuluklarındaki “C” Kıvrımlarının Ortasındaki Kartuşlar (Temmuz, 2023)

Foto 4.129. Minber Yan Aynalıklarındaki “S” Kıvrımlı Nişler (Temmuz, 2023)

4.4.1.3. Taç Kapı

Dış camiye iç camiye bağlayan siyah, beyaz, açık sarı ve kırmızı renkli mermerden oluşan taç kapının iki yanında “C” ve “S” kıvrımlarla taçlandırılmış ince uzun birer niş bulunur. Kapı kemerinin üzerinde istiridye ve oval kartuşla belirlenmiş, “C” ve “S” kıvrımları, püskül motifi ve akantus yaprağıyla hareketlendirilmiştir. Kapı kemerinin üzerinde Mustafa Bey’in kitabesi vardır. Bu kitabenin üzerinde ise, siyah kontur boya üzerine altın yıldızla yapılmış bir Osmanlı tuğrası yer almaktadır. Bu tuğranın III. Selim’in tuğrası olduğu söylenmektedir. Ancak bu doğru değildir. Tuğra şeklinde olan yazıda “Hazreti Bahaeddin Nakşibend Kaddesallahu Sırrahu” yazmaktadır. Kapının taç kısmı, “C” ve “S” kıvrımlarla, istiridye motifleriyle, ufak yivli sütuncelerle, oval kabarcıklarla, kartuşlar ve aynalıklarla, barok ve rokoko döneminin karakteristik özelliklerini tam bir şekilde yansıtmaktadır.¹³⁰

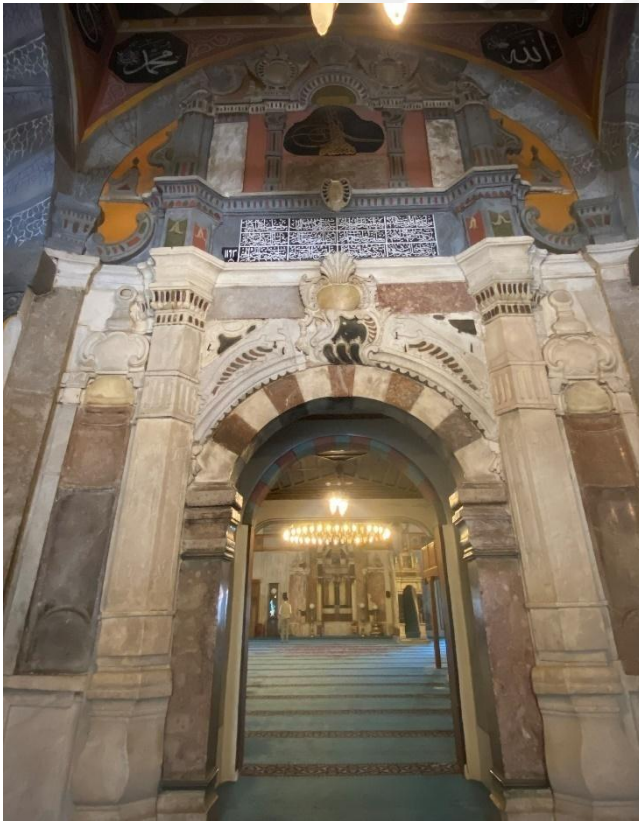

Foto 4.130. Taç Kapı (Temmuz, 2023)

¹³⁰ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 152-153.

Foto 4.131. Taç Kapının Yanındaki “C” ve “S” Kıvrımlı Niş (Temmuz, 2023)

Foto 4.132. Taç Kapı Kemer (Temmuz, 2023)

Foto 4.133. Taç Kapı Kemerinin Üzerindeki Osmanlı Tuğrası (Temmuz, 2023)

4.4.2. Ahşap Süsleme

Çapanoğlu Camii'nde kapı ve pencere kanatlarında görülen ahşap süsleme, pencere kanatlarında iri aynalı kasetleme tekniği ile dış caminin orta kapısında kündekârî tekniği ile kendini göstermektedir. Pencereleler çok yalın ve sadedir.

Camide yer alan diğler bir ahşap süsleme ise korkulukları kafes oyma tekniği ile yapılmış, köşeleri küçük babalı vaaz kürsüsüdür. Bu vaaz kürsüsü eskiden kullanılmadığı için türbe girişinde dururken, daha sonra haziredeki minarenin dibine atılmış ve yağmur altında kalarak tahrip olmuştur. Üzerindeki sonradan vurulan yağlı boyanın kabarmasıyla altındaki kalem işi süslemeleri ortaya çıkan bu vaaz kürsüsü Hakkı Acun tarafından, 2012 yılında tamir ettirilmiştir. 2010 yılında geçici olarak muhafaza edilmek üzere Yozgat Müzesi'ne gönderilen vaaz kürsüsü 2012 yılında tamir ettirildikten sonra camiye tekrar konulmuştur.¹³¹ Kahverengi zemin boya üzerine sarı, turuncu, beyaz renkler kullanılarak çiçek ve yaprak motifleri kalem işi süslemeler yapılmıştır. Günümüzde camide bulunan bu vaaz kürsüsü kullanılmayıp türbeyle caminin birleştiği köşede durmaktadır.

Foto 4.134. Caminin Ahşap Pencere Kanatları (Temmuz, 2023)

¹³¹ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 153-154.

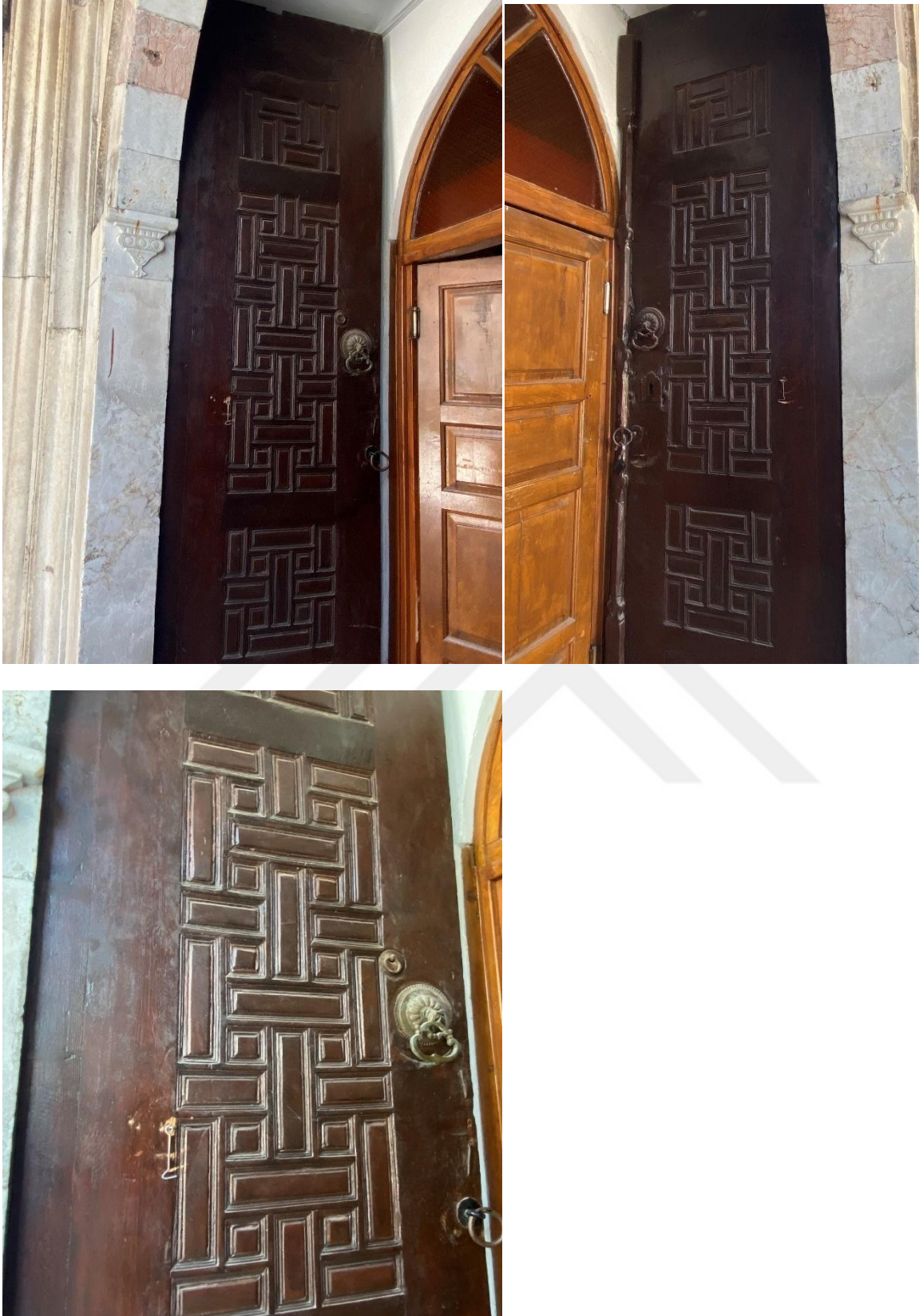

Foto 4.135. Dış Caminin Kündekâri Orta Kapısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.136. Vaaz Kürsüsünün Eski Hali (Kaynak: Acun, 2016: 156)

Foto 4.137. Vaaz Kürsüsünün Yeni Hali (Temmuz, 2023)

Foto 4.138. Vaaz Kürsüsünün Kalem   i Süslemeleri (Temmuz, 2023)

4.4.3. Kalem İşi Süsleme

Binaların el değmeyecek yükseklikteki bölümlerini bezemek için, sıva üzerine doğal boyalarla süsleme yapılmasına kalem işi denir. Daha çok sıva üzerine yapılan bu teknik taş ve ahşap üzerine de uygulanmıştır. Bu süsleme malzeme yapısı gereği tabiat şartlarına çok dayanıklı olmadığından zaman içerisinde tahrip olmakta ya da tamiratlar da zarar görmekte hatta bazen tamamen yok olmaktadır.¹³² Çapanoğlu Camii'nin süslemelerinin çoğunluğunu kalem işi ve duvar resimleri oluşturmaktadır.

İç caminin kubbesinde, kubbe kasnağındaki pencere kemerleri ile pencereler arasındaki duvarlarda, kubbe pendentiflerinde, harim duvarının ağırlık kemerleri ile kemerlerin altındaki pencerelerin kemerleri, pencerelerin çevresi bitkisel ve geometrik motiflerin oluşturduğu, barok ve rokoko üsluptaki kartuşlarla ve bordürlerle kalem işi tekniğiyle bezenmiştir. Harimin kubbesi 16 dilimli bir görünüm sergileyerek iç yüzeyi kalem işi tekniğiyle süslenmiştir. Kalem işi süslemelerde mavi, turuncu, sarı, yeşil, kırmızı renklerin açıktan koyuya tonlamaları oldukça canlı bir şekilde kullanılmıştır.¹³³ Kubbenin pendentiflerinde Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin isimleri yuvarlak madalyon halindeki panolara yazılmıştır.

İç cami hariminin dikdörtgen alt pencerelerinin alınlıklarında rokoko döneminin süslerinden olan goblen desenleri ile mahfil altındaki kemer karınlarında çiçek motiflerine rastlanmaktadır¹³⁴ (Foto 4.142-4.143). Birkaç farklı renk tonu kullanılarak boyanan goblen desenlerin içleri renkli bir görünüm sunmaktadır.

Üç bölmeli iki katlı mahfilin ikinci katında, orta bölme tonozda ve iki yan kubbelerde, yeşil, kırmızı, mavi ve sarı renklerin baskın olduğu çiçekler, yapraklar ve meyvelerle süslemeler yapılmıştır.

Ortadaki tonozun eteğinde, gölgelemelerle nakşedilmiş barok kartuşlar içinde birer tasvir göze çarpar. Doğudaki kartuşta ağaçlı avlu içinde, deniz kıyısında, önünde iskele olan dört minareli ve kubbeli bir yalı camisi resmedilmiştir. Denizde iki küçük kayık ve ufuk çizgisinde açıklarda bir gemi sol yanında görünmektedir. Ağaçlarda yapılan gölgelemeler, gökteki bulut yumakları, kompozisyonun genel kuruluşu ve ortaya konan desenler oldukça gerçekçi bir perspektif ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yakın plandaki caminin baştan

¹³² Doğanay, "Türk Tezyîni Sanatları", 377.

¹³³ Ufuk Çetin, "Yozgat'ın Tarihi Camilerinde Kalemîşi Bezemeler ve Duvar Resimleri", *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, ed. Ebubekir Güngör (Ankara: Akçağ Basım, 2022), 1/175.

¹³⁴ Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat ili) 'nda Türk Mimarisi*, 20.

savma deseni, caminin avlusu ile iskelenin arasındaki uyumsuzluk göze batmaktadır. Bu da bize gelenekçi resim anlayışından batılı resim anlayışına geçişteki bocalamayı göstermektedir¹³⁵ (Foto 4.146). Bu cami İstanbul'daki camilerden biridir. Cami çok basık ve kaba bir şekilde resmedilmiş. Arka fondaki tonlar şafak vaktini anımsatmaktadır.

Batıdaki kartuşta, bol ağaçlı bir tabiatta, tek kubbeli ve tek minareli büyük bir cami tasvir edilmiştir. Bu cami, en önde küçük giriş revakı ve üç sıra küçük kubbelerle ek mekânları olan Çapanoğlu Camii'dir. Buradaki resim doğrudan doğruya nesnenin gözlemine dayadığı için doğudaki resme göre gerçeği daha iyi yansıtmaktadır¹³⁶ (Foto 4.147). Caminin rengi olan deve tüyü tonundaki bu renk Çapanoğlu Camii'nde kullanılan sarı renkli bazaltı yansıtmaktadır.

Tonozun kuzey ve güney kartuşunda birbirine karşılıklı gelecek şekilde, yapraklar üzerinde karpuz, armut, üzüm, kayısı, kiraz, çilek, ayva meyvelerinden oluşan natürmortlar yer alır (Foto 4.148- 4.149). Burada da yine cami tasvirlerinde olduğu gibi şafak vaktini anımsatan bir gökyüzü tasvir edilmiştir. Natürmort ise hemen bütün barok dönemi camilerinde en yaygın motiftir.

Mahfil tonozunun iki yanındaki kubbelerin içleri ve pendentiflerinde de birer demet halinde çiçek motifi süslemeler vardır (Foto 4.151). Mahfilin kemer karınlarında birbirini tekrar eden bitkisel motiflerle yapılmış kartuşlar içinde, goblene benzer çiçek buketi motifleri yer almaktadır. Duvarlarda ise mermeri andıran desenler göze çarpmaktadır¹³⁷ (Foto 4.152).

Dış cami bölümünde, içleri şemsiye gibi dilimli olarak işlenmiş süslemeli tonozlar ve kubbeler vardır. Dış caminin girişinde, iç cami ile arada kalan yapının merkezindeki tonozla göre daha geniş olan tonoz 16 dilimlidir. Dilimlerin her biri aynı desenlerle süslenmiştir. Monokrom olarak kırmızıya boyanan desenler sağda ve solda birbirini tekrarlayan uçları yaprakla sonlanan spirallerden oluşmaktadır. Tonozun göbeğindeki dikdörtgen bordürün çevresini birbirinin aynı olan çiçek demetleri süslemektedir. Göbek bordüründeki çiçekler aynı deseni tekrar ederek ardışık olarak yerleştirilmiştir. Bordür içindeki alan 12 bölüme ayrılarak, bu bölüm içindeki desenler de birbirinin tekrarıdır (Foto 4.153). Dış cami ile iç cami arasındaki kısımda yer alan bölümün merkez kısmındaki

¹³⁵ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 27-29.

¹³⁶ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 29.

¹³⁷ Çetin, "Yozgat'ın Tarihi Camilerinde Kalemîşi Bezemeler ve Duvar Resimleri", 178.

tonoz da 16 dilime ayrılarak, eteğe doğru dilimlerin uçlarında birbirini tekrarlayan spiraller yapan bitkisel motifler monokrom olarak kırmızıya boyanmıştır¹³⁸ (Foto 4.155).

Dış cami kubbelerinin kuzeybatı ve kuzeydoğu köşesinde bulunan kubbeleri yine 16 dilimli şemsiye görünümünde olup, kubbelerin içinde Allah'ın değişik Esma'ül Hüsna'ları yazılmıştır (Foto 4.156-4.157). Yine dış camideki iç camiye girişteki bölümde bulunan daha küçük kubbeler de 10 dilimli şemsiye görünümünde olup, kubbe pandantiflerinde Davud, Yahya, İsmail, Nuh, Adem, İbrahim, İsa ve Musa peygamberlerin isimleri yer almaktadır. Kubbelerin içini dolduran çiçek demetleri ve kıvrım dallı desenler tonozlarda görülen desenlerle aynı özellikleri göstermektedir (Foto 4.159).

Dış caminin duvarlarında pembe üzerine beyaz olarak işlenmiş mermere benzer süslemeler ile harimin pencereleri etrafındaki açık mavi üzerine beyaz renkte işlenmiş kıvrım dallar vardır¹³⁹ (Foto 4.160). Bu desenlerle birlikte dış camideki kemer karınlarında kırmızı renk zemin üzerine işlenen bitkisel motifler cami dekorasyonu içinde yer alan diğer ayrıntılardır (Foto 4.161). Dış cami orta kapının iç yüzünde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası yer almaktadır (Foto 4.162).

Caminin giriş revakı orta kubbesinde şamdan ve mum motifleri, küçük pandantiflerinde, tabak içinde meyveler ve vazo içinde çiçekler yer almaktadır (Foto 4.163). Üç bölümlü revakın her bölümünde, cami dış duvarına yapılmış üç adet manzara resmi yer almaktadır. Cami kitabesinin bulunduğu ortadaki revakta; dalgalı tepeler arasında kurulmuş kırma çatılı, iki katlı iki uzun yapı ile kulevari üç katlı binaların olduğu resim yer almaktadır (Foto 4.170). Bu manzaranın ise Çapanoğlu Sarayı olduğu kuvvetle muhtemeldir. Doğudaki revakın üzerinde, "S" gövdeli iki ağaç motifi arasında; dalgalı tepeler üzerine kurulmuş, tek minareli bir cami ve uzun yapıların olduğu resim yer almaktadır (Foto 4.171). Batıdaki revakın üzerinde yine aynı çerçeve motifi içinde uzun çokgen gövdeli bir kule ile iki uzun dikdörtgen yapı ve şehir manzarasının (Yozgat Şehri) olduğu bir resim bulunur (Foto 4.172). Bu kısımda kubbe ve kemerlerin renkli kalem işi nakışları son yıllarda yapılan onarımlarla yenilenmiştir.¹⁴⁰ Dış caminin yan kapıları saçaklarının tavanlarında da kalem işi süslemeler mevcuttur (Foto 4.173).

¹³⁸ Çetin, "Yozgat'ın Tarihi Camilerinde Kalemîşi Bezemeler ve Duvar Resimleri", 178-179.

¹³⁹ Çetin, "Yozgat'ın Tarihi Camilerinde Kalemîşi Bezemeler ve Duvar Resimleri", 179.

¹⁴⁰ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 155-156.

Foto 4.139. İ Cami Kubbesindeki Kalem İi Süslemeler ve Pandantifindeki Yazılar (Temmuz, 2023)

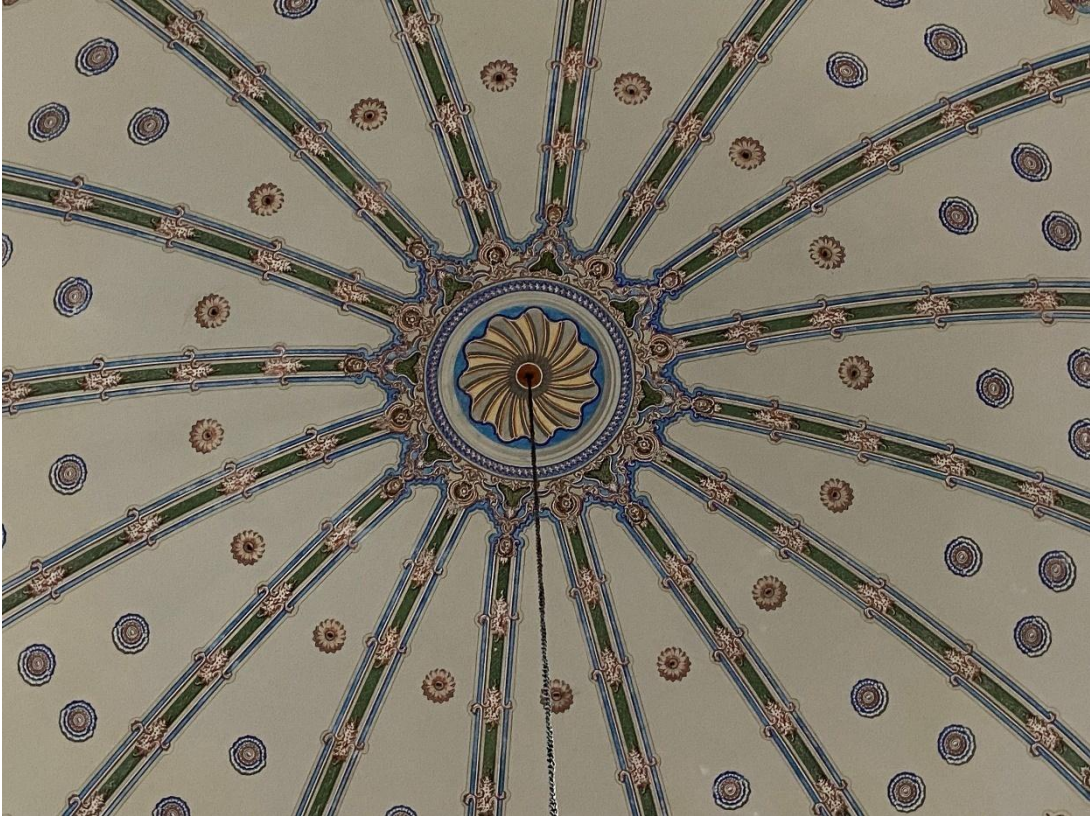
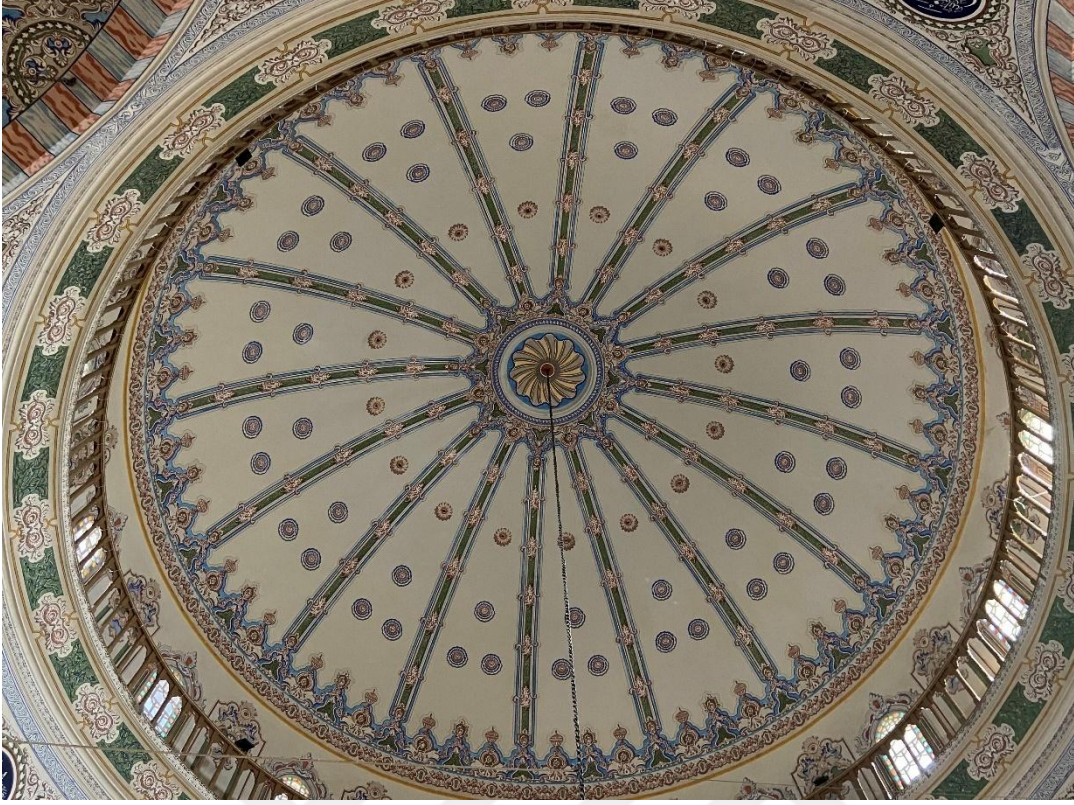

Foto 4.140. İ Cami Kubbe Süslemelerinden Detay (Temmuz, 2023)

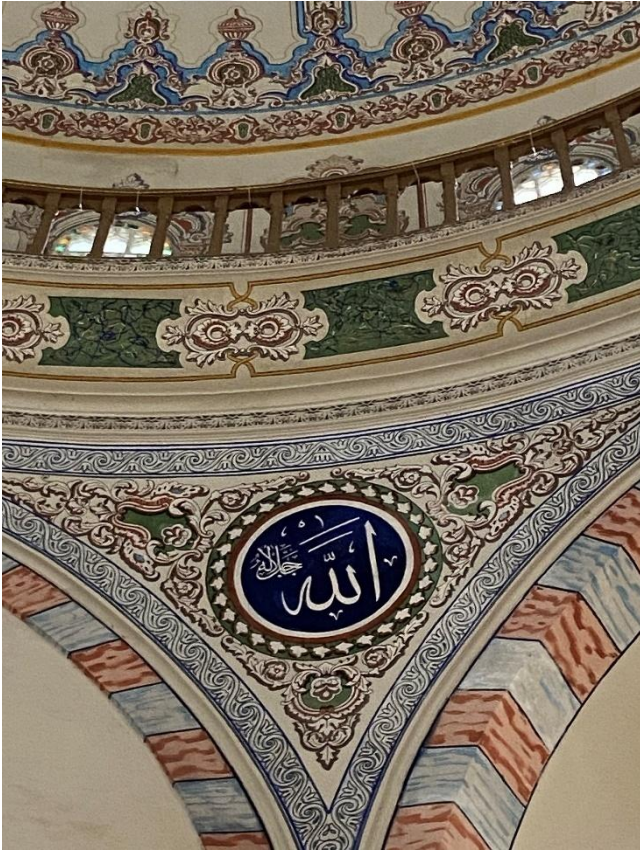
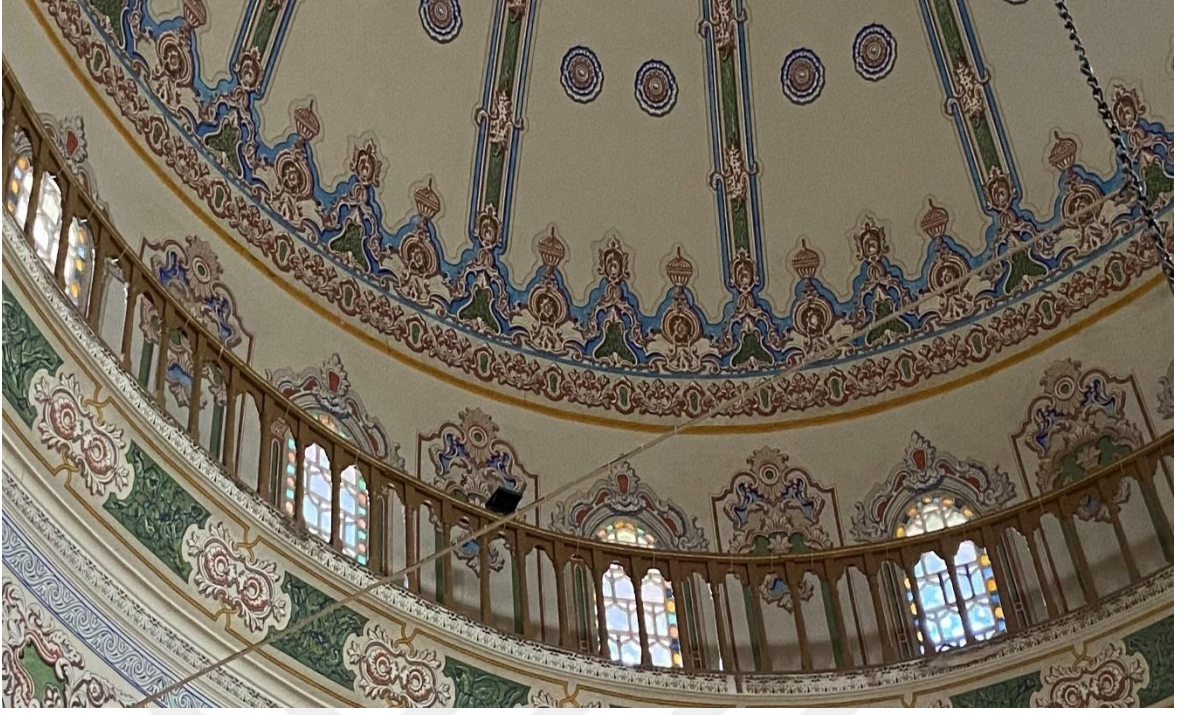

Foto 4.141. Kubbedeki Pandantif ve Pencerelerdeki Kalem İşi Süslemeler (Temmuz, 2023)

Foto 4.142. İç Cami Alt Pencereleeri Üstündeki Goblen Desenler (Temmuz, 2023)

Foto 4.143. İç Cami Mahfil Altı Kemer Karınlarındaki Çiçek Motifleri (Temmuz, 2023)

Foto 4.144. İç Cami Mahfil Altı Kemer Karınlarındaki Çiçek Motiflerinden Detay (Temmuz, 2023)

Foto 4.145. İ Cami Mahfil Katındaki TonoZ (Temmuz, 2023)

Foto 4.146. İ Cami Mahfil Katındaki Tonozun Doğu Eteğindeki Cami Tasviri (Temmuz, 2023)

Foto 4.147. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Batı Eteğindeki Cami Tasviri (Temmuz, 2023)

Foto 4.148. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Güney Eteğindeki Meyveli Natürmort (Temmuz, 2023)

Foto 4.149. İç Cami Mahfil Katındaki Tonozun Kuzey Eteğindeki Meyveli Natürmort (Temmuz, 2023)

Foto 4.150. İç Cami Mahfil Katındaki Yan Kubbe (Temmuz, 2023)

Foto 4.151. İç Cami Mahfil Katındaki Pandantifteki Çiçek Motifleri (Temmuz, 2023)

Foto 4.152. İ Cami Mahfil Katındaki Kemer Karınlarındaki iek Buketi Motifler
(Temmuz, 2023)

Foto 4.153. Dış Cami Girişteki Orta TonoZ (Temmuz, 2023)

Foto 4.154. Dış Cami Girişteki Orta TonoZ Süslemelerden Detay (Temmuz, 2023)

Foto 4.155. Dış Camiden İç Camiye Girişteki Orta Tono (Temmuz, 2023)

Foto 4.156. Dış Cami Kuzeybatıdaki Kubbe (Temmuz, 2023)

Foto 4.157. Dış Cami Kuzeydoğudaki Kubbe (Temmuz, 2023)

Foto 4.158. Dış Cami Kuzeydoğudaki ve Kuzeybatıdaki Kubbe Detayı (Temmuz, 2023)

Foto 4.159. Dış Camiden İç Camiye Girişteki Kubbeler (Temmuz, 2023)

Foto 4.160. Dış Cami Harim Duvarı ve Pencere Kenarlarındaki Desenler (Temmuz, 2023)

Foto 4.161. Dış Cami Kemer Karınlarındaki Desenler (Temmuz, 2023)

Foto 4.162. Dış Cami Orta Kapıdaki II. Abdulhamid'in Tuğrası (Temmuz, 2023)

Foto 4.163. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbesi (Temmuz, 2023)

Foto 4.164. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbesindeki Şamdan ve Mum Desenleri (Temmuz, 2023)

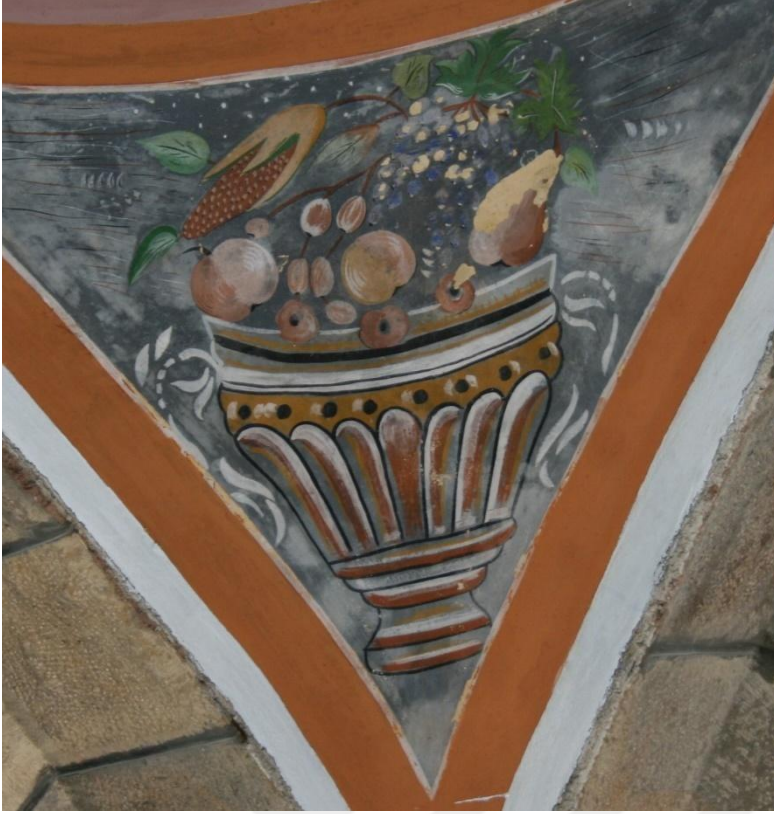

Foto 4.165. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Güneydoğu Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)

Foto 4.166. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Kuzeydoğu Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)

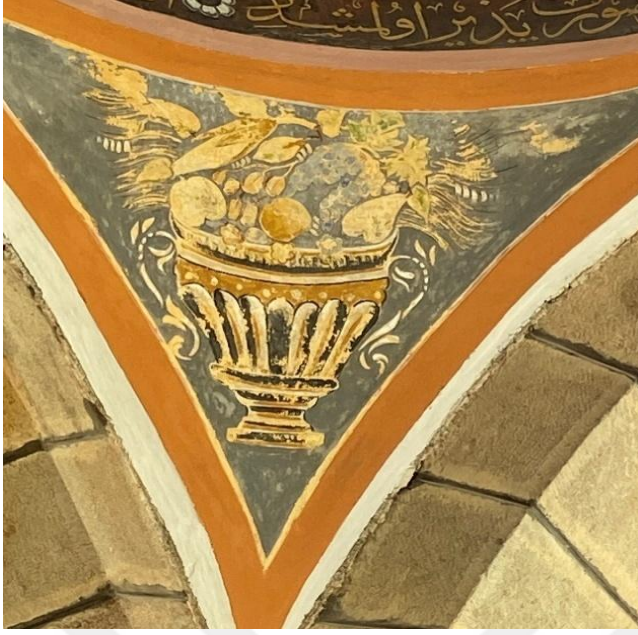

Foto 4.167. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Güneybatı Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)

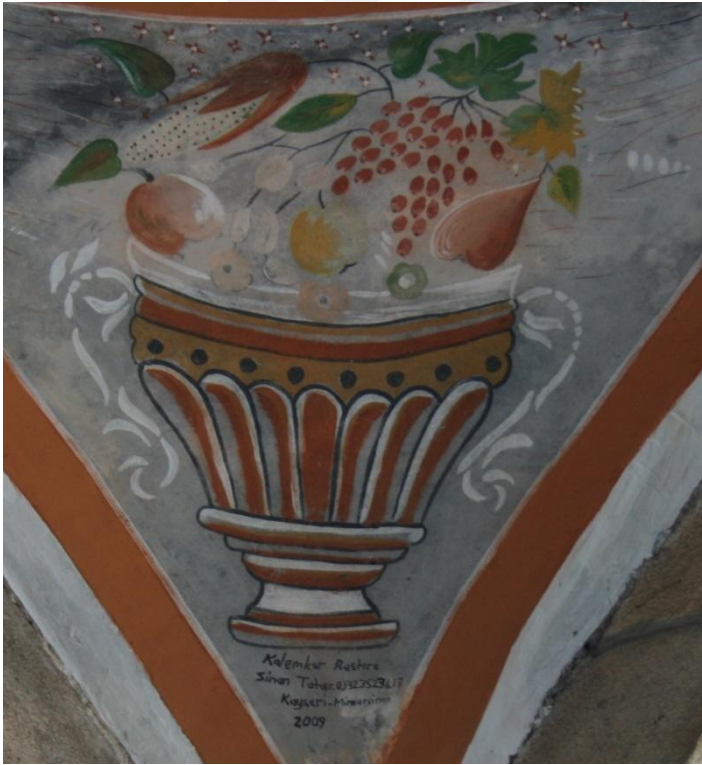

Foto 4.168. Dış Cami Giriş Revakı Orta Kubbe Kuzeybatı Pandantifindeki Vazo İçindeki Meyveler ve Çiçekler (Temmuz, 2023)

Foto 4.169. Dış Cami Giriş Revakı Yan Tonoz Deseni (Temmuz, 2023)

Foto 4.170. Dış Cami Giriş Revakı Kitabesi Üzerindeki Çapanoğlu Konağı Manzarası (Temmuz, 2023)

Foto 4.171. Dış Cami Giriş Revakı Doğu Yan Duvar Manzarası (Temmuz, 2023)

Foto 4.172. Dış Cami Giriş Revakı Batı Yan Duvar Manzarası (Temmuz, 2023)

Foto 4.173. Dış Cami Yan Giriş Kapılarının Saçak Desenleri (Temmuz, 2023)

4.4.4 Yazılar

İç cami alt ve üst pencereler arasında harimi üç taraftan kuşak gibi çeviren, siyah zemin üzerine beyaz renkle Fetih Suresi yazılmıştır. Fetih Suresi, hat yazısıyla hiç boş yer bırakılmayacak şekilde grift olarak yazılmıştır. Hattın başında “Maşaallah” sonunda, “Ey Hulusi daima sen, kıl tazarru et niyaz. Daim olsun yadigârın bunda, bu hatt-ı beyaz” şeklinde yazı yazılmıştır.¹⁴¹ Bu ifadeden yazıyı yazan hattatın Hulusi isminde birisi olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴¹ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 154-155.

Dış cami ile iç cami arasında kalan, dış camiden iç camiye girişteki orta tonozun tam ortasında yine siyah zemin üzerine beyaz renkle, Nur Suresi 35.ayeti hat yazısıyla grift bir şekilde yazılmıştır (Foto 4.179).

Ayrıca iç caminin kubbesinde ve dış caminin tonoz ve kubbelerinde Allah, Muhammed, Esmâü'l Hüsnâ, peygamber isimleri, Hulefa-i Raşidin, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan, Hz. Bilal-i Habeşi isimleri kubbe ve tonozları içleri ile pandantiflerinde hat yazı ile yazılmıştır.

Mihrabın siyah renkli mermer dikdörtgen alınlığında “Zekeriyya mihraba her girdiğinde” mihrap ayeti Cel-î Sülûs hatla yazılmıştır (Foto 4.182).

Caminin inşa kitabeleri de Cel-î Sülûs hatla yazılmıştır.

Foto 4.174. İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresi’nin Başlangıcı (Temmuz, 2023)

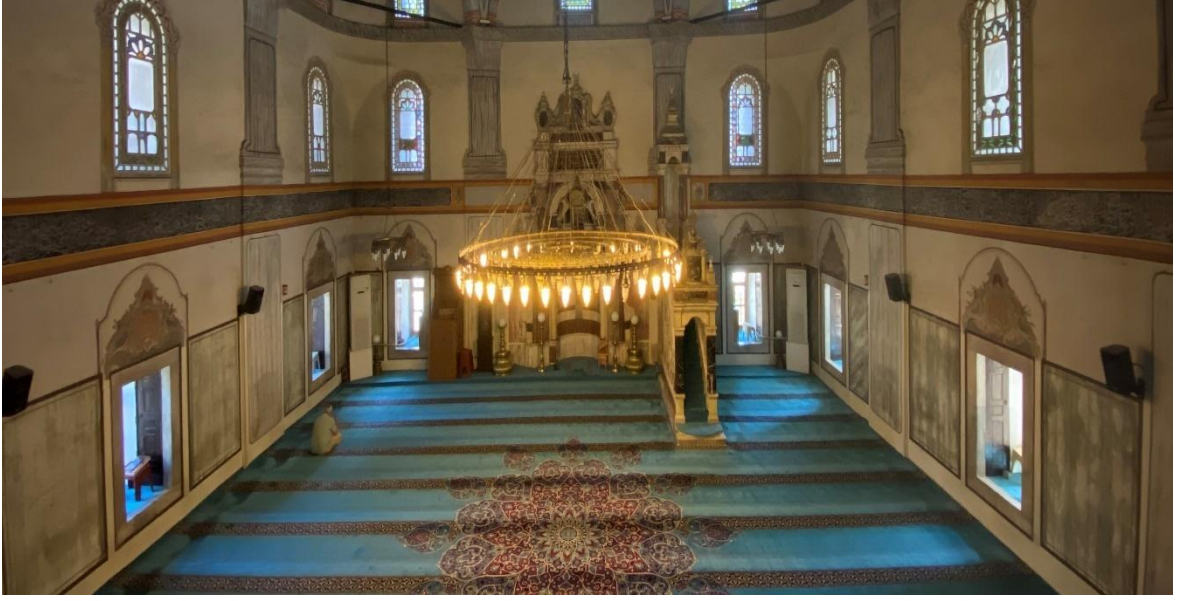

Foto 4.175. İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresi Yazı Kuşağı (Temmuz, 2023)

Foto 4.176. İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasındaki Fetih Suresinin Başındaki Maşaallah Yazısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.177. İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasında Fetih Suresinin Sonundaki Yazı (Temmuz, 2023)

Foto 4.178. İç Cami Üst ve Alt Pencere Arasında Fetih Suresi Yazı Kuşağındaki Süsleme (Temmuz, 2023)

Foto 4.179. Dış Cami Orta Tonozdaki Nur Suresi 35. Ayet (Temmuz, 2023)

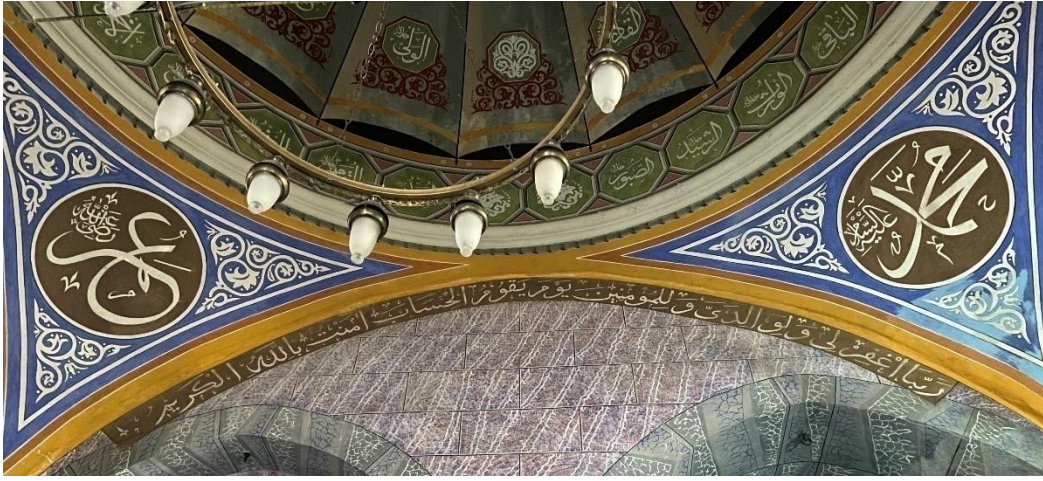
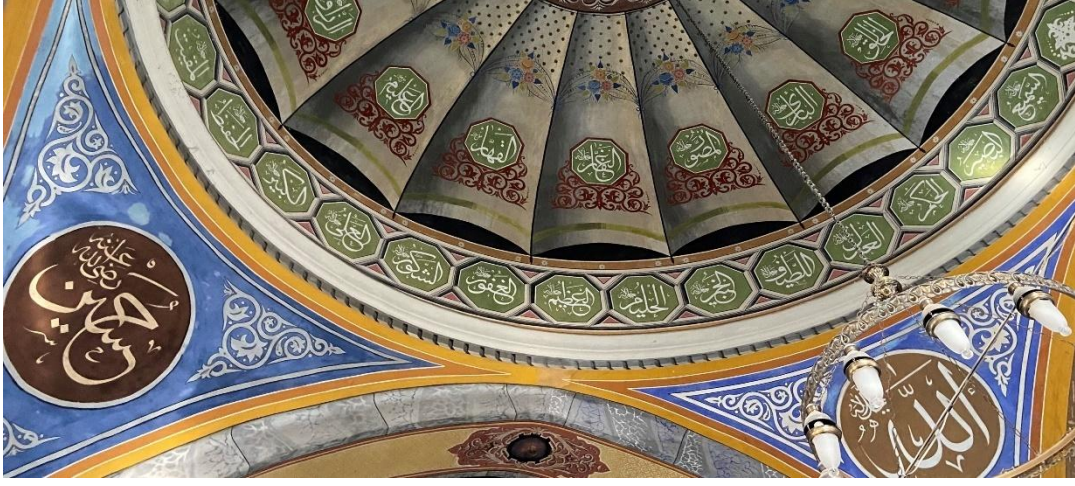

Foto 4.180. Dış Cami Kubbe ve Tonozlardaki Esmâü'l Hüsna Yazıları (Temmuz, 2023)

Foto 4.181. İç Cami Üst Kat Mahfildeki Bilal-i Habeş-i Yazısı (Temmuz, 2023)

Foto 4.182. Çapanoğlu Camii Mihrabındaki Mihrap Ayeti (Temmuz, 2023)

5. DEĞERLENDİRME

İç ve dış camiler olmak üzere iki bölümden oluşan bu eşsiz cami Çapanoğulları'ndan Mustafa ve Süleyman Bey'ler tarafından yaptırılmıştır. İç cami 1779 yılında Mustafa Bey, dış cami ise 1794 yılında iç camiye bitişik olarak Süleyman Bey tarafından yaptırılmıştır. Birbiriyle çok güzel kaynaştırılan bu güzel caminin mimarı ise bilinmemektedir.¹⁴²

16 yıl arayla yapılan caminin iç cami beyaz kesme taşlarla, dış cami ise kahverengi-bordo kesme taşlarla yapılmıştır. Bazı sanat tarihçileri ayrı taş rengi kullanılarak eklenen ikinci bölümün, birinci bölümün sanat bütünlüğü ve estetik güzelliğini bozduğunu savunurken; bazıları ise birçok özellikleri ayrı olan bu iki bölümün birbiriyle son derece güzel bağdaştığını savunmaktadırlar.¹⁴³

Nitekim Anadolu'da seyahat edip incelemelerde bulunan Fransız gezgin ve mimar Texier, eserinde Çapanoğlu Cami ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Son yüzyılın sonlarında Süleyman Beyin eseri olan cami, İstanbul camileri tarzında, yani Türk-İtalyan stili olan çirkin tarzda yapılmıştır. Minberi jaspe taşlarıyla, donuk kireçle ve ülkede bulunan şeffaf yeşim taşıyla süslenmiştir.”¹⁴⁴ Texier'in yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu yorumunu önyargılı bulan Hakkı Acun ise ayrı tarihlerde yapılan iki caminin birbiriyle çok güzel bir uyum içinde olduğunu ve dış görünüşü bakımından aynı dönem İstanbul camilerini aratmadığını ifade etmiştir.¹⁴⁵ Biz de Hakkı Acun'a katılıp Texier'in ifadelerini önyargılı bulmaktayız. Çünkü cami farklı zamanlarda yapılmış olmasına rağmen bir bütün şeklinde birbiriyle çok güzel bir uyum halindedir.

Yozgat Çapanoğlu Camii, belirli dönemlerde bazı onarımlar geçirmiş (1899-1901, 1956, 1962, 1964 yıllarında) ve en son 2009-2010 yılında restore edilmiştir. Caminin mimari özelliği ve üst kat mahfildeki süslemeleri ilk özelliklerini korumaktadır.

Caminin yapı kitabeleri mevcut olup Yozgat camileri içinde en erken tarihli camidir. Ayrıca caminin iç camiye yaptıran Mustafa Bey, dış camiye yaptıran Süleyman Bey ve Süleyman Bey'in oğlu aynı zamanda vakfının mütevellisi olan Abdülfettah Bey'e ait olmak üzere vakfiyeleri mevcuttur.

¹⁴² Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, 48-49.

¹⁴³ Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihi Vakıf Camileri*, 30.

¹⁴⁴ Charles Texier, *Küçük Asya*, çev. Ali Suat (Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002), 3/49.

¹⁴⁵ Acun, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, 138.

Çapanoğlu caminin ilk bölümü tek kubbeli camiler arasında değerlendirilirken, daha sonraki dönemlerde yapılan eklemelerle, eklemeli bir inşa sürecine girerek mimari yapısı yeniden şekillenmiştir. Bu özelliği ile Yozgat'taki diğer camilerden ayrılmaktadır.

Caminin mihrabı farklı renkli mermerlerden yuvarlak kemerli çokgen bir niş şeklinde, “S” ve “C” kıvrımların şekillendirdiği batılılaşma dönemi özelliklerini tamamen yansıtan barok etkisinde yapılmıştır. Caminin minberi de mihrabı gibi yine renkli mermerden yapılmış ve batılılaşma dönemi özelliklerini tamamen yansıtmaktadır. Minberde normalde köşkün hizasında bitmesi gereken korkuluk bölümü, köşk bölümünün altına kadar uzanmaktadır. Bu özelliği ile diğer camilerdeki minberlerden farklılık göstermektedir. Yozgat camileri içinde mermerden yapılan minber ise sadece Çapanoğlu Camii'nde mevcuttur. Mihrap ve minberi ise orijinalliğini korumaktadır.

Caminin vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmış, değişik renk tonları ile kalem işi tekniği ile süslenmiştir. Bu vaaz kürsüsünün kalem işleri yenilenmiş olup günümüzde camide durmakla birlikte vaaz kürsüsü olarak kullanılmamaktadır.

Caminin ilk yapılan bölümünün mahfili iki katlıdır. Minaresi ise tamamen taş malzemeden yapılmış ve barok döneminin özelliği olan uzun ve ince bir şekilde tasarlanmıştır.

Caminin kesme taştan yapılan dışı oldukça sade iken içi bir o kadar süslüdür. İç cami ve dış caminin kubbeleri, tonozları, duvarları, pencere kenarları kalem işleriyle süslenmiştir. Camideki süslemelerin tamamı restore edilmiş olmasına rağmen orijinalliğini korumaktadır. Kalem işi süslemelerde, Osmanlı'yı 18. yüzyılda etkisi altına alan barok ve rokoko akımının etkisi görülmektedir. Camideki süslemelerde yer alan manzara resimleri, natürmortlar batılılaşma döneminin etkisini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Caminin iç cami bölümü üst kat mahfilinde yer alan cami binaları tasvirleri, gözleme dayalı olarak yapılmış izlenimi uyandırmakta ve binaların perspektifleri sorunludur. Ağaç tasvirlerinde yapraklar gelişigüzel fırça vuruşlarıyla yapılmış, İstanbul manzarası olan cami tasvirinde ise denizdeki yelkenli ve kayıklar silüet halinde görülmektedir. Bu da bize batılılaşma dönemindeki bocalamayı göstermektedir. Batıdaki kartuşta yer alan Çapanoğlu Camii tasviri, doğudaki kartuşta yer alan İstanbul manzaralı cami tasvirine göre doğrudan doğruya nesnenin gözlemine dayalı bir tasvir olduğu için gerçeği daha iyi yansıtan bir resimdir. Natürmortlara gelince bunlar da çok başarılı bir şekilde sunulmuştur diyemeyiz. Natürmortlar gerçekçi değil daha çok şematiktir.

Çapanoğlu Camii süslemelerini Yozgat'taki diğer camiler ile değerlendirecek olursak, Yozgat'ta barok ve rokoko üslubun etkilerini gösteren camilerden Başçavuş Camii ile duvar resimlerinde, Cevahir Ali Efendi Camii, Kayyımzade Camii, Köseyusuflu Köyü Abdullah Ağa Camii ve Şefaati'deki Tokmak Hasan Camii ile de kalem işi süslemelerinde benzeşmektedir.

Başçavuş Camii de dıştan oldukça sade bir görünüm gösterirken, caminin içi özellikle de harimi hiç boş yer bırakılmayacak şekilde süslenmiştir. Süslemelerde natüralist çiçekler, “C” ve “S” kıvrımları, akant yaprakları ve manzara resimleri vardır. Manzara resimlerinde akarsular, ağaçlar, kır manzaraları gibi doğa oldukça canlı bir şekilde betimlenmiştir. Ayrıca çadır, köşk, dükkân, köprü, çeşme, yel değirmeni ve cami gibi unsurlar camideki manzara resimlerinde yer almaktadır.¹⁴⁶ Çapanoğlu Camii ile Başçavuş Camii'nin manzara resimlerini karşılaştırdığımızda, Başçavuş Camii'nin manzara repertuarı oldukça geniş olup perspektif açısına daha dikkat edilmiştir. Natürmortlara gelince Başçavuş Camii'deki natürmortlar daha gerçekçi bir şekilde tasvir edilmiştir. Çapanoğlu Camii'ndeki daha şematik durmaktadır.

Çapanoğlu Camii'ndeki natürmortların benzerlerini Yozgat'taki yukarıda saydığımız camilerle birlikte hemen bütün barok denen geç dönem camilerinde Aydın Cihanoğlu Cami kubbesindeki alçı işlemlerde, Soma Hızır Bey ve Acıpayam Yazır Köyü camilerinde de görmek mümkündür.¹⁴⁷

Çapanoğlu Camii'nin iç cami mahfil katındaki tonozun doğu eteğinde yer alan tek İstanbul cami manzarasının örneklerini, Sandıklı Ulu Camii (1780) kible duvarında, Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camii (1802) duvarlarında, Tavşanlı Kurşunlu Camii (1813) mihrap duvarında, Merzifon Mustafa Paşa Camii (1875) kuzey duvarında, Amasya Gümüşlü Camii (19. yüzyıl son çeyreği) kuzey duvarında ve Beyşehir Çavuş Köyü Camii'nde görmekteyiz.¹⁴⁸

Denizli Acıpayam Yazır Camii'nde harimin doğu, batı ve güney duvarlarında sepet içinde çeşitli meyve ve çiçek motiflerinin oluşturduğu natürmortlar ile panolar içerisine yerleştirilen cami tasvirleri dikkati çekmektedir. Özellikle caminin mihrap bölümünde

¹⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğulcan Avcı, “Yozgat Başçavuş Camii ve Süslemeleri Üzerine Düşünceler”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 3/5 (Mart 2016), 49-70. Dilek Şener, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 230-234.

¹⁴⁷ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 29.

¹⁴⁸ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 126.

çerçeveleme ve tablolar halinde yer alan bu tasvirler ile Çapanoğlu Camii'ndeki tasvirler benzeşmektedir. Acıpayam Yazır Camii güney duvarı, doğu duvarı, batı duvarında yer alan cami tasvirleri ile mihrabın sağında ve solundaki diğer cami tasvirlerine göre tek mekânlı tek minareli olan cami tasvirleriyle Çapanoğlu Camii'deki cami tasvirlerini karşılaştırdığımızda tasvirlerin genelinde Osmanlı resim sanatına 18. Yüzyılın ilk yarısına kadar baskın bir şekilde egemen olan iki boyutlu üslup özellikleri hâkimdir.¹⁴⁹

Sandıklı Ulu Camii'nde kubbe altında, mihrap ile aynı doğrultuda kuşatma kemeri üstünde iki cami tasviri yer almaktadır. Bu camilerden sağ tarafta bulunanın Sultan Ahmet Camii, sol tarafta bulunanın ise Tophane Camii olduğu yazı ile belirtilmiştir.¹⁵⁰ Çapanoğlu Camii'ndeki İstanbul tasvirli caminin İstanbul'da bulunan kıyı camilerinden biri olduğu tahmin edilirken buradaki cami tasvirlerinin hangi camiler olduğu belirtilmiştir.

Merzifon Kara Mustafa Camii'nde kubbe eteğinde kuzeyde Süleymaniye Camii tasviri olduğu tahmin edilen cami tasviri yer almaktadır. Amasya Gümüşlü Camii girişinde mahfil üstünde kemer alınlığında Selimiye Camii tasviri bulunmaktadır.¹⁵¹ Tavşanlı Kurşunlu Camii'nde mihrap nişinin üst kısmının sağında Süleymaniye Camii, solunda da Selimiye Camii tasvirleri yer almaktadır.

Bu cami tasvirleri özellikle Osmanlı'nın en önemli camisi olan Selimiye Camii ile Süleymaniye, Sultanahmet gibi ünlü İstanbul camilerinin tasvirleridir. Çapanoğlu Camii'ndeki dört minareli cami tasviri ise muhtemelen İstanbul'da bulunan kıyı camilerinden birini temsil etmektedir. Ayrıca camilerin yapılış tarihini göz önüne aldığımızda en erken tarihli caminin Çapanoğlu Camii olduğu görülmektedir. Bu da Çapanoğlu Camii'nden sonra yapılan camilerdeki cami tasvirlerinin gitgide daha sitemli bir hale dönüşerek hayali cami tasvirlerinden ziyade belli camilerin tasvirlerinin yapıldığını bize göstermektedir. Osmanlı başkenti olan İstanbul'un camileri, Anadolu'daki birçok camide tasvir edilmiştir. İstanbul camilerinde ise cami tasvirine ya da herhangi bir manzara tasvirine rastlamak Anadolu'da olduğu kadar yaygın değildir.

Çapanoğlu Camii giriş revaktaki manzara tasvirleri İstanbul'daki Topkapı Sarayı Harem Dairesi'ndeki resimlere son derece yakındır. Camideki tasvirlerin başkent üslubuna yakın

¹⁴⁹ Akın Tercanlı, *Kutsal Mekân Tasvirleri*, (Ankara: İlahiyat, 2022), 134-135.

¹⁵⁰ Şener, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri, 438.

¹⁵¹ Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, 66-81.

olması Çapanoğulları'nın ekonomik yönden güçlü olması ve İstanbul ile kültürel, siyasi ilişkilerinin iyi olmasındandır.¹⁵²

İstanbul'da 1748 yılında yapımına başlanıp 1755 yılında tamamlanan, Türk Barok Üslubunun özelliklerini taşıyan ilk büyük eser olan Nuru Osmaniye Camii'ndeki akant yaprakları, "C" ve "S" kıvrımlı motifler ile Çapanoğlu Camii'de taç kapı, mihrap ve minberde görülen barok üslup özellikleri benzerlik göstermektedir.

Batılılaşma dönemi camilerinin avlularının kısmen değiştiği, revaklı avludan ziyade bahçe tipi avlunun benimsendiği avlu yapısını Yozgat Çapanoğlu Camii'nde de görmek mümkündür. Yine baklavalı, mukarnaslı sütun başlıklarının yerini batılılaşma döneminde iyon, korint, deniz kabuğu başlıklı sütunlar almıştır. Bu camide de iyon başlıklı sütunlar göze çarpmaktadır. Camideki yuvarlak, oval pencereler batılılaşma döneminin tipik özelliğini yansıtmaktadır. Yine bu cami, ince uzun minaresi ve ince uzun köşe kuleleri ile batılılaşma döneminde gelişim gösteren özellikleri barındırmaktadır.

¹⁵² Tercanlı, *Kutsal Mekân Tasvirleri*,50.

6. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın başlarında başlayan batılılaşma hareketi her alanda olduğu gibi Osmanlı mimarisi ve sanatında da kendini hissettirmiştir. Avrupa'da o dönem etkili olan barok ve rokoko akımı Osmanlı'da da Osmanlıya özgü hale dönüştürülerek kullanılmaya başlanmıştır. Batılılaşma, Anadolu için önemli bir şehir olan İstanbul'da sınırlı kalmamış Anadolu'da da etkisini hissettirmiştir.

Anadolu'da döneminin en güçlü ailelerinden olan, Yozgat'ın da dâhil olduğu Bozok Sancağı'nı yöneten Çapanoğulları'nın gayret ve çabalarıyla Yozgat'a birçok tarihi eser yapılmıştır. Şüphesiz yapmış oldukları bu eserler içinde en çok dikkat çeken yapılar camilerdir. Çapanoğlu Camii de Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çapanoğulları'nın Yozgat'ta yaptırmış olduğu, Avrupa etkisinde ortaya çıkan Türk mimari stiline Anadolu'daki eşsiz eserlerinden biridir. Bu cami o dönemde mimari ve süsleme bakımından İstanbul'da yapılan camilerden farksızdır. Batılılaşma dönemindeki başkent İstanbul camileriyle yarışacak düzeyde bir eser ortaya koyan Çapanoğulları, bu cami ile gücünü Osmanlı'ya hissettirmek istemiş olabilir. Şehrin her yerinden görülebilen Çapanoğlu Camii, yüksek kasnaklı kubbesi ve çok ince minaresiyle Yozgat şehrinin sembollerindedir.

Çalışmamızın konusu olan Çapanoğlu Camii'nin, Anadolu'daki Osmanlı Batılılaşma dönemi barok özelliklerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Plan bakımından barok özellikleri göremediğimiz caminin, daha çok süslemeleri ile mihrap ve minberinde bu özellik bariz bir şekilde görülmektedir. Kalem işi tekniği ile iç cami ve dış caminin hemen hemen her yeri mavi, yeşil, kırmızı, beyaz, sarı ve birçok farklı renk tonlarıyla bitkisel ve geometrik desenlerin kombinasyon oluşturduğu, barok ve rokoko üslubunda süslenmiştir. Barok ve rokoko dönemi üslubu olan manzara ve natürlüklerle da zamanın ve çağının eşsiz örneklerini bize sunmaktadır. Renkli mermerden olan ve orijinallliğini koruyan mihrap ile minberi de batılılaşma dönemi üsluplarından barok ve rokokoyu çok güzel bir şekilde yansıtmaktadır.

Osmanlı Batılılaşma Dönemi mimarisinin Anadolu'daki eşsiz miraslarından olan Yozgat Çapanoğlu Camii, gelecek yüzyıllarda da etkisini sürdürebilecek bir yapıdır.

7. KAYNAKLAR

- Acun, Hakkı. *Bozok Sancağı (Yozgat ili) 'nda Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.
- Acun, Hakkı. *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2005.
- Acun, Hakkı. *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar, 2016.
- Acun, Hakkı. “Yozgat ve Yöresi Türk Devri Yapıları”. *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 635-715.
- Akar, Azade - Keskiner, Cahide. *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, 1978.
- Aksel, Malik. *Anadolu Halk Resimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No:868, 1960.
- Aksu, Hatice. “Rokoko”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/159-160. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Arel, Ayda. *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1975.
- Arık, Rüçhan. *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:947, 1988.
- Avcı, Oğulcan. “Yozgat Başçavuş Camii ve Süslemeleri Üzerine Düşünceler”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 3/5 (Mart 2016), 49-70.
- Can, Yılmaz - Gün, Recep. *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019.
- Cezar, Mustafa. *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası A.Ş. Kültür Yayınları:109, 1971.
- Çetin, Ufuk. “Yozgat’ın Tarihi Camilerinde Kalemîşi Bezemeler ve Duvar Resimleri”. *Yozgat Tarihi ve Kültürü*. ed. Ebubekir Güngör. 1/171-200. Ankara: Akçağ Basım, 2022.
- Daşcı, Ayşe. *Yozgat Mihrablari*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Denel, Serim. *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Aralıklı Yayınlar Dizisi, 1982.

- Doğanay, Aziz. “Türk Tezyînî Sanatları”. *Türk İslam Sanatları Tarihi El Kitabı*. ed. Abdulkadir Dünder. 369-384. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı, 2019.
- Duru, Mehmet. “Yozgat Çapanoğlu Camii ve Vakfiyeleri”. *Vakıflar Dergisi* 13 (1981), 71-89.
- Duygu, Süleyman. *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*. İstanbul: Sayar Basımevi, 1953.
- Ergin, Ali Şakir. *Vakıflar ve Yozgat’ta Tarihi Vakıf Camileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Eyice, Semavi. “Empire”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/159-163. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Harita Map, Haritalar. Erişim, 21 Temmuz 2023. <https://www.haritamap.com/yer/capanoglu-cami-merkez>.
- Karakaya, Enis. “Çapanoğlu Camii”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/219-220. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Keleş, Hamza. *H.1334/ M.1915 Tarihli Şer’iyye Siciline Göre Yozgat Vakıfları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Keleş, Hamza. *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400- 1920)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Koç, Fevzi. *Bütün Yönleriyle Yozgat*. Ankara: Kardeş Matbaası, 1963.
- Komasyon. “Yozgat”. *AnaBritannica Ansiklopedisi*. 22/436-437. İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş, 1990.
- Komasyon. “Yozgat”. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*. 11/3426-3427. İstanbul: Arkın Kitabevi, 1972.
- Komasyon. “Yozgat”. *Türk Ansiklopedisi*. 33/449-453. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1984.
- Komasyon. “Yozgat”. *Yeni Türk Ansiklopedisi*. 12/4791-4794. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1985.
- Komasyon, “Yozgat İli Doğal Turizm Kaynakları”. *Yozgat Tarihi ve Kültürü*. 4/3-5. ed. Ebubekir Güngör. Ankara: Akçağ Basım, 2022.
- Kuban, Doğan. *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2012.
- Kuban, Doğan. *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi-Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1954.
- Mert, Özcan. “Çapanoğulları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Mert, Özcan. *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- Nüfusu.com. Türkiye nüfusu İstatistikleri. Erişim 28 Temmuz 2023. <https://www.nufusu.com/il/yo zgat-nufusu>
- Öney, Gönül. *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
- Özbudak, Ozan. “Tarih Öncesi Dönem’de Yozgat”. *Yozgat Tarihi ve Kültürü*. ed. Ebubekir Güngör. 1/ 1-8. Ankara: Akçağ Basım, 2022.
- Renda, Günsel. *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.
- Sakin, Orhan. *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2012.
- Sevim, Adem – Karacabey, Bekir. “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler”. *Yozgat Tarihi ve Kültürü*. ed. Ebubekir Güngör. 1/103-133. Ankara: Akçağ Basım, 2022.
- Şener, Dilek. XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Şengül, Zeynep Meral. *100 Türk Motifi*. İstanbul: Geçit Kitabevi, 1990.
- Tamer, Cahide. “Türk Bezemelerine Ait Bazı Araştırmalar”. *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi* (Ekim 1959), 355-359.
- T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü. Erişim, 19 Temmuz 2023. <https://www.harita.gov.tr/urun/yo zgat-mulk-idare-il-haritasi/313>.
- Tercanlı, Akın. *Kutsal Mekân Tasvirleri*. Ankara: İlahiyat, 2022.
- Texier, Charles. *Küçük Asya*. çev. Ali Suat. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Çapanoğulları”. *Belleten* 38/150 (Nisan 1974), 215-262.
- Yaz, Ülkem. *Yozgat Merkez Osmanlı Cami Hazirelerinde Bulunan Mezar Taşları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yetkin, Suut Kemal. *Barok Sanat*. İstanbul: Yazır Ofset Basımevi, 1977.

